

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

ELİF KAHRİMAN

**İSLAM HUKUKUNDA GÜNÜMÜZ MİKRO KREDİ
YERİNE KARZ-I HASEN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Suat ERDEM

YOZGAT- 2020

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

ELİF KAHRİMAN

**İSLAM HUKUKUNDA GÜNÜMÜZ MİKRO KREDİ
YERİNE KARZ-I HASEN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Suat ERDEM

YOZGAT- 2020

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
TEZ ONAY FORMU

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün Temel İslam Bilimleri (İslam Hukuku) Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans/Doktora Programı 80110712020 numaralı öğrencisi Elif KAHRİMAN'ın hazırladığı "İslam Hukukunda Günümüz Mikro Kredi Yerine Karz-ı Hasen" başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 17/072020 Cuma günü saat 15.00'da yapılmış, tezin onayına oy birliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Hüseyin AKYÜZ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Suat ERDEM
(Danışman)

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AKGÜL

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... tarih ve ..... sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Yunus Özger
Enstitü Müdürü

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

ELİF KAHRİMAN

11 Ağustos 2020

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
İÇİNDEKİLER	iv
ÖZET	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
FAİZ, FAİZLİ İŞLEMLER VE MİKRO FİNANS	4
1.1. FAİZ VE FAİZLİ İŞLEMLER	5
1.1.1. Ribâ (Faiz) Yasağı	5
1.1.1.1. Vade/Borç Faizi (Ribân-Nesie)	8
1.1.1.2. Alışveriş/Fazlalık Faizi (Ribâl-Fadl)	9
1.1.2. Ribânın Haram Olmasının İletisi	10
1.1.3. Faiz ve Kâr Payı.....	14
1.1.4. Faiz ve Kira.....	17
1.1.5. Faizin Neden Olduğu Zararlar	18
1.2. MİKRO FİNANS	21
1.2.1. Mikro Finansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	22
1.2.2. Mikro Finansın Özellikleri	23
1.2.3. Mikro Finansın Finansal Sektördeki Yeri.....	25
1.2.4. Geleneksel Mikro Finans	27
1.3. MİKRO FİNANSTA SUNULAN HİZMETLER	28
1.3.1. Mikro kredi	28
1.3.1.1. Mikro Kredi Sağlayıcıları ve Teminat Garanti Sistemi.....	32
1.3.2. Mikro Tasarruf.....	33
1.3.3. Mikro Sigorta ve Sağlık Hizmeti	34
1.3.4. İş ve Finansal Beceri Eğitimi.....	36

1.4. TÜRKİYE’DE MİKRO FİNANS.....	38
1.4.1. Bankalar.....	38
1.4.1.1. Devlet Bankaları.....	38
1.4.1.2. Özel Bankalar.....	40
1.4.2. Devlet ve Özel Kurumlar.....	41
1.4.2.1. KOSGEB.....	41
1.4.2.2. Kredi Garanti Fonu (KGF).....	41
1.4.2.3. Sivil Toplum Kuruluşları.....	42
İKİNCİ BÖLÜM.....	43
MİKRO KREDİ YERİNE KARZ-I HASEN.....	43
2.1. İSLAMİ FİNANS ARAÇLARI.....	45
2.1.1. Mudârebe (Emek ve Sermaye Ortaklığı).....	47
2.1.2. Murâbaha (Maliyet Artı Kâr).....	48
2.1.3. Müşâreke (Ortaklık Finansmanı).....	49
2.1.4. İcâra (Finansal Kiralama-Leasing).....	50
2.1.5. Selem Akdi (Vadeli Satış).....	51
2.1.6. İstisna (İnşaat Finansmanı).....	52
2.2. İSLAMİ MİKRO FİNANS.....	52
2.2.1. İslami ve Geleneksel Mikro Finans Kurumları Arasındaki Farklar.....	54
2.3. KARZ-I HASEN.....	55
2.3.1. Karz-ı Hasenin Tanımı ve Mahiyeti.....	55
2.3.2. Kur’an ve Sünnette Karz-ı Hasen.....	60
2.3.3. İslam Ekonomi Sistemi İçinde Karz-ı Hasen.....	63
2.3.3.1. Müstakrizin (Borç Alanın) Sorumlukları.....	66
2.3.3.2. Mukrizin (Borç Verenin) Hakları.....	67
2.3.3.3. Karz Olarak Verilen Malda Bulunması Gereken Nitelikler.....	67
2.3.3.4. Karzda Vade Bağlayıcılığı.....	68
2.3.4. Karz-ı Hasenin Temel Ayırıcı Özellikleri.....	68
2.3.5. Karz-ı Hasenin Hükümü.....	70

2.4. MİKRO KREDİ VE KARZ-I HASEN	71
2.4.1. Mikro Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi ve Karz-ı Hasen	72
2.4.2. Faiz ve Faizli İşlemlerde Mikro Kredi ve Karz-ı Hasen.....	75
2.5. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KARZ-I HASEN UYGULAMALARI	79
2.5.1. Osmanlı'da Karz-ı Hasen Uygulamaları	80
2.5.2 Dünyada Resmi (Formal) Karz-ı Hasen Uygulamaları	84
2.5.2.1. Ürdün İslam Bankası	85
2.5.2.2. Pakistan İslami Mikro Finans Kurumlarından Akhuwat	85
2.5.2.3. İran Karz-ı Hasen Fonları	86
2.5.2.4. ROSCA ve Elbirliği Karz-ı Hasen Fonu	87
2.5.3. Türkiye'de Resmi (Formal) Karz-ı Hasen Uygulamaları.....	88
2.5.3.1. Katılım Bankaları Karz-ı Hasen Fonları.....	88
2.5.3.2. Gönülü ve Fedakâr İnsanlar Derneği (Gönfeder).....	89
2.5.3.3. MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı.....	90
2.5.3.4. İKSAR (İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği)	91
2.6. KARZ-I HASEN UYGULAMALARININ YAYGINLAŞTIRILMASINA YÖNELİK ÖNERİLER	92
2.6.1. İnfomal Karz-ı Hasen Uygulamaların Yaygınlaşması	92
2.6.2. Formal Karz-ı Hasen Uygulamaların Yaygınlaşması.....	95
SONUÇ	102
KAYNAKLAR	104
BENZERLİK VE İNTİHAL RAPORU	119
DİZİN	120
ÖZGEÇMİŞ	122

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İslam Hukukunda Günümüz Mikro Kredi Yerine Karz-ı Hasen

Elif KAHRİMAN

Danışman: Doç Dr. Suat ERDEM.

2020 – Sayfa : 118+XV

Jüri : Doç Dr. Suat ERDEM

Araştırmanın hedefi, benzer amaçlara sahip ancak uygulamada aralarında bariz farklar bulunan mikro kredi ile karz-ı hasen arasında karşılaştırmalarda bulunarak karz-ı hasenin üstünlüklerinin ortaya konulmasıdır.

Araştırma Giriş ile iki bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında araştırmanın amacı kapsamı ve önemi ele alınmıştır. Birinci Bölümde mikro finans, mikro finans modelleri, dünyada ve Türkiye’de mikro kredi uygulamaları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde mikro kredi yerine karz-ı hasen bağılığı altında, karz-ı hasen kavramı, İslami mikro finans, faiz ve kredi kavramları ile karz ilişkisi, yoksullukla mücadelede karz-ı hasen, mikro kredi ile karz-ı hasen farkı ile Türkiye’de karz-ı hasen uygulamalarına değinilmiştir.

Geleneksel ve modern ekonomik sistemler, adil olmayan gelir dağılımının yarattığı toplumsal tahribi önlemeye yönelik kalıcı çözüm üretmiş değillerdir. Alternatif olarak yeterli kaynağa sahip olmayanlar, kadınlar, girişimciler ve mesleki becerileri olanlar daha kendi meslek projelerine tahsis edilmek üzere finansal araçlardan geri aide etmek üzere çoğunlukla faizle mikro kredi (küçük kredi) tedarik etmektedirler. Ancak, mikro kredide hizmet bedeli olarak %20’yi bulan faiz ödenmesi, yerelden öteye geçememesi, çocuk işçiliğini teşvik etmesi, kullanıcıları tekrar ekonomik darboğaza itmesi gibi nedenler yoksul ve dezavantajlı kesime çözüm olmaktan uzak durmaktadır. İslam, zenginlerden fakirlere veya parasal desteğe ihtiyaç duyanlara sadece sosyal yükümlülük temeline dayanılarak borç vermelerini isteyerek onların sosyal anlamda desteklenmesini emretmiştir. Karz-ı hasen, mikro kredinin bireye yansıyan olumsuzluklarını gideren, finansmanı toplum geneline yayarak, yoksulların yaşadığı finansal dışlanmayı azaltan, sosyal adaleti ve karşılıklı işbirliğini sağlayan en uygun bir seçenek olarak görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Faizin Önlenmesi, Karz-ı Hasen, Yoksullukla Mücadele, Mikro kredi.

ABSTRACT
Master Thesis

Qard Al-Hasan Instead of Today Microcredit In Islamic Law

By

Elif KAHRİMAN

Supervisor: Assoc.Prof.Dr. Suat ERDEM
2019 – Page : 118+ XV

Jury: Assoc.Prof.Dr. Suat ERDEM

The aim of the study is to make comparisons between micro-credit and Qard Al-Hasan, which have similar objectives but have significant differences in practice and demonstrating the advantages of Qard Al-Hasan.

Research consists of two parts with Introduction. In the introduction part, the purpose and scope of the research are discussed. In the first focused on chapter microfinance, micro-finance models and micro-credit programs in the world and in Turkey. In the second part mentioned about the concept of Qard Al-Hasan, Islamic microfinance, relationship between interest and credit and Qard, Qard Al-Hasan in the fight against poverty, differences micro credit and Qard Al-Hasan and Qard Al-Hasan applications in Turkey in context of Qard Al-Hasan dependence instead of microcredit.

Traditional and modern economic systems have not produced a permanent solution to prevent social destruction caused by unfair income distribution.

Alternatively, women, entrepreneurs and people with professional skills who do not have sufficient resources often provide microcredit (small credit) with interest from financial intermediary for their professional project. However, the reasons such as paying interest of 20% as a service fee in microcredit, not being able to go beyond the local area, encouraging child labor, pushing the users into the economic downturn are far from being a solution to the poor and disadvantaged. Islam has ordered the social support of the rich by asking the poor or people who in need of financial support on the basis of social obligation only. Qard Al-Hasan seems to be the most appropriate option that eliminates the negative reflections of microcredit, reduces the financial exclusion experienced by the poor by spreading the funding to the public, and provides social justice and mutual cooperation.

Keywords: Islamic Law, Interest Prevention, Qard Al-Hasan, Fighting Poverty, Microcredit.

KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltmalar	Açıklama
AB :	Avrupa Birliği
ÇATOM:	Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
çev.:	çeviren
DİA :	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB:	Diyanet İşleri Başkanlığı
GİDEM:	GAP Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
İKSAR:	İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği
KGF:	Kredi Garanti Fonu
KOBİ:	Küçük Ve Orta Boyutlu İşletmeler
KOSGEB :	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MEKSA:	Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı
MFK:	Mikro Finans Kurumları
MKİ:	Mikro ve Küçük İşletmeler
MÜSİAD:	Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
OYAK:	Ordu Yardımlaşma Kurumu
ra.:	Radiyallâhu anh.
STK:	Sivil Toplum Kurumları
TB :	Topluluk Bankası
TDV :	Türkiye Diyanet Vakfı
TEB:	Türk Ekonomi Bankası
TGMP:	Türkiye Grameen Mikro finans Programı

TİSVA: Türkiye İsrarı Önleme Vakfı
TKV: Türkiye Kalkınma Vakfı
TOSYÖV: Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler,
Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı.
UNDP: United Nations Development Programme
(Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
vd.,: Ve diğerleri

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil

Sayfa

Şekil 2.1. Karz-ı Hasen Uygulamaları.....79

ÖNSÖZ

Toplumsal eşitsizliklerin hiç olmadığı kadar yaşandığı, başta Faiz olmak üzere haksız kazançların elde edildiği, mecburiyetten çekilen krediyi ödeyebilmek için ekonomik durumların daha da bozulduğu, ekonomik sistemin zayıf ve fakir bireyi toplumdaki dışladığı ve toplumsal işbirliğinin giderek zayıfladığı günümüz toplumunda meydana gelen sosyal tahribat gün geçtikçe ağırlaşmaktadır. Geleneksel ve modern ekonominin çözüm üretmekten aciz bu durum karşısında İslam iktisat sisteminin kıyamet gününe kadar geçerli evrensel kriterleri çözüm üretebilecektir. Bu çözüm önerilerinin başında karz-ı hasen gelmektedir.

Darda ve zorda olanın yanında olma hem İslami hem de insani bir sorumluluktur. Toplumda fakir, yetim ve dezavantajlı kesime yönelik zekât, sadaka, fitre, kurban gibi ibadetlerin yanında onların gözetilmesini isteyen İslam, komşunun aç yatmasına razı olmayan komşuluk hukukunu getirmiştir. Geçim sıkıntısı çeken, finansı olmadığı için iş kuramayan, ailesini geçindirmekte zorlanan Müslümanların borç taleplerine kayıtsız kalınmaması, zengin Müslümanların daha fazla duyarlı olmalarını bağlı görünmektedir. Bu doğrultuda, ihtiyaç sahiplerinin borç verilerek desteklenmeleri Allah'ı memnun eden davranışlardan sayılmıştır. Karz-ı Hasen, zengin Müslümanların fakir Müslümanları mali açıdan destekleyerek toplumsal eşitliği sağlamaya katkı sunmuş, müminler arasında sevgi ve saygıyı perçinleştirmiş, müminlerin birçok dertlerine deva olmuş ve yaralarını sarmış bir müessesedir. İhtiyacı olan bir mümine Faizsiz borç vermek onu Faiz yanlısına düşürmemek demektir. İmkanları olan için önemsiz bir para ona muhtaç olan birisi için hayati önem taşıyabileceğinin empatisini kurmaktır. Karz-ı hasen hem vereni hem de alanı mutlu eden kazançlı bir alışverıştır. Bir Müslümanın yalnız kendisi için yaşamadığının güzel bir örneğidir. Bizi Batı kültüründen ayıran önemli özelliklerimiz arasındadır.

Tez çalışmamın hazırlanması ve araştırma sürecinde yardımını esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Suat Erdem hocama ve destekleri için sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Elif KAHRİMAN

23 Mayıs 2020

GİRİŞ

Karz-ı hasen, muhtaç olan birinin ihtiyacını gidermek için sevabını ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Faizsiz borç vermektir. Karz-ı hasen (Faizsiz borç verme), Kur'an'da teşvik edilmiş (Müzemmil 73/20), borcun verilmesi Allah'a hasredilmiş, bunun karşılığının da Allah tarafından kat kat verileceği taahhüd edilmiştir. Bu davranış tüm zengin Müslümanlara teşmil edilerek teşvik edilmiştir. İslam, zengin Müslümanlardan fakirlere ihtiyaç duydukları borcu sırf Allah'tan karşılığını bekleyerek vermelerini emretmiştir.

Araştırmanın konusu, amacı ve önemi: Araştırmanın konusu; İslam iktisadının bir aracı olan ve İslam'ın başlangıcından itibaren uygulamada bulunan karz-ı hasenin yoksulluğun önlenmesi, Faiz gibi haksız kazançların önüne geçilmesi, toplumsal iş birliğinin sağlanması ve bireyin sosyalleşmesi gibi pek çok işlevinin modern ekonomi enstrümanlarından olan mikro kredi uygulaması karşısında sağladığı olumlu yönlerini ortaya koymaktır.

Yoksulların maddi teminatı olmadığından sosyal sermaye olarak görülen karz-ı hasen, ihtiyaç duyulan finansın toplumsal tabana yayılarak pek çok muhtaç insanın ihtiyacının giderilmesine vesile olmaktadır. Bu aynı zamanda fakirlere bu borçlara erişebilmeleri ve gelecekte böyle bir borç alabilmeleri için bir teşvik sağlamaktadır. Karz-ı hasen, yoksulluğun ve toplumsal eşitsizliğin giderilmesinde, ekonomik faaliyetlerin canlanmasında, bireyin içinde bulunduğu toplumda sosyalleşmesinin sağlanmasında önemli bir araç olarak görülmektedir.

Araştırmanın önemi; Küresel finans aktörleri adil olmayan gelir dağılımının yarattığı toplumsal tahribi önlemeye yönelik kalıcı çözüm üretmiş değillerdir. Yoksulluk hala üstesinden gelinmesi en zor sorunlardan biridir. Hem geleneksel ekonomik anlayışın hem de rekabetçi piyasa ekonomisinin baskısı altında var olma mücadelesi vermek zorunda kalan yoksul, dar gelirli veya dezavantajlı kesim göz ardı edilmişlerdir. Yoksullukla mücadelede özellikle kadınlara ve engellilere yönelik destek veya küçük ölçekli işletmelere verilen mikro kredi uygulamalarının da yetersiz olduğu görülmektedir. İslami finans sistemi ise toplumun genel refahını iyileştirme ve geliştirme açısından sunduğu operasyonel çözümler ihmal dahi

öngörülemeyen birçok sorunu baştan çözüme kavuşturmaktadır. İslami ekonomik sistem, bireyin ahlaki sorumluluğunu devreye soktuğundan bireysel çıkar arayışına izin vermediği gibi kişisel çıkarları da önlemektedir. Bu bakımdan İslami finans sistemi içinde sadece bir tür gerçek kredi sağlama denebilecek karz-ı hasen kavramı öne çıkmaktadır. Karz-ı hasen, yaygın israf, hesapsız tüketim, tekelleşme ve fakir kesimin ihmal edilmesinin bir sonucu olarak yoksulluğun önlenmesinde etkin bir rol üstelenmektedir.

Karz-ı hasen, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanmasında fakirlerin ve borçluların gözetilmesinde, Faizin ve Faizli işlemlerin toplumda meydana getirdiği tahribatın azaltılmasında, ihtiyaç sahiplerinin sömürülmelerinin engellenmesinde, haksız kazancın önüne geçilmesinde, yoksulluğun ve toplumsal eşitsizliğin en az maliyetle giderilmesinde ve ekonomik faaliyetlerin canlanmasında çok önemli fonksiyon icra etmektedir. Karz-ı hasen, yoksulların maddi teminatı olarak fakirlere bu borçlara erişebilmeleri ve gelecekte böyle bir borç alabilmeleri için bir imkân sunmaktır.

İslam, toplumda adaletin tesis edilmesini sağlayacak, sömürüyü engelleyecek ve paranın insanların tekelinde bulunmasını önleyecek tedbirleri almıştır. Bundan dolayı İslam'da Faiz haram kılınmış ve İslam'ın koyduğu prensiplerle meşru yoldan elde edilmeyen kazancın veya ticaretin önüne geçilmiştir. İslami ekonomik sistem, ekonomik, sosyal adalet ve toplumun genel refahını iyileştirmeye odaklanmıştır. İslam'ın öngördüğü sosyal ekonomik yapı, sosyal adalet, risk paylaşımı ve karşılıklı işbirliği ilkelerini esas alan kurum ve araçları içermektedir. Böylece toplumun genel refahı hem gelişmekte ve iyileşmekte hem de sosyal adaletsizlik ve eşitsiz paylaşımın riski en aza inmiş olmaktadır.

Araştırmanın amacı; İslami finansın temel dağıtım araçlarından biri olan karz-ı hasenin sosyal işbirliği sağlama ve toplumsal iş birliğini güçlendirmedeki fonksiyonu ele alınarak mikro kredi uygulamaları karşısında sağladığı faydaları belirlemeye çalışmaktır.

Araştırmanın yöntemi: Araştırma, betimsel tarama modeli dikkate alınarak hazırlanmıştır. Betimsel araştırmalar, olayları, olguları, durumları ve çeşitli alanları betimlenmeye ve açıklamaya yardımcı olur. Böylece olaylar, olgular veya çeşitli

alanlar anlaşılabilir, gruplanabilir ya da aralarındaki ilişkiler saptanabilir¹ Bu modelde, betimlenmek istenen olay veya olgu bilimsel bir sistematik içerisinde kaydedilir, olaylar ve olgular arasındaki ilişkiler saptanır, kontrol edilir, gözleme tabi tutulur ve sabit ilkeler bağlamında genelleme yapabilme söz konusu olur.²

Araştırma verileri doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaç edilen konu hakkındaki kaynak, bilgi, belge ve dokümanlardan müteşekkil materyallerin analizini kapsayan tekniktir. Doküman incelemesi araştırma verilerinden en uygun istifade edilme biçimine göre, genel tarama ve içerik analizi olmak üzere iki yolla yapılabilmektedir. Genel tarama; araştırma konusu ile ilgili belirli zaman süreci içerisinde üretilen dokümanların veya birden çok kaynak tarafından farklı zaman dilimlerinde üretilmiş verilerin analizini olanaklı kılmaktadır.³ İçerik analizi, kaynak belge ve dokümanların sistem dâhilinde sayısallaştırılarak ortaya konulmasını kapsamaktadır. Bu kapsamda, arşiv, belge, bilgi, gazete gibi dokümanlardan elde edilen verilerin belirli kavram ve temalar çerçevesinde sistematik işleme tabi tutulur. Böylece benzer veriler belirli kavramlar ve temalar etrafında toparlanarak organize edilmiş olmaktadır⁴.

Araştırma konusu olan mikro kredi uygulamaları karşısında karz-ı hasen uygulamasının benzer ve farklı yönlerine ilişkin doğrudan yapılan çalışmalar incelenmiştir. Mikro kredi, mikro finans içerisinde bir araç olduğundan öncelikle mikro ekonomi ve mikro finans kavramları ele alınmıştır. Ardından mikro kredi kavramı farklı boyutları ile alandaki kaynaklardan hareketle incelenmiştir. Özellikle alan ile ilgili literatüre bağlı kalarak uluslararası yayınlardan istifade edilmiştir. Karz-ı hasen konusu ile ilgili İslam inancı içerisinde, karz-ı hasenin tanımı, Kur'an ve Sünnette ele alınışı, Faiz, yoksulluk ve kendine ait hususiyetleri İslam fıkhnının temel kaynakları ile güncel yerli ve yabancı yayınlar dikkate alınmıştır.

---

¹ Remzi Altunışık vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2010), 322.

² Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006), 139.

³ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 140-143.

⁴ Altunışık vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 324

BİRİNCİ BÖLÜM

FAİZ, FAİZLİ İŞLEMLER VE MİKRO FİNANS

1.1. FAİZ ve FAİZLİ İŞLEMLER

İslam'a göre Faiz, son derece hassas bir konu olup yasaklanmıştır. Faizin bulaştığı her türlü ticaret, alışveriş ve bunun meslek edinilmesi her ne ad altında olursa olsun haram kılınmıştır. İslam iktisadında Faiz işlemlerine yönelik olarak en ufak bir tolerans söz konusu değildir.¹

1.1.1. Ribâ (Faiz) Yasağı

Faiz, kelime olarak Arapça “fyz” kökünden türeyen sıfat olarak “feyezan” şeklinde ‘taşan’, ‘taşkın’, ‘dolmuş’, ‘saçılan’ ve ‘istenmeyen fazlalık’ gibi anlamlarına gelmektedir. Cahiliye döneminde Faiz kelimesi yerine ‘ribâ’ kavramının kullanıldığı görülmektedir.² Kur’an’da da ribâ³ teriminin Faiz ile eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.⁴ Arapça ‘rbv’ fiilinin karşılığı olarak “artmak, nemalanmak, fazlalık, çoğalmak ve yükseğe çıkmak” anlamlarına gelip, mastar olarak kullanımı olan ‘ribâ’, Faizli alışveriş, Faizcilik, tefecilik, ribâ ile malını veya herhangi bir şeyi nemalandırma, artırma, Faiz yeme, Faize bulaşma gibi anlamlara gelmektedir.⁵ Fiilin ismi fail kalıbı olan ‘mürbî’ kelimesi, ‘faizci, ribâ alan-yiyen, ribâ işleri ile uğraşan’ anlamına gelmektedir.⁶

Kur’an ve hadislerde kelime olarak ‘Faiz’ yerine ‘ribâ’ kavramı kullanılmış olup, kelime olarak ‘fazlalık’ demektir. Ayette; “*Ona suyu indirdiğimizde sarsılır ve kabarıp*” (rebet/artar ve gelişir) (Hacc, 22/5) şeklinde geçmekte başka bir ayette; “*Bir grup diğer bir gruptan daha fazladır (erbâ).*” (Nahl, 16/93) şeklinde geçmektedir. Terim olarak ribâ kavramı ile anapara üzerinden alınan fazlalık kastedilmiştir. İki malın değişimi veya iki taraflı anlaşmalar kapsamında anapara üzerinde oluşan fazla para olan ribâ, Kur’an, sünnet ve icma ile haram kılınmıştır.⁷

¹ Mehmet Odabaşı, *Faizsiz Bankacılık İlkeleri* (İstanbul: 2012), 8

² Yusuf Z. Binatlı, “Faiz ve İslâm Hukukunda Faiz”, *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi* 2/1 (Haziran 1966), 147-183. 159.

³ Kur’an-ı Kerim Meali, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Bakara 2/275-278; Âl-i İmrân 3/130; en-Nisâ 4/160-161; er-Rûm 30/39.

⁴ Mehmet Yazıcı, *Faiz* (İstanbul: 1999), 24.

⁵ Ahmed Âsım, *Kâmûs Tercemesi (Okyanûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît)*, nşr. Rizeli Hasan Hilmi Efendi (İstanbul: 1305), 4/971.

⁶ Ahmed Âsım, *Kâmûs Tercemesi*, 4/ 971.

⁷ Vehbe Zuhaylî, *İslâm fıkhu Ansiklopedisi*, çev. Yunus Vehbi Yavuz vd. (İstanbul: Risale Yayınları, 1994), 5/494.

Ribâ İslam'dan önceki ilahi dinlerde yasaklanmış bir uygulamadır. Ayette; *"Yahudilerin zulümleri, pek çok kimseyi Allah yolundan döndürmeleri ve kendilerine haram kılındığı halde ribâyı (Faizi) almaları nedeniyle..."* (Nisa, 4/161). Şeklinde ifade edilerek ribânın İslam'dan önce haram kılınan bir uygulama olduğuna vurgu yapılmış ve böylece Müslümanlar ribânın yasak kılınmasına hazırlanmıştır.⁸

"İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir Faiz Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını umarak verdiğiniz zekâta gelince; zekâtı verenler, sevaplarını ve mallarını kat kat arttıranlardır." (Rum, 30/39). Faizin yasak kılınması ile ilgili sürecin başında nazil olan ilk ayettir. Mekke döneminde nâzil olan bu âyet ile ribânın önceleri yasak olmadığını ileri sürmüşse de çoğunluğun görüşüne göre âyet ile o dönemdeki Araplar arasında çirkin karşılanan ancak son derece yaygın olan Faiz işlemine vurgu yapmıştır.⁹

Âl-i İmrân suresinde; *"Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak Faiz yemeyin; Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz"*. (Âl-i İmrân 3/ 130) buyrulmuştur. Ayette kat kat şeklinde geçen ifadenin Arapların cahiliye devrindeki uygulamalara işaret ettiği, anaparanın değil faizin vasfı olduğu, faizin kat kat şekli ile beraber diğer şekillerinin de haram kapsamına girdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ayet, sadece fahiş faizi değil oranı ne olursa olsun tüm faizi yasak kılmıştır. Ayet, nazil olduğunda hiçbir sahabe ayetteki ribâdan neyin kastedildiğini veya bu kat kat olma sınırını sormaksızın bu yasağa uymuşlardır.¹⁰

"Allah alışverişi helal, ribâyı (faizi) haram kılmıştır. Ribâ, (faiz) yiyenler, kabirlerinden ancak kendilerini şeytan çarpmış bir kişi gibi kalkarlar. Bu hal onların, alım satım da tıpkı Faiz gibidir' demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah alım satımı helâl, Faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime rabbinden bir öğüt gelir de Faizden vazgeçerse geçmişte olan kendisininindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar Faize dönerse işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar. Allah Faizi tüketir (Faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir. Allah küfürde ve günahta ısrar eden kimseleri sevmez... Ey iman edenler! Allah'tan korkunuz ve eğer gerçekten müminler iseniz faizden (henüz alınmamış olup da)

⁸ Ali Rıza Gül, *Tarihi Bağlamı Çerçevesinde Kur'na'da Ribâ Yasağı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001), 178.

⁹ İsmail Özsoy, "Faiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 11/112.

¹⁰ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1991), 2/204.

kalani bırakınız. Eğer böyle yapmayacak olursanız Allah ve Peygamber ile savaş halinde olduğunuzu biliniz. Şayet tövbe ederseniz ana mallarınız yine sizindir. Böylelikle ne zulmetmiş ne de zulme uğratılmış olursunuz.”¹¹

Alışverişin helalliği, ribânın haramlığı ve ribâ yiyenlerin durumundan bahslolunmaktadır. (Bakara 2/275-279) ayetlerinden anlaşılacağı üzere;

Alışveriş helaldir. Faizli alışveriş her ne surette olursa olsun haram kılınmıştır. Miktarı veya oranı ne olursa olsun faiz haramdır. Anaparanın dışında alınacak herhangi bir fazlalık faiz kapsamındadır. Faizli alışveriş yapanlar, mahşer yerine bu cürmün alâmeti farikası ile gideceklerdir. Faizin irtikabı Allah’a ve Resulüne savaş açmak olarak nitelenmiştir. Faizden vazgeçilmesi borç verenin, anaparanın verilmesi ise borç alanın sorumluluğundadır.

Hadislerde, Hz. Peygamber helak edici yedi günahın birinin faiz yemek olduğunu ifade etmiştir.¹² İbni Mes’ud’dan rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber, faiz yiyeni, yedireni, şahidini ve kâtipliğini yapanı lanetlemiştir.¹³ Hz. Peygamber, Vedâ Hutbesinde câhiliye adetlerinden biri olarak devam eden ribânın kaldırıldığını ve ilk kaldırdığı faizin de amcası Hz. Abbas’ın ribâsı olduğunu beyan etmiştir.¹⁴ Hz. Peygamber, bir sahabinin kaliteli bir hurma yerine kalitesiz olan hurmadan fazla olarak mübadele etmesini ‘ribâ yaptın (katladın)’¹⁵ şeklinde tavsif etmesi peşin bir mübâdele esnasında olsa bile az veya çok olması fark etmeksizin ribâ kapsamına girdiği anlaşılmaktadır.¹⁶ Dolayısı ile faizli alışverişi meslek edinenler, faiz işi ile uğraşanlar Allah’ın yasak kıldığı bu fiili işlediklerinden dolayı sorumluluk yüklenmişlerdir.¹⁷

İslam iktisadı açısından faiz, vade-borç faizi (Ribân-Nesie) ve alışveriş-fazlalık faizi (Ribâl-Fadl) olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir

¹¹ Bakara 2/275-279.

¹² Buhârî, el-Vesaya 23; Müslim’in rivayetinde Ebu Hureyre’den naklen Hz. Peygamber; "Yedi helak edici şeyden uzak durunuz... Allah'a şirk koşmak, büyü yapmak, Allah'ın haram kıldığı cana kıymak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaş günleri geri kaçmak, bir şeyden haberi olmayan mü'min ve ifeftli hanımlara zina iftirasında bulunmak." Müslim, İman 144.

¹³ Müslim, Müsâkât, 105,106.

¹⁴ Müslim, Hacc 194.

¹⁵ Müslim, Müsâkât 99.

¹⁶ Müslim, Müsâkât 82.

¹⁷ Seyyid Kutub, *İslâm'da Sosyal, Adalet*, çev. Harun Ünal (İstanbul: Beka Yayınları, 2011), 233; Ebu'l Âlâ El-Mevdûdî, *Faiz* (İstanbul: 2004), 99.

1.1.1.1. Vade/Borç Faizi (Riban-Nesie)

Riban-nesie (vade faizi), cahiliye dönemi Araplar'ın uyguladıkları bir faiz çeşidi olup, ister satılan bir şeyin semeni dolayısıyla olsun ister bir karz olsun ödenmesi hak edilen bir borcun ödenmesinin yeni bir vadeye ertelenmesinden hareketle alınan faizdir. Cahiliye döneminde anapara üzerinden alınan fazlalıklar vade-borç faizi (Riban-nesie) olarak ifade edilmiştir. Borçlu borcunu ödemediği süre boyunca vade uzatılmış ve bu vade üzerinden ek faizler hesaplanmıştır. Cahiliye döneminde Araplar tarafından uygulanan bu uygulama cahiliye faizi olarak isimlendirilmiştir. Vade uzadıkça anapara üzerinden alınan faiz oranı da arttırılmıştır. Cahiliye dönemi adetlerinden olan vade faizi Kur'an nassı ile haram kılınmıştır.¹⁸

Vade-borç faizi, alım-satım işlemlerinden, ödünç almadan veya çeşitli farklı nedenlerden dolayı zimmete geçen para üzerinden vade veya şartlara bağlı olarak ödenen fazlalık olarak ifade edilmektedir.¹⁹ Çünkü fadl faizinin haram kılınması için sadece cinsin varlığı, yani iki bedelden birisinin ertelenmesi yeterli görülmüştür. Şafiilere göre, vade-borç faizi, malın bir süreye kadar satıp sonra da vadesi geldiği halde ödenmediğinde daha sonra belirlenen vadeye istinaden tahakkuk ettirilen fazla miktardır. İki bedelden birisindeki fazlalık, bedel karşılığında olmayıp ödemenin geciktirilmesi karşılığındadır.²⁰

Borç faizinin tahakkuk etmesinde aşağıdaki iki unsur ön plana çıkmaktadır:

- Zimmete geçirilen ödünç mal veya paranın nedeni ne olursa olsun, zimmette tahakkuk etmiş borcunun söz konusu olması,
- Önceden yapılan anlaşma kapsamında mala ve anaparaya ilave olarak alacaklı lehine eklenen fazlalığın olması.

Günümüzde ifade edilen faiz, kredi ve mevduat faizi olarak tanımlanmakta ve bu faiz, İslam'daki vade-borç faizine karşılık gelmektedir. Faizli işlemlerde, belirli bir vade sonunda anaparaya uygulanan fazla para söz konusu olmaktadır.

¹⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/498; Metin Canbulat vd., “Ribâ”, *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 556.

¹⁹ İsmail Özsoy, *Türkiye’de Katılım Bankacılığı (TKBB Eğitim Kitabı, 2010-2011)* (Kayseri: 2011), 31.

²⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/498; 500.

Günümüzde sadece kredi ve mevduat faizleri değil aynı zamanda bono ve tahvil faizleri de bu sınıflamada yer almaktadır.²¹

Borcun üzerinde tahakkuk eden fazlalık faiz olduğu gibi, borç üzerinden yapılan indirim de faiz olarak değerlendirilmiştir. Hanefiler, vadeli bin dirhem alacağı olan kişinin borçlusundan peşin ödemesi durumunda beş yüz dirheme razı olacağını bildirmesi caiz görmemişlerdir. Borcun daha sonra peşine çevrilmesi o borca neden olan akitle ortaya konulmuş hak olmadığından vadeye daha doğrusu zamana değer biçilerek yapılan indirimdir. Zaman ise mal değildir.²² Şafiler ve Hanbelîler de borçtan yapılan indirimi caiz görmemişlerdir.²³

Günümüz bankacılık sistemindeki faiz, veresiye faizi ile eşdeğer olarak görülmektedir. Bankadan alınan kredi için belli bir vade sonunda faiz ödenmektedir. Bankaların vade sonunda almış oldukları faizler İslam anlayışına göre haksız kabul edildiği için yasaktır.²⁴ Benzer şekilde para cinsleri arasında yapılan takas işlemleri de aynı hükümler kapsamında değerlendirilmektedir. Döviz işlemleri ve paranın takas edilmesi işlemleri faiz hükümleri çerçevesinde değerlendirilmekte olup bu sebeple yasaktır.²⁵

1.1.1.2. Alışveriş/Fazlalık Faizi (Ribal-Fadl)

Alışveriş faizinin (Ribal-fadl), fazlalık faizi ve veresiye faizi olarak ele alındığı gözlemlenmektedir. Alışveriş faizi altın, gümüş, buğday, arpa, tuz ve hurma olmak üzere altı sınıf şeyin satışlarında meydana gelen ribâ olarak görülmüştür. Bu faiz türünde bir ivaz bedel karşılığında olmaksızın fazlalık söz konudur. Bir kişinin belli bir süre ile altın satıp, sonra faizli olacak şekilde onun yerine gümüş ödemesi buna örnektir.²⁶ Fakihler, alışveriş faizinin (Ribal-fadl) cinslerinin bir olması

²¹ Özsoy, *Türkiye'de Katılım Bankacılığı*, 31

²² Ebu Bekir Mes'ud Alâuddin Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1982), 6/45.

²³ Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubi İbn Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid* (Beyrut: Beyan Yayınları, 1991), 2/ 125.

²⁴ Zuhayli, *İslâm fıkhi*, 507

²⁵ Özsoy, *Türkiye'de Katılım Bankacılığı*, 34

²⁶ Zuhayli, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/498.

durumunda haklarında nas ile sabit olan ve altı eşya hadisi ile belirlenen mallarda meydana gelecek fazlalığın haram olduğunu üzerinde ittifak halindedirler.²⁷

Sözleşme mahallinde peşin olarak yapılmayan teslim sözgelimi bugün teslim edilen yüz ölçek arpaya karşılık on gün sonra teslim edilecek yüz ölçek buğday faizli bir işlem olarak görülmüştür. Müslim rivayetinde geçen altın, gümüş, buğday, arpa, tuz ve hurma olmak üzere 6 cins malların karşılıklı değiştirilmesinde aynı cinsten olan malların değiştirilen miktarlarında eşitlik olması gerekmektedir. Ebu Yusuf'a göre eşitlik her bir sınıfın kendine has örfi ölçüğü ile belirlenmelidir. Sözgelimi sıvı olan şeylerin ölçümünde, ölçü birimi olan litre iki ayrı şeyi de ölçecek yeterlikte olmalıdır. Şafiilere göre alışveriş faizi (Ribal-fadl), cinsleri bir olan iki bedelden birisinin daha fazla olması halinde gerçekleşmektedir. Bir ölçek buğdayın, bir buçuk ölçek buğday karşılığında satılması alışveriş faizidir.²⁸ Belirtilen bu altı mal, yalnızca örnek olarak verilmiştir. Buna benzer çeşitli malların değişimi söz konusu olmaktadır. Bu ifade de geçen mallar hangi özellikleri nedeniyle faize konu olmuşlarsa, yine aynı özelliklere sahip olan malların benzer şekilde faize tabi olmaları söz konusu olmaktadır.²⁹

Alım satım işlemleri kapsamında fazlalık faizine konu olabilecek şeyler, arpa, buğday, tuz gibi mallar olabileceği gibi gümüş, altın gibi değerli madenlerde olabilmektedir. Bu madenlerin takas edilmesinde daha değerli olduğu düşünülen madeni alabilmek için değeri düşük madenden daha fazla miktarda verilmesi gerekmektedir.³⁰

1.1.2. Ribânın Haram Olmasının İleti

İlet, kelime olarak sebep, hastalık ve değişikliğe sebep olan durum demektir. İslam hukuku açısından illet; insanlar için bir maslahatı gerçekleştirmek veya insanlardan bir mafsedeı kaldırmak için hükmün konulmasına neden olan vasıftır. İlet, nasslardaki hükmün konmasına sebep olan açık, istikrarlı ve objektif

²⁷ Zuhaylî, *İslâm Fıkıı Ansiklopedisi*, 5/501.

²⁸ Zuhaylî, *İslâm Fıkıı Ansiklopedisi*, 5/498; 500.

²⁹ M. Tefvik Göksu, *İslâm Ekonomisinde Devletin Rolü* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 83.

³⁰ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali* (İstanbul: 1993), 203

özelliğidir. Sözelimi, sarhoş etme, şarabın haram kılınmasında kendisine dayandırılan bir vasıftır. Oruç tutmamayı mübah gösteren yolculuk hali illetir.³¹

İlletin varlığına hükmedebilmek için; İlletin zâhir olması, munzabıt olması şahıstan şahsa ve durumdan duruma değişkenlik arzetmeyen bir vasıf şeklinde bulunması, hükmün konmasının insanlara bir menfaat sağlaması veya onlardan bir meşakkati gidermesi gibi şartları sağlaması gerekmektedir.³²

İllet, naslardaki beyanla belirlenebildiği gibi aynı zamanda icthatla araştırmayla belirlenebilir. Hükmün hangi illete dayandırıldığı naslar yoluyla belirlenememiş ise; tecrübe, inceleme, tahmin ve ölçüp takdir etmeyi içeren *sebr ile* belirlenir.³³

Faizin haramlığı nass ile ortaya konulduğundan mezhepler arasında ittifak vardır. Faize konu malların belirlenmesi ve faizin mahiyeti ile ilgili özellikle haramlığında hadislerin değerlendirilmesinde yorum farklılıkları vardır. Söz konusu ‘altı eşya hadisi’ olan Müslim’de Ubâde b. Sâmit ve Ebû Saîd el-Hudrî’nin rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber; “Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla başa baş misliyle, peşin olarak satılır. Kim artırır veya artırılmasını talep ederse Faize girmiş olur. Bu işte, alan da veren de aynıdır.”³⁴ şeklinde buyurmuştur. Faizin haramlığının illetinin belirlenmesine kaynaklık eden bu hadis ile Hz. Peygamber, altın, gümüş, buğday, arpa, tuz ve hurmanın hangi şartlarda birbiri ile değiştirilemeyeceğini açıklamıştır. Fakihler, faizin mutlak surette tahakkuk ettiği bu altı şeyin o dönemin genel ekonomik şartları dikkate alınarak en fazla mübadele edilen mallar olmasından dolayı mı yoksa diğer mallar için kıyas olabilecek nitelikleri taşımalarından dolayı mı olduğu noktasında meydana gelecek fazlalığın haram olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir.³⁵

Fakihler, cinslerinin bir olması durumunda haklarında nas ile sabit olan ve altı eşya hadisi ile belirlenen altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz olmak üzere bu altı cins şeyde meydana gelecek fazlalığın haram olduğunu üzerinde ittifak

³¹ Şaban Zekiyüddin, *İslâm Fıkıh İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), 156

³² İbrahim Kâfi Dönmez, “İllet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 22/118.

³³ İsmail Köksal, *Fıkıh Usûlü (Azab-ü Fırât)* (İzmir: Işık Akademi Yay., 2008), 114.

³⁴ Müslim, *Müsâkât* 82.

³⁵ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/ 501.

halindedirler.³⁶ Zahiriler kıyası delil kabul etmediklerinden Osman el-Bettî, Katâde b. Diâme, Tâvûs b. Keysân. Mesrûk b. Ecda', Şa'bî ve Hanbelîler'den İbn Akil'e göre Faiz sadece hadiste geçen altı şeyin peşin veya veresiye mübadelesinde meydana gelmektedir.³⁷

Faizin hadiste geçen altı şeye hasredilmesi veya bu altı şeyle kıyas edilerek diğer malların alışverişlerinde de Faizin cereyan etmesi meselesi üzerindeki ihtilafın temeli Faizde illetin ne olduğu konusunu ortaya çıkarmıştır. Fakihlerin illet konusundaki farklı yaklaşımları faizin hangi mallarda gerçekleşeceği hususunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olarak alışveriş Faizi meselesini daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Sözelimi, illet, cinsle beraber keyl ya da vezin olduğunda sayı ve uzunluk birimine sahip malların Faiz kapsamından çıkarılması anlamına gelmektedir. İlet, saklanabilen gıda malları olarak görüldüğünde saklanabilme özelliğine sahip olmayan bazı hayati maddelerinin bu kapsam dışında kalacağı anlamına gelmektedir. Buna göre, aynı cinsten bir ton kömürün iki ton kömürle mübadelesinin Faiz kapsamı dışında tutulması anlamına gelmektedir ki mâkul görünmemektedir. Aynı şekilde barınma ihtiyacının giderilmesinde hayati öneme haiz demir, çimento, kereste, kömür, petrol gibi malların bu kapsam dışında tutulması da makul görülmemektedir. Dolayısı ile Müslim hadisinde zikredilen altı şey dışındaki malların Faiz kapsamından çıkarılması şâriin maksadına uygun olmasa gerektir.³⁸

Müslim rivayetinde geçen altın, gümüş, buğday, arpa, tuz ve hurma olmak üzere 6 cins mal cinsi cinsine olursa biri peşin, diğeri veresiye ve aynı şekilde biri noksan diğeri fazla olarak satılamaz. Hadiste rivayet edilen altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuzun dışında cinsleri ve miktarları farklı olduğunda peşin satışa hadiste müsaade edilmiştir.³⁹ Sözelimi, farklı özellikteki mallar fazlalıkla ve veresiye satılabilir. Bir ölçek buğday iki ölçek arpaya satılabilir. Gümüşe karşılık altın, buğdaya karşılık arpa, paraya karşılık başka şey, iki yüz ölçek fasulyeye

³⁶ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/ 501.

³⁷ Muhammed b. Ahmed Serahsî, *Kitabu'l-Mebsut* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 12/112.

³⁸ Karaman, *İslâm Hukuku*, 2/215.

³⁹ Müslim, *Müsâkât* 81.

karşılık 50 ölçek arpa trampası, sözleşme yerinde malların teslimi şartı ile peşin olarak yapılabilir.⁴⁰

Hanefiler, faizin haramlığının illeti olarak ürünün cinsi ile tartı ve ölçü görmüşlerdir. Tartı ve ölçünün illet olarak belirlenmesinde hadiste geçen ‘misli misline’ sözünü delil olarak kullanmışlardır.⁴¹ Hadiste Hz. Peygamber; ‘...külçe halinde olanla işlenmiş eşittir’ buyurmuş, külçe halindeki altınla işlenmiş hali vasfen eşit olmayacağından tartıda eşitliği işaret ettiği kabul edilmiştir.⁴² Şafîiler, altın ile gümüşte faizin haramlığının illetinin semeniyet (para olma) özelliklerinden kaynaklandığını iddia etmişlerdir. Altın ve gümüşün ister külçesi ister işlenmiş isterse zinet hali ile bunlardan basılan paraların tümü faize konu olmuş olur. Semeniyet özelliği galip olmayan demir, bakır, pamuk, yün, keten türü diğer tartılan şeylerde faiz cereyan etmez. Altı eşya hadisinde sayılan buğday, arpa, tuz ve hurmada illet ‘yiyecek cins’ olma özellikleri olduğundan tüm gıdalarda faiz meydana gelir. Dolayısı ile gıda olmayanlarda ise faiz cereyan etmemektedir.⁴³ Mâlikîler, altın ve gümüş için ribânın illeti olarak tüketim maddeleri için değer ölçüsü olarak kullanıldığından semeniyet özelliği olduğunu kabul etmişlerdir. Semeniyet özelliği olmayan şeyler ve tartılabilen şeylerde faizin meydana gelmediği kabul etmiştir. Hadiste geçen 4 yiyecek maddesi uzun bir süre bozulmayan ve saklanabilen gıda maddeleridir. Dolayısı ile illetin tek başına gıda maddesi olmayıp, buğday ve arpa ile tüm saklanabilen gıdalar, hurma ile kuru üzüm ve şeker gibi tüm saklanabilen tatlılar, tuz ile de yemeğe tat veren tüm saklanabilen baharatlar olmuş olmaktadır.⁴⁴ Hanbeliler, Hanefilerin görüşlerine benzer yaklaşımla illet olarak ölçü ve tartıyı esas almışlardır.⁴⁵

Bazı araştırmacılar, faizin haram kılınma illetinin mürekkeb faiz ve tefecilerin uyguladıkları fahiş faiz olduğunu dolayısı ile basit faizlerin yasaklanmadığını, enflasyon altında gerçekleşen faizin haram kapsamına girmediğini, tasarruf sahiplerinin enflasyonun altında olması koşulu ile faizli

⁴⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/498; 500.

⁴¹ Serahsî, *Kitabu'l-Mebsut*, 12/113.

⁴² Serahsî, *Kitabu'l-Mebsut*, 12/111.

⁴³ Serahsî, *Kitabu'l-Mebsut*, 12/115.

⁴⁴ İbn Rüşd, *Bidayetü'l Müctehid*, 2/108.

⁴⁵ Abdülaziz Bayındır, *Ticaret ve Faiz* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2007), 127.

bankalarda vadeli hesap açtırabileceklerini ve karşılıklı faizle borç alışverişi gerçekleştirebileceklerini iddia etmişlerdir.⁴⁶

Borç akdinin sıhhati, sözleşmede ortaya konulan şartların sahih olmalarına bağlıdır. Ayet veya hadislerle yasaklanan şeylerin şart olarak ileri sürülmesi akdi fasit ve batıl kılar. Dolayısı ile borç akdinde taraflardan birine karşılıksız sağlanan menfaat ve miktarı ne olursa olsun faizin borç akdinde ileri sürülmesi akdi fasit kılmaktadır. Kaldı ki, borç sözleşmesi sırasında belirlenen miktar, alacaklı lehine karşılıksız fazlalık sağlayan şart olmaktadır. Hanefiler, fasit şartların akdi de fasit kıldığına hükmetmişlerdir. Dalgın, enflasyonist ortamlar olsa dahi baştan belirlenmiş bir fazlalık şartını içeren bu tür borç sözleşmelerinin İslam hukuku açısından tavsiye edilemeyeceğini ifade etmiştir. Bankalar açısından bu iddia değerlendirildiğinde, enflasyon oranının altında faiz verdiklerinde bankalarda vadeli hesap açtırma, tasarruf sahiplerini, müteşebbisleri veya dar gelirlileri buluşturan bankaların daha yüksek oranda faizli işlemleri yapmaları anlamına gelecektir. Bankalar bilindiği üzere tasarruf sahiplerinden düşük faizle aldıkları paraları ihtiyaç sahiplerine daha yüksek faiz oranı ile vermektedirler. Dolayısı ile bu tür bir işlem, faizcinin daha çok Faiz kazanmasına destek olmaktadır.⁴⁷

Kur'an, Sünnet ve icma ile faiz haram kılınmış aynı zamanda emek harcanılmadan kazanılan para ve haksız yolla kazanç olarak elde edilen para da meşru görülmemiştir.⁴⁸

1.1.3. Faiz ve Kâr Payı

Cahiliye dönemi Arapları ribâyı ve ticareti aynı görmüşlerdir.⁴⁹ İslam ise ribâyı haram, ticaret meşru kılmıştır. Bu husus, ayette; “*Allah alışverişi helal, ribâyı (faizi) haram kılmıştır.*”⁵⁰ şeklinde ifade edilmiştir. Böylece ticarete dayalı ekonomi toplumda istihdam hareketini ve toplumsal refahı beraberinde getirmiştir. İslam

⁴⁶ Nihat Dalgın, “Faiz Yasağıyla İlgili Farklı Yaklaşımlar”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16, (2010), 98.

⁴⁷ Dalgın, “Faiz Yasağıyla İlgili Farklı Yaklaşımlar”, 99; Hayrettin Karaman, *Hayatımızdaki İslâm* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 2/329.

⁴⁸ Muhammed Bakır Es-Sadr, *İslâm Ekonomi Doktrini*, çev. Mehmet Keskin, İbrahim Yetiş ve Sadettin Ergün (İstanbul: Hicret Yayınları, 1979), 2/626; Anwar Iqbal Qureşi, *Faiz Nazariyesi ve İslâm*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: 1972), 80.

⁴⁹ Qureşi, *Faiz Nazariyesi*, 80

⁵⁰ el-Bakara 2/275

ticarete alan ve satanlar arasında kazanç açısından bir denge bulunmasını temin ederek, haksız kazancın önüne geçmiş, insanların sömürülmesi engellemiş, paranın sosyal olarak adil bir şekilde dağılmasını sağlamıştır. Ancak faiz, İslam toplumda sağlanan bu dengeyi bozarak toplumda zengin ve fakir arasında uçurumu arttırarak, zengini daha zengin fakiri daha fakir yapmıştır.⁵¹

Faiz ayetlerinin nüzul nedenlerden bir tanesinin müşrik Arapların faiz ve kâr arasındaki farkı göz ardı etmelerinden kaynaklandığı görülmektedir.⁵² Faiz ile kâr yapısal açıdan birbirlerine benzese de ekonomik süreçlerin ortaya koyduğu farklı iki ürün olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵³

Kâr sermaye ile emeğin beraber maldan paraya, paradan mala ya da farklı bir yapıya dönüştürülmesi, bir mübadele kapsamında işletilmesi mümkünken faizde bu mümkün değildir. Faizde emek olmadan, ortaya herhangi bir ürün konulmadan, ürünün ticarete dönüştürülmesine yönelik herhangi bir işlem olmadan elde edilen kazanç vardır.⁵⁴ Ayrıca kârın temelinde bir değer artışının olduğunu ifade edebilmek mümkün olmaktadır. Burada değer artışı ile birlikte toplumsal fayda da ön plana çıkmış olmaktadır. Ancak faiz kapsamında toplumsal faydadan söz edilemez. Hatta faiz toplumsal zararın oluşmasına bile sebep olabilmektedir. Farklı bir ifadeyle kâr, bir mamulün maliyeti ile satış fiyatı arasındaki fark veya bir mamulün maliyet değeri ile satış kıymeti arasında kalan çizgi ya da bir mamulün piyasa fiyatı ile maliyeti arasındaki fark olarak ifade edilmektedir.⁵⁵

Kâr yapısal olarak değişkenlik göstermekteyken faiz sabit ve statik bir yapıya sahiptir. Kâr payı, satılan mamullerin maliyetleri ile rayiç fiyatı kapsamında ortaya çıkmakta iken faiz ise belirlenen düzeyin etrafında sabit olmaktadır. Bu sebepten dolayı rayiç fiyat, satılan mamulün maliyetinden fazla ise bir kâr ortaya

---

⁵¹ Qureşi, *Faiz Nazariyesi*, 82

⁵² Abdil Karakuş, *İslâm Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi* (Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 62

⁵³ Betül Sarı, *Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Sektöründe Müşteri Memnuniyeti ve Banka Tercihleri Üzerine Bir Uygulama* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 25.

⁵⁴ Sarı, *Türkiye’de Faizsiz*, 25

⁵⁵ Karakuş, *İslâm Hukuk Kaynaklarındaki Faiz*, 63

çıkabileceği ifade edilebilir. Ancak satılan mamulün maliyeti rayiç fiyatına eşit olması halinde kâr sıfır olur ya da zarar ortaya çıkar.⁵⁶

Faiz ise hiçbir zaman anaparanın altına düşmemekte ve bu sebeple risklerin tamamını doğrudan borçluya yüklemektedir. Bunun nedeni, faizin paranın sahip olduğu değere bağlı olarak değil, satılan zaman boyutuna bağlı olarak belirlenmesidir. Bu açıdan borç veren kişi veya kurumun oran ve vadeyi tespit ettiği, alan tarafın ise bunu kabul ettiği bir uzlaşma ortaya çıkmaktadır. Faiz uygulamaları kapsamında her iki tarafça uzlaşılan vadeye erişildiğinde, anapara haricinde ne kadar verileceği iki taraf nezdinde bilinmektedir.⁵⁷ Bu bakımdan kâr malın iktisadi maliyetine, doğal piyasa fiyatına bağlı olarak farklılık gösterebilirken faiz, kanun ya da yapılan sözleşme ile belirlenen noktada dondurulmuş ve sabit haldedir.⁵⁸ Bu ise borçlunun aleyhine bir durum oluşturarak, borçlunun borcunun daha da artmasına, aile huzurunun gitmesine hatta intiharlara kadar bir süreci körüklemektedir.

İslami finans açısından faizsiz bankacılık kapsamındaki kâr payı, kesimler tarafından tespit edilen vadeye kadar sınai ya da ticari bir iktisadi faaliyette yararlanılan anaparanın sağladığı kârın, vadesine gelmesiyle birlikte üzerinde karar alınan oranlar kapsamında kesimlere dağıtılan bölümünü ifade etmektedir. Kâr payına dayalı bir sistem üzerine kurulu bir yapıda vadeye gelmesi halinde ne düzeyde bir kazanç sağlayacağı belli olmamaktadır. Bu bağlamda girişimde bulunulan projenin zarar etmesi de olasılıklar içerisinde yer almaktadır. Faizli bir yapı kapsamında zarar söz konusu olmamaktadır. Vadeye ulaşıldığında üzerinde uzlaşılan tutar kesin olarak anapara ile sahibine ödenmek durumundadır. Özetle, faiz ve kâr ile arasındaki temel fark, kâr payı kapsamında kârın projenin verimliliğine bağlı oluşması iken faizde vade sonunda kazancın taahhüt edilmiş olmasıdır.⁵⁹

Faizde, borç verenler faiz ile anaparalarını güvence altına aldıktan sonra paranın ne biçimde değerlendirileceğine karışmamaktadır. Kârdaysa kurum sahibinin parayı kullanacağı yer ve kullanım şeklinde doğrudan bir müdahale olabilmektedir. Ortaya, faizde üretken bir çabanın olmadığı, kârda ise önemli bir üretken girişimin olduğu çıkmaktadır. Faiz kapsamında ödünç verenin üretimle ilgili bir emeğinin

⁵⁶ Ali Acar, "Spekülasyon Motifi ile Para Talebi ve Para-Faiz Kavramlarının Analizi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* sy. 16 (2010), 71.

⁵⁷ Acar, "Spekülasyon Motifi ile Para Talebi", 71.

⁵⁸ Karakuş, *İslâm Hukuk Kaynaklarındaki Faiz*, 63

⁵⁹ Acar, "Spekülasyon Motifi ile Para Talebi", 71

olmaması sebebiyle girişimcilik söz konusu olmamaktadır. Ancak kârda söz konusu etmen pazarlama ve üretim kapsamında varlığını sürdürmektedir.⁶⁰

1.1.4. Faiz ve Kira

Faizin meşru olduğuna ilişkin geliştirilen argümanlardan birisi, faiz gelirlerinin kira ve alışveriş gelirleri ile benzer olduğu yönüdedir. Fıkhi açıdan ribâlfadl olarak bilinen alışveriş ribâsı bir alım satım biçimi olarak incelenmiş, alışverişten kaynaklı bu faiz türünde bir bedel karşılığında olmaksızın fazlalıktan söz edilmiştir. Alışveriş ribâsından elde edilen gelirin alışverişten elde edilen kâra benzediği iddia edilerek meşru görülme istenmiştir. Bu durum, alışveriş kârı ile alışveriş ribâsı arasında ayırımın yapılmasını zorlaştırmaktadır.⁶¹

Faizin kiraya benzer olduğu konusu, faiz tartışmalarının bir boyutunu oluşturmaktadır. İslam hukuku kapsamında “icare” kavramıyla ifade edilen kira kavramı, bir bedel karşılığında menfaatin başkasına temlik anlamına gelmektedir. Kira sözleşmesi, eşyanın menfaati ve insan emeği kapsamında ortaya çıkmaktadır.⁶² Kira, emekten ya da eşyadan sağlanan menfaatin karşılığı olarak görüldüğünden faizden farklıdır. Meşru dairede emek veya eşyanın sağladığı fayda ve menfaat, ücret karşılığında belirli bir süre kendinden istifade edilendir.⁶³ Söz gelimi bir kimsenin kiraya verdiği evinden elde ettiği gelir ile yatırımını faizli borca vermesinden elde edeceği geliri aynı görenler faiz ile kirayı benzer görmüşlerdir. Oysa kira, bir bedel karşılığında menfaatin başkasına temlik edilmesi, kira bedeli de iş, emek ve menfaatin karşılığı olmaktadır. Bu duruma göre kira, menfaatin satışındır. Faizin menfaat olarak temlik söz konusu olmadığından kira ile benzer görülmesi doğru değildir.⁶⁴

Fakihlerin Faizin hangi mallarda gerçekleşeceği konusundaki ihtilafları faizin haramlığı illeti ile ilgili yaklaşımlarının farklılığına dayanmaktadır. Bu ise faizin hangi mallarda gerçekleşeceği hususunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına

⁶⁰ Muhammad A. Mannan, “Kâr ve Faiz”, Erişim Tarihi: Ağustos 17, 2019. <http://islamekonomisi.org/faiz-dunya-barisi-ve-kar/>

⁶¹ Servet Bayındır, “Faize Kur’an ve Sünnet Çerçevesinden Farklı Bir Bakış”, 8. Hukukçular Koordinasyon Toplantısı, (2-3 Haziran 2010), Kocaeli/Kartepe 2010, 3.

⁶² Sarı, *Türkiye’de Faizsiz*, 26

⁶³ Sarı, *Türkiye’de Faizsiz*, 26

⁶⁴ Kâsanî, *Bedâi’u’s-Sanâ’i*, 5/257.

sebeup olarak alışveriş Faizi meselesini daha da karmaşık bir hale getirmiştir.⁶⁵ Sonuçta faizin meşrulaştırılmaya çalışıldığı zorlama te'villerin yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda faiz, illeti ve hikmeti açısından kiraya benzememektedir.⁶⁶ Ancak kira olarak fayda sağlayan malların bir kısmının tüketimi anlık olmadığından bu malların kullanımlarından kaynaklı süreçte meydana gelen yıpranma, eskime ve aşınma olabilmektedir. Bu tür malların kiralanabilir olmaları da zaten sahip oldukları bu niteliklerden dolayıdır ki faizden bu yönü ile de farklıdır. Bu bakımdan kira, mallarda ortaya çıkan eskime, yıpranma ve aşınma karşılığını da sağlamaktadır. Ancak faizde böyle bir durum söz konusu değildir.⁶⁷

Neticede kira, ister menfaatinden istifade edilebilen eşyaların menfaatinden yararlanılması neticesi ortaya çıksın, ister kişilerin istihdam edilmesinden ortaya çıksın, ister emek karşılığı ortaya çıksın yasal, muteber ve varlığı açık bir biçimde belli olan fayda karşılığı olması sebebiyle helaldir. Faiz ise muhtaç durumda olup almak durumunda kalanın mağduriyetini daha da arttırmasına, veren taraf için haksız kazanca sebep olmasına ve borçlunun ödeme dengesinin bozulmasına, daha fazla üretmeye zorlayıp daha az kazanca sebep olduğundan kira ile elde edilen menfaatten ayrılmaktadır.⁶⁸ Görüldüğü üzere kira, kiralanan şeyden elde edilen menfaate karşılık olması hasebi ile faizle verilen borçtan elde edilen karşılıksız gelirden ayrılmaktadır.

1.1.5. Faizin Neden Olduğu Zararlar

Faizin başta ekonomiye, insan emeğine, kazanca, sosyal adalete ve gelir gider dengesine yönelik pek çok zararları bulunmaktadır. Ayette; '*Allah, faizi mahveder ve sadakaları artırır.*'⁶⁹ buyrulurak insanların mallarından verecekleri sadakaların Allah katında arttığı ancak daha fazla kazanç elde etmek için verilen faizin ise Allah katında helaka sebep olduğu ifade edilmiştir. Faiz, artma gibi görünse de aslında malı, parayı azaltmaktadır.

Bayındır, ekonomik olarak faizin para azalmaya sebep olduğunu verdiği örnekle şu şekilde açıklamaktadır:

⁶⁵ Karaman, *İslâm Hukuku*, 2/ 215.

⁶⁶ İsmail Mutlu, *Faiz* (İstanbul: 2003), 191.

⁶⁷ Sayı, "Faiz ve Faizin, 34

⁶⁸ Sarı, *Türkiye'de Faizsiz*, 27

⁶⁹ El- Bakara 2/276

Piyasada dolaşımda olan 2000 liraya kredi olarak 1000 lira dışardan para girişi olsa kısa süreli hareketlenme olur. Kredi faizinin %10 olduğu düşünülürse vade bittiğinde 1100 lira çekilmiş olur. Piyasada serbest dolaşan para miktarı 1900 liraya düşer. Piyasanın hareket edebilmesi için 1100 lira gerekmektedir. Bu para da %10 faizle elde edilse vade sonunda serbest para miktarı 1790 liraya düşer. Bu şekilde işlemin yedi kez tekrar edildiği düşünülse serbest para miktarı 1050 liraya düşer. Bankanın tasarruf sahiplerine %5 faiz verdiği düşünülürse yedi sene sonra tasarruf sahiplerinin parası 1475 liraya çıkmış gözükür ancak kayıplarının büyük olduğu fiyatların ve enflasyonun artması ile görülecektir. Neticede meydana gelen kayıp, fiyatların artması ile yoksulluğun çığ gibi büyümesine sebep olacaktır. Örneğin, şekerin kilosu 50 kuruşken %5 faiz ile bankaya 50 lira yatıran biri, yedi sene sonra anaparası ile toplam 73.75 lira alır. Ancak bu 7 sene süre zarfında şekerin kilosu en az 195 kuruşa çıkar. Yedi sene önce 50 lira ile 100 kilo şeker alabiliyorken 7 sene sonunda 73.75 lira ile 38 kilo şeker alabilecektir. Bu şekilde para %62 oranında değer kaybetmiş olacaktır. Dolayısı ile faizin mal-para dengesini bozduğu ve piyasanın en az %75 oranında yeni paraya ihtiyaç duyduğu görülecektir. Sistem yeni para basmaya zorlanarak ihtiyaç karşılanmaya çalışılacaktır. Birinci örnekte verilen serbest dolaşımdaki 2000 lira para daha uğradığı değer kaybını telafi etmek ve dengeyi sağlamak için 1480 lira basması gerekecektir. Basılan bu paranın faizden zarar gören kesime dağıtılmayıp rant için dağıtıldığı dikkate alındığında zenginlerin daha zenginleşmesine faiz kullananın da daha zarar etmesine sebep olacaktır. Bu şekilde piyasanın mali dengesi iyice bozulur.⁷⁰

İslâm, ticaret ve helal kazancı meşru görürken faizi ve faizin cereyan ettiği alışverişleri ise yasaklamıştır. İslam'ın yasak kıldığı tüm fiillerde ferdin ve toplumun yararına pek çok hikmeti barındırdığı muhakkaktır. İslam'da faizin yasaklanması ile ekonomik hayat, kâr ve risk, emek ve sermaye toplumda paylaşılarak birey ve toplum alınterine, helal kazanca, ticaret ve yatırıma teşvik edilmiştir. Böylece dünya ahiret dengesi sağlanarak insani ve ahlaki hasletlerin hâkim olduğu bir toplum düzeninin kurulması amaçlanmıştır.

---

⁷⁰ Bayındır, *Ticaret ve Faiz*, 42-43, 47.

Yasak kılınan fiillerden biri olan faizin hem bireyde hem de toplumda meydana getirdiği tahribatı gözlemlemek mümkündür. Faizin sebep olduğu olumsuzluklardan örnek verilecek olunursa;

- Faiz, Allah rızası için ihtiyacı olan bir Müslümanın ihtiyacını giderme yollarından biri olan karz-ı hasen gibi toplumda dayanışma ve yardımlaşma yollarını keserek toplumda güvensizlik ve huzursuzluğa neden olmaktadır.

- Sermaye sahipleri faiz dolayısı ile yatırıma yönelmeyip, paralarını faizle işletmeyi tercih edebilmektedirler. Böylece toplumda işsizlik artmaktadır.

- Faiz nedeni ile kaynaklar tam kapasite olarak değerlendirilemediğinden üretimde yaşanan azalma, fiyatlarda yükselmeye sebep olmaktadır.

- Faizli kredilerin kullanımı ile yatırımların maliyeti arttığından üretim maliyetleri yükselmekte öylece sunî fiyat artışı gerçekleşmektedir.

- Faiz daha az kâr getiren yatırımların ihmal edilmesine neden olmaktadır.

- Faiz, sermaye ve kapitalin tekelleşmesine ve güçlenmesine neden olarak toplumda baskı oluşturmaktadır.

- Faiz, bireysel ve toplumsal değerlerin değişmesine ve yozlaşmasına neden olarak, yardımlaşma, diğergamlık, fedakârlık, dayanışma ve şefkat gibi hasletleri yok etmektedir.

- Faiz, bireyselliği ve bencilliği ön plana çıkararak bireye daha çok para ve itibar kazandırma hırsı aşılayarak diğerlerinin düşünülmesine engel olmaktadır.

- Faiz, hükümetleri dış borçlara yöneltmekte, zamanı geldiğinde ödenemeyen faizler ulusal düzeyde ülkeyi borç batağına sürüklemekte ve kalkınmaya olumsuz etki etmekte hatta ülkenin bağımsızlığını tehlikeye atmaktadır.

- Faiz, her zaman zenginin daha çok zengin olmasına fakirin de daha çok fakirleşmesine neden olmaktadır.

- Faiz, küçük tasarruf sahiplerinden elde ettiği sermayeyi, daha yüksek faizle yatırımcılara vererek maliyet artışlarına ve enflasyonun artmasına neden olmaktadır.⁷¹

---

⁷¹ Özsoy, “Faiz”, 118.

1.2. MİKRO FİNANS

Mikro finans genel anlamıyla yoksul kişilere kredi ve diğer temel finansal hizmetlerin tedarikini ifade etmektedir. Yoksullar bu finansal hizmetleri resmi ticari bankalardan elde edemediklerinden dolayı mikro finans bu kişilere teminat gerekliliklerine ihtiyaç duymadan imkân sağlamaktadır. Bu finansal hizmetler için, ihtiyaç sahiplerinden teminat istenmemekle beraber aldıkları kredilerin ödenmesi istenmektedir. Mikro finans ayrıca bu tür hizmetlerin sürdürülebilir bir şekilde sunulmasını da ifade etmektedir. Daha geniş anlamda, mümkün olduğunca çok sayıda yoksul kişiye sadece kredi değil, aynı zamanda tasarruf, sigorta ve fon transferleri de dahil olmak üzere yüksek kaliteli finansal hizmetlere kalıcı olarak erişmelerini sağlamak isteyen bir uygulamadır.⁷² Yoksul insanlar, teminat eksikliği nedeniyle ticari bankalardan kredi alamamaktadır. Bu nedenle, kredilere erişimin sınırlı olması insanların daha fazla yoksulluğa düşmesine neden olmaktadır. Mikro finans, tasarruf ve hizmet kredilerine daha iyi erişim yoluyla yoksulların refahını artırmak için tasarlanmış resmi bir plan olarak da tanımlanmaktadır.⁷³

Mikro finans, gelir getirici bir faaliyet başlatmak veya geliştirmek için paraya erişmek isteyen düşük gelirli kişilere finansal ve finansal olmayan hizmetlere erişim sağlamaktadır. Fakir müşterilerin bireysel kredileri ve tasarrufları azdır. Mikro finans, finansal hizmetlerin yoksulların ihtiyaçlarına göre uyarlanması şartıyla hem ana parayı hem de faizi zamanında geri ödeyebilmeleri ve tasarruf edebilmeleri fikrine dayanmaktadır. Bir disiplin olarak mikro finans, düşük gelirli insanların bir bankacılık aracısının müşterisi olmasını sağlayan finansal ürünler ve hizmetler oluşturmuştur.⁷⁴

---

⁷² Robert Peck Christen, Richard Rosenberg, Veena Jayadeva, *Financial Institutions with a "Double Bottom Line": Implications for the Future of Microfinance* (Washington: 2004), 3-5.

⁷³ Mark Schreiner, "Informal Finance and the Design of Microfinance", *Development in Practice*, 11/5 (Kasım 2001), 639.

⁷⁴ Marguerite S. Robinson, *The Microfinance Revolution-Sustainable Finance for the Poor*. (Washington D.C.: World Bank, 2001), 51-55.

1.2.1. Mikro Finansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Mikro finansın 1970'lerde Muhammed Yunus⁷⁵ tarafından keşfedildiği ve uygulandığı düşünülse de mikro finans kavramının insanlık tarihi için yeni bir fikir olmadığına dair yeterli kanıt bulunmaktadır. Eski mikro-sosyal yardımların 1970'lerde mikro kredi ve daha sonra 1990'larda ticari mikro finansa yeniden dönüştürülmeden önce, çeşitli hükümetler ve STK'lar sadaka gibi bazı yoksulluk azaltma politika ve projeleri uygulamıştır. Araştırmalar ayrıca insanların zaten finansal ihtiyaçlarına erişme yollarına sahip olduklarını keşfetmiştir. Mali açıdan ihtiyacı karşılanmayanlar, özellikle de yoksullar, finansal ihtiyaçlarını karşılamak için çok çeşitli gayri resmi, topluluk temelli mali düzenlemelere sahiptir. Bu düzenlemeler genellikle mahsul, hayvan, altın, gümüş, mücevher, arazi ve diğer değerli eşya borsaları (tereyağı ticaret sistemi gibi), Dönen Tasarruf ve Kredi Birlikleri (ROSCA), düzenli tasarruf ve kredi şeklinde hayat bulmuştur. Birikmiş Tasarruf ve Kredi Birlikleri (ASCA), para ödünç verenler, Gana ve Nijerya'da Susu, Meksika'da Tandas gibi derneklerdir.⁷⁶ Mikro kredinin asıl amacı, yoksulluğun azaltılması, insanların birbirlerine karşı sevgi duymaları ve ihtiyaç zamanlarında yardım ihtiyaçlarının giderilmesi olsa da uygulamada fakirliği azaltma konusunda başarılı olduğu söylenemez. Bu nedenle Muhammed Yunus, mikro-sosyal yardımdan mikro kredi ve mikro finansa doğru yoksulluğun azaltılmasına yönelik çalışmalar yaparak eski mikro finans sisteminin müdahalenin sürdürülebilirliği ve yoksulluğun azaltılması için iyi bir strateji olmadığını fark etmiştir. Yunus, disiplini olmayan kredinin hayır işlerinden başka bir şey olmadığını, kredi tesisinin sürdürülebilir olabilmesi ve hediye uygulamasının ötesine geçebilmesi için gider ücretleri ile geri ödenmesini sağlayacak kontrol sistemlerinin olması gerektiğini söylemiştir. Muhammed Yunus, Bangladeş, Chittagong Jobra köyünde 42 kadın girişimciye kredi vererek kadın üreticilerin üretkenliklerini desteklemiştir. Böylece Yunus'un kredi

---

⁷⁵ Muhammed Yunus, 1972 yılında ekonomi eğitimini tamamlayıp memleketi Bangladeş'e dönmüştür. Döndüğünde savaştan yeni çıkmış Bangladeş halkının büyük bir çoğunluğunun iç savaşlar nedeni ile yoksul olduğunu görerek öncelikle yoksullukla mücadele için çözüm üretme arayışına girişmiştir. Bu bağlamda Yunus, Bangladeş, Chittagong Jobra köyünde bir işe başlamalarına yardımcı olmak için 42 kadın grubuna kişisel kredi vermeye karar vermiştir. Kadın üreticiler üretkenliklerini artırmak için krediden yararlanmışlardır. Yunus'un elde ettiği başarı, modern mikro finansın temel ilkelerini oluşturmuştur. Bunlar; mikro kredi yoluyla yoksullukla mücadele etmek ve öncelikle gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlara hizmet etmektir. (Robinson, *The Microfinance Revolution*, 20).

⁷⁶ Robinson, *The Microfinance Revolution*, 49-51.

verme uygulaması modern mikro finansın temel ilkelerini oluşturmuş, mikro kredi yoluyla yoksullukla mücadele edilmesine ve öncelikle gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlara hizmet edilmesine vesile olmuştur.⁷⁷

Ticari bankaların finansal sistemden dışladığı yoksullara finansal yardım sağlanması konusu mikro finansın ticarileştirilmesinin başlatılmasıyla sonuçlanmıştır. Mikro kredinin ticarileştirilmesi mikro finans alanında bir tartışma doğurmuştur. Bazı araştırmacılar, mikro kredinin daha sonraları yoksulluğun azaltılmasına ve finansal içeriklere önemli ölçüde katkıda bulunduğunu belirtmiştir.⁷⁸ Nestor, MFK'lar tarafından her iki yaklaşımın da birlikte ele alınmasını tavsiye etmiştir. Doğru stratejiler uygulandığında ve karşılıklı yarar sağlandığı durumlarda en iyi yaklaşımın MFK'lar tarafından ikili görevin peşinde koşulması olduğunu söylemiştir.⁷⁹

1980'lerde ve 1990'larda, modelin STK'lar ve finans kurumları aracılığıyla dünyaya ihraç edildiği görülmüştür. Sonraki yıllarda gelişmekte olan ülkelerde tam teşekküllü bir mikro finans endüstrisi ortaya çıkmıştır. Diğer birçok kurum yavaş yavaş küresel mikro finans ağını genişletmiştir. Birçok MFK Hindistan'da şube açmıştır. Bir diğer mikro finans kuruluşları olan BancoSol ve ACCION ağı Güney Amerika'da açılmıştır ve ADIE Avrupa ve Akdeniz havzasında faaliyete geçmiştir.⁸⁰

21. yüzyılın başlarında uluslararası mikro kredi yükselişi devam etmektedir. İlk mikro kredi zirvesi 1997 yılında Washington'da gerçekleşmiştir. G8, 2004 yılında mikro finansın ilkelerini belirlemiş, Muhammed Yunus 2006 yılında Nobel Barış Ödülü'nü kazanmıştır.⁸¹

1.2.2. Mikro Finansın Özellikleri

Mikro finans ürünlerinin özellikleri aşağıdakileri içermektedir:⁸²

⁷⁷ NobelPrize, "The Nobel Peace Prize 2006" (Erişim 17 Ağustos 2019).

⁷⁸ Beatriz Armendáriz de Aghion - J. Morduch, *The Economics of Microfinance*, London 2010, 17.

⁷⁹ Camilla Nestor, "Commercialization of Microfinance", *CGAP* 2011, cgap (Erişim 02 Mayıs 2019).

⁸⁰ Brigit Helms, *Access for All Building Inclusive Financial Systems* (Washington D.C.: World Bank, 2006), 2.

⁸¹ NobelPrize, "The Nobel Peace Prize 2006".

⁸² Una Murray - Ruxandra Boros, "A Guide to Gender Sensitive Microfinance", *The Socio-Economic and Gender Analysis (SEAGA) Programme*, (Roma: FAO, 2002), 14; Habib Ahmed, "Financing

- Kâr hedefi olmayan, yoksullukla mücadele etmeyi amaçlayan resmi ve resmi olmayan organizasyonlardır.

- Fon gelirlerinin büyük kısmı gönüllülerin bağışları, üyelerin tasarruflarıdır.

- Daha çok sosyal ve eğitim programlarına yöneliktir.

- Kredinin ödenmemesi halinde kefilinden ödemesi istenir. Ancak kefilin ödeyememesi halinde asıl borçlu sistem dışına atılır. Hukuki bir süreç çoğunlukla yürütülmez.

- Mikro finans müşterileri düşük gelir grubuna sahip kişilerdir.

- Mikro finans kurumları çoğunlukla müşterilere giderler.

- Müşteriler, çoğunlukla kadınlardan oluşmaktadır.

- Kredi tahsisi azdır.

- Kısa vadeli genellikle bir yıla kadar kredi sağlar.

- Ödeme planları kısa süreli ve sık taksitlidir.

- Mikro finans aracılara kolay erişim sağlanabilmekte ve müşterinin zamandan ve paradan tasarruf etmesi sağlamaktadır.

- Mikro finans aracıya, müşterilerin finansal ve sosyal durumu hakkında daha iyi bir fikir sahibi olmalarını sağlar.

- Mikro finans başvuru prosedürleri basittir.

- Mikro finans, büyük iyileştirmeler yerine küçük iyileştirmeleri önceliklendirmektedir. Bu iyileştirmeler belirli bir seviyeye geldiğinde, bu sektör sayesinde insanların gelirlerini saklayabilecekleri güvenli bir yer bulunmaktadır. Bazı mikro finans kurumları, ürünler genişletildiğinde olağanüstü sayıda tasarruf elde etmiştir. Bank Rakyat Indonesia Birim Desai, sadece 3 milyon mikro kredi borçlusu sayesinde 28 milyon Dolar tasarruf sağlamıştır.⁸³

- Zamanında ödeme yapan müşteriler, daha yüksek tutarlarda tekrarlanan kredilere hak kazanırlar.

- Zamanında geri ödeme için teşvik olarak konik faiz oranları (çeşitli

---

Microenterprises: An Analytical Study of Islamic Microfinance Institutions”, *Islamic Economic Studies* 9/2 (2002), 33.

⁸³ Afifa Malina Amran, Rashidah Abdul Rahman, Sharifah Norzehan Syed Yusof, Intan Salwani Mohammad, “The Current Practice of Islamic Microfinance Institutions’ Accounting Information System via the Implementation of Mobile Banking”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (2014), 145/83.

kredi dönemlerinde azalan faiz oranları) kullanılmaktadır. Büyük boyutlu krediler MFK için daha az maliyetlidir, bu nedenle bazı borç verenler nispeten düşük oranlarda büyük boyutlu krediler sağlamaktadır.

- Kayıtlı bankacılık uygulamalarının aksine teminat gerekli değildir. Teminat yerine, mikro finans araçları, kredilerin alındığı faaliyetler tarafından üretilen nakit akışlarına dayanan nakit akışı analizleri yaparak müşterilerin geri ödeme potansiyelinin değerlendirilmesi gibi alternatif yöntemler kullanır.

1.2.3. Mikro Finansın Finansal Sektördeki Yeri

Küresel olarak, bankacılık tarafından sunulan finansal hizmetler ilk yıllarında ezici bir şekilde ekonomik ve tarımsal kalkınma politikalarına yönlendirilmiştir. Hükümetler belirli gruplara yönelik ve belirli üretim faaliyetlerine bağlı sübvansiyonlu kredi programlarını desteklemiştir. Bu programlar genellikle hedef gruplara veya amaçlanan hedeflere ulaşamamış ve finansmana yaygın ve kalıcı bir erişim sağlamamıştır.⁸⁴ Finansal hizmetlerin yoksullara ulaştırılması çabaları daha sonra mikro ve küçük işletmelere küçük krediler verilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu hareket yoksul hanelere ulaşmak için yeni teknolojileri deneyen ve sosyal hedefleri olan kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) tarafından hayata geçirilmiştir. Bazı ülkelerde tasarruf mevduatını harekete geçiren ve borç verme hizmetleri sağlayan kredi birlikleri geliştirilmiştir. Çoğu zaman STK'ların sunduğu finansal hizmetler yasal ve düzenleyici çerçevede düzenlenmemiştir. Mikro finans bir geliştirme aracı olarak görülmüş ve faaliyetleri genellikle finansal sistemden izole şekilde devam etmiştir.⁸⁵

Zamanla, birçok ülkede kredi imkânı sunan STK'ların başarısı, STK'ların lisanslı bankacılık kurumlarına dönüşmesi ile sonuçlanmıştır. Ana akım ve uzmanlaşmış ticari bankaların mikro işlemlere ve tasarruf tahsilatı işine girmesi ile mikro finans endüstrileri ve finansal hizmetler endüstrisi, güçlü alt sektörlerle dönüşmüştür. Başarılı Mikro Finans Kurumları (MFK'lar), maliyetlerini karşılayan ve artan sayıda müşteriye sunulan hizmetlerin büyümesini ve genişlemesini finanse

---

⁸⁴ Beatriz - Morduch, *The Economics of Microfinance*, 15.

⁸⁵ Joanna Ledgerwood, *Microfinance Handbook: An Institutional and Financial Perspective* (Washington D.C.: World Bank, 2000), 1.

etmek için fazlalıklar oluşturmaktadır.⁸⁶ MFK'lar ticari olarak uygulanabilir, kârlı kurumlar olmak üzere donör ve sübvansiyonlu fonlardan uzaklaşmıştır. Mikro finans hizmetleri sağlayıcılarının kurumsal biçimleri, STK'ları, şirketleri, bankacılık dışı finansal kurumları, uzmanlaşmış mikro finans bankalarını, ticari bankaları, ana ticari bankaların iştiraklerini, kredi birliklerini, finansal kiralama şirketlerini, sigorta şirketlerini vb. performans gösteren kurumların büyümelerini artırmak için ticari sermayeyi (banka kredileri, tasarruflar, hem özel sektörden hem de kamu kaynaklarından özkaynak yatırımları) başarılı bir şekilde tedarik etmeyi başarmıştır. Aslında, ticari finansman kaynakları mevcut değilse giderek artan sayıda müşteriye ulaşma yetenekleri ciddi şekilde azalmış olacaktır.⁸⁷

Bankalardan finansal hizmet alamayan kişilerin talebi, büyük olmasa da, önemli olduğu açıktır. Sanayi gelişiminin ilk aşamalarında, STK'lar, devlet yardım kuruluşları, çok taraflı, ikili bağışçılar ve yatırım şirketleri mikro finans sektöründe baskın yatırımcı olma eğiliminde olmuştur. Bununla birlikte, önemli taleplerin karşılanması, bu bankadan hizmet alamayan hanelerin birçoğunun tasarrufları da dahil olmak üzere ticari sermaye kaynaklarının katılımını gerektirmektedir. Ticari sermayenin katılımı, mikro finans sektöründe faaliyet gösteren kurumlar için sürekli yüksek performans gerektirmektedir. Latin Amerika'da, en başarılı MFK'ların çoğu ana akım ticari bankalardan daha iyi performans göstermiştir.⁸⁸ Endüstrinin ilk günlerinde, kârlı kurumların fakirlere hizmet edemeyeceği, erişim derinliği (yoksul müşterilere ulaşma) ve kârlılık arasında kaçınılmaz bir ticaret olduğu düşünülmüştür. Aslında araştırmalar, erişim derinliği ile kârlılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir. Çeşitli bağlamlarda (kentsel ve kırsal) yoksullardan savunmasız olanlara kadar çok çeşitli müşteri gruplarına hizmet veren iyi performans gösteren kurumlar kârlı olabilirler. Bununla birlikte, tüm kurumların ticari başarı elde etmediği ve mikro finans endüstrisinin küresel olarak nispeten genç olduğu belirtilmelidir.⁸⁹

---

⁸⁶ Maria Otero, "Savings Mobilization and Microenterprise Programmes". *Microfinance Evolution, Achievements and Challenges*, ed. M. Harper (London: 2003), 25.

⁸⁷ Paul B. McGuire - John D. Conroy, "The Microfinance Phenomenon", *Asia Pacific Review*, 7/1 (2000), 104-106.

⁸⁸ W. Bin Mislan Hadisumarto, Abdul Ghafar Ismail, "Improving the Effectiveness of Islamic Micro-financing: Learning from BMT Experience." *Humanomics*, 26/1 (2010), 68.

⁸⁹ Helms, *Access for All Building*, 2.

1.2.4. Geleneksel Mikro Finans

Milyonlarca yoksul, savunmasız olan ve bankadan hizmet alamayan insanlar finansal hizmetler istemektedir. Krediler, tasarruflar, sigorta ve havale gönderme ve alma olanakları dâhil olmak üzere çok çeşitli hizmetlerden faydalanmak istemektedir. Bankalardan hizmet alamayan insanlar, ekonomik krizler, hastalıklar ve doğal afet nedeniyle daha da kötüleşen gelirleri arttırmak, riski azaltmak ve güvenlik açısından korunmak için finansal hizmetler kullanmak, mikro ve küçük işletmelere yatırım yapmak, varlık satın almak, evlerini iyileştirmek, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişmek istemektedir. Ancak ticari bankalar gibi resmi finansal araçlar genellikle bu insanlara hizmet etmemektedir.⁹⁰ Geleneksel bankalar bu pazara çeşitli nedenlerle hizmet verememiştir. Birincisi, iş modelleri genellikle yüksek hacimlidir ve düşük değerli işlemlerle karakterize edilen bir mikro finans işini yönetmek için uygun değildir. İkincisi, teminat gereksinimlerine dayalı geleneksel kredi teknolojilerini kullanmaktadır. Ve birçok durumda, geleneksel bankalar yoksul kişilere kredi verme konusunda isteksiz olmakta ve kredilerin ödemesini alıp kâr elde edemediğine inanmaktadır.⁹¹

Mikro finans, resmi finansal sistemden hariç tutulan kişilere geniş bir yelpazede finansal hizmetler sunmak olarak tanımlanmıştır. Bankacılık sisteminin bu kişileri servet eksiklikleri, sosyal ve kültürel cinsiyet engelleri gibi nedenlerden dolayı dışladıkları görülmektedir. Mikro finans kredilendirme teknolojileri, geleneksel bankaların varlık temelli kredilendirme teknolojilerinin teminat şartı özelliklerinden ziyade, esas olarak müşterilerin karakterleri, nakit akışları ve bir krediyi geri ödeme taahhüdü analizi temeline dayanmaktadır. Küresel olarak, uzmanlaşmış mikro finans bankaları, STK'lar, kredi birlikleri, bankacılık dışı finansal kurumlar ve mikro finansa odaklanan yeni iş kolları veya uzmanlaşmış iştirakler geliştiren ticari bankalar dahil olmak üzere mikro finans piyasalarına hizmet etmek için küresel olarak çeşitli kurumsal modeller ortaya çıkmıştır. Potansiyel mikro finans müşterilerinin yelpazesi çok zengindir. Örnek olarak kayıt dışı olarak evde dekoratif kutular üreten bir kadın, pazarda sebze satan bir çiftçi veya

⁹⁰ Claudio Gonzalez-Vega, "Do Financial Institutions Have a Role in Assisting the Poor?" *Strategic Issues in Microfinance*. Ed. Mwangi S. Kimenyi vd., 11-26. (London: Asghage Publishing, 1998). 13.

⁹¹ Asyraf Wajdi Dusuki, "Banking for the Poor: The Role of Islamic Banking in Microfinance Initiatives", *Humanomics* 24/1 (2008), 52.

ürünlerini mağazada satan bir kuyumcu, gübre satın almak için krediye erişim isteyen bir çiftçi ve hasat sonrası elde ettiği kârlara yönelik tasarruf hizmetleri verilebilir.⁹²

1.3. MİKRO FİNANSTA SUNULAN HİZMETLER

Mikro finans kuruluşları mikro ve küçük işletmelere geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır. Bu hizmetler, faaliyetlerini genişletmelerine ve yeni satış noktaları açmalarına, yeni istihdam olanakları sağlamalarına ve piyasaya sunulan mal ve hizmetlerin hacmini artırmalarına olanak tanıyan bu iş girişimlerinin performansını artırmak için imkân sunmaktadır. Mikro finans kapsamında sunulan hizmetler arasında mikro kredi, mikro tasarruf, mikro sigorta ve sağlık hizmeti, iş ve finansal beceri eğitimi sayılmaktadır. Bu hizmetlerden bazıları aşağıda açıklanmıştır.

1.3.1. Mikro Kredi

Mikro kredi, çok yeni bir uygulama değildir. 1800'lü yılların ortalarında, Lysander Spooner, yoksulluğu azaltmanın bir yolu olarak yoksullara yönelik girişimcilik faaliyetleri için küçük kredinin sağladığı imkânlardan bahsetmiştir. Mikro kredi, kurumsallaşmış mekanizma yoluyla yoksullardan teminatsız (tek teminat emsal teminattır) sağlanan bir kredi olarak tanımlanmaktadır. Bu kredi, müşteriye ihtiyaç duyduğunda ve gerektiğinde sunulmaktadır.⁹³ Mikro kredi genellikle küçük ölçekli işletmelere MKİ'leri kurmalarını veya büyütmelerini sağlamak için doğrudan küçük krediler sağlama olarak tanımlanmaktadır. Mikro kredi normal olarak resmî kurumlardan kredi almaya uygun olmayan hedef gruplara uygulanmaktadır. Buna yoksulluk sınırının altında yaşayanların çoğunluğu da dâhildir.⁹⁴

Mikro kredi ile mikro finans kavramlarının karıştırıldığı ve kimi zaman birbiri yerine kullanıldıkları görülmektedir. Mikro finans tipik olarak mikro kredi,

⁹² Lynn Bennett vd., *Basing Access on Performance to Create Sustainable Financial Services for the Poor in Nepal* (R. C.: Kimenyi, 1998), 102.

⁹³ Asad Khan vd., "Role of Islamic Micro Credit Activities of Akhuwat in Poverty Alleviation in District Nowshera", *Journal of Business School* 1/2 (2018), 48.

⁹⁴ Daniel Woolford, ed. *The Commonwealth Youth Credit Initiative Toolkit* (2001), 104.

tasarruf, sigorta, para transferleri ve yoksul ve düşük gelirli insanları hedefleyen finansal ürünleri ifade etmektedir. Mikro kredi, yasal olarak kayıtlı kurumlar tarafından sağlanan veya çok az teminatı bulunan maaşsız borçlular için çok küçük krediler anlamına gelmesidir.⁹⁵ Önceleri sadece mikro kredi şeklinde uygulama imkânı bulan mikro finans, yoksul kimselerin ihtiyaç duydukları krediyi temin etmenin yanında tasarruf ve sigorta gibi diğer finansal işlemlere ihtiyaç duyulmaya başlanması ile kapsamı genişletilerek bu alanlarda da uygulanır olmuştur. Dolayısıyla mikro finans, mikro kredi ve beraberinde sigorta, tasarruf ve para transferi, gibi finansal işlemleri içeren daha geniş bir kavramdır.⁹⁶

Mikro kredi, işlerini yürütmekte zorlanan küçük işletmelere veya yeteri kadar sermayesi olmayan müteşebbislere hammadde ve malzeme temini, işletme için gerekli makine ve teçhizat gibi ihtiyaçlarının karşılanması için bir mikro finans kuruluşunca verilen kredilerdir. ‘Mikro’ kelimesi, verilen kredinin diğer banka ve finans sağlayıcılarının verdikleri kredilerin yanında çok küçük kalmasını ifade etmek için kullanılmaktadır. Mikro kredi, temelde güven esaslı, teminat gerektirmeyen, kefilsiz küçük sermaye olarak yoksulluğun önlenmesinde etkili bir strateji oluşturmak üzere tasarlanmıştır.⁹⁷

Mikro krediler mikro finansın önemli bir bileşenidir, ancak para tasarrufu da sağlamaktadır. İnsanların temel ihtiyaçları karşılandığında, doğal eğilim onların gelecekteki acil bir durum için kazançlarını biriktirmesidir. Bu, gelişmekte olan ülkeler için daha fazla yatırım ve sonuçta daha fazla gelir potansiyeli oluşturmaktadır. KOBİ’lerin gelirini artıran üretken varlıklar satın almak için verilen küçük bir kredi, teminat garantisiz küçük taksitlerde kısa bir süre içinde geri ödemeye izin vermektedir. Mikro ve Küçük İşletmeler (MKİ)’lerin istikrarlı bir istihdam ve doğrulanabilir bir kredi geçmişi bulunmamaktadır. Sadece girişimciliği desteklemek ve yoksulluğu hafifletmek için değil, aynı zamanda girişimcileri güçlendirmek ve tüm toplulukları genişleterek yükseltmek için tasarlanmıştır.⁹⁸ Mikro kredi, gelir getiren serbest meslek projeleri için çok fakir kişilere küçük kredi

---

⁹⁵ Sarah Wali vd., “Microfinance: Effective in Generating Opportunities and Mitigating Poverty in Pakistan” *Journal of Management and Business Studies* 4/9 (2015), 360.

⁹⁶ Ledgerwood, *Microfinance Handbook*, 66.

⁹⁷ Aziz Akgül, "Türkiye'de Mikro kredi Uygulaması", israf (Erişim 17 Eylül 2019).

⁹⁸ Anne Maria Goetz - Rine Sen Gupta, “Who Takes The Credit? Gender, Power, and Control Over Loan Use in Rural Credit Programs In Bangladesh”, *World Development* 24/1 (1996), 52-53.

tedarik eden, kendilerine ve ailelerine bakmalarına izin veren veya farklı yasal nitelikteki finansal araçlar olarak tanımlanabilir.⁹⁹

Mikro kredi, resmi veya gayri resmi bir iş geliştirmek ve sosyo-yardım girişimleri için geleneksel kredi sistemine erişim için normal gereklilikleri olmayan tek bir kişiye veya bir grup insana verilmektedir. Mikro kredi mikro finansın sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Mikro kredi faydalanıcıların teminat garantisi vermesini gerektirmez, sonuç olarak mikro kredi sağlayan kurumlar farklı garanti sistemlerini benimsemektedir.¹⁰⁰

Farklı kredi faaliyetlerini içermekle beraber mikro kredi sisteminin bazı özellikleri vardır. Bunlar;

- Finans desteğinin küçük bir miktar olması
- Yararlanıcıların yoksul olmaları
- Yararlanıcıların teminat için zorlanmamaları
- Yararlanıcının geri ödeme durumunun daha sonra talep edeceği

krediye referans olması

Yararlanıcıların klasik teminat için zorlanmamaları geleneksel kredi ile temel farkı oluşturmaktadır. Uygun bir teminat garantisi olmadığında mikro kredi sağlanmaktadır. Bankalar sadece ekonomik kaynaklara sahip olanlara para vermeye eğilimlidir ve sonuç olarak ihtiyaç duyan ancak herhangi bir varlığı olmayanları hariç tutmaktadır.¹⁰¹

Kredinin büyüklüğü, tipik işletme kredisine kıyasla mutlak parasal değerlerden küçüktür, böylece bankacılık rekabeti olmayan bir segmentte faaliyet göstermektedir. Geri ödemenin daha kolay ve borç verenin portföyüne göre olması gerekir, böylece herhangi bir borçlunun temerrüdünün finansal sağlamlığı üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Daha fazla sayıda alıcıya ulaşmak için kredinin büyüklüğü de küçük tutulmaktadır. Böylece hedef kitleye daha fazla erişim sağlanmaktadır. Aynı zamanda aşırı fakir insanları cezbetme ve mikro finansı daha varlıklılar için çekici tutma hedefini karşılamaktır. Genel bir kural olarak hem fakir hem de fakir olmayanlar bu krediye uygunsuzsa, fakir olmayanlar tipik olarak yoksulları dışarı

⁹⁹ Robinson, *The Microfinance Revolution*, 22.

¹⁰⁰ Robinson, *The Microfinance Revolution*, 22.

¹⁰¹ Selcen Çalışkan, *Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Finansal Kurumlar Dersi Araştırma Notu: Mikro finans ve Mikro finans Kurumları* (Ankara: 2008), 6.

atarlar, fonların daha büyük bir kısmını elde ederler. Kredi sağlayanlar açısından fakir olmayanlar genellikle daha eğitimli, daha bilgili ve ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte olup, rahat ilişkide bulunabilecek potansiyele sahiptirler.¹⁰²

Kredide, geri ödemenin sadece birkaç hafta içinde gerçekleşmesi, borçluyu mevcut faaliyetinin düşük riskli iyileştirmelerine odaklanmaya zorlayarak girişimcilere kısa süreli planlama yapmalarını sağlar. Yüksek geri ödeme sıklığı, her bir taksitin değerini azaltır ve işletmenin nasıl gittiğini izlemek için daha fazla fırsat sunmaktadır. Bu özellikle önemlidir, çünkü mikro kredi teminatla desteklenmemektedir. MKİ'lerin genellikle teminat olarak sunacak varlıkları yoktur. Teminat göstermeleri koşullarını ve gelir kabiliyetlerini daha da kötüleştirecektir, bu nedenle mikro finans hedefine ters düşecektir. Mikro krediler yoksulların hayatında aşamalı bir iyileşme için sağlam fırsatları sunmaktadır. Mikro finans, temel mikro kredilerden, ulusal ve yerel özellikleri esnek bir şekilde dikkate alarak ödeme hizmetleri de dahil olmak üzere bir dizi yeni varyant ve tamamlayıcı hizmet sunmaya başlamaktadır.¹⁰³

Roodman'a göre, mikro kredi bir dizi prensip temelinde faaliyet göstermektedir. Ekonomik ilke, mikro kredinin ideal olarak, daha geniş kredi piyasasındaki eğilimlerden kolayca ayırt edilebilen benzersiz bir ilke setine dayandığı gerçeğini geliştirmektedir. Mikro kredi organizasyonları başlangıçta mikro girişimciler tarafından ulaşılamayacak kabul edilen ticari bankalara alternatif olarak oluşturulmuştur. Birçok mikro kredi kuruluşunun kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak başladıkları, devlet fonları veya özel sübvansiyonlarla çalıştıkları görülmektedir. Ancak mikro kredi, resmi olarak 1984 yılında ticarileşerek bağımsız bankalar olarak işlev görmektedir.¹⁰⁴

Grup kredileri uzun zamandır mikro kredinin önemli bir parçası olmuştur; mikro kredi başlangıçta bireylere borç verme ilkesiyle başlamıştır. 1970'lerde dayanışma çevrelerinin kullanılmasına rağmen, Grameen Bank ve diğer ilk mikro kredi kurumları başlangıçta bireysel kredilere odaklanmıştır. Gerçekten de Yunus, herkesin girişimci olma potansiyeline sahip olduğu fikrini yaymıştır. Kredilerin

---

¹⁰² Ledgerwood, *Microfinance Handbook*, 11-12.

¹⁰³ R. Khandker Shahidur, *Fighting Poverty with Microcredit: Experience in Bangladesh*. (New York: Oxford University Press, 1998), 113.

¹⁰⁴ David Roodman, "Fitting Fully Observed Recursive Mixed-Process Models With Cmp". *Stata Journal* 11/2 (2011), 164.

izlenmesi ve geri ödemenin uygulanmasına ilişkin maliyetler, krediler bireylerden ziyade gruplara dağıtıldığında önemli ölçüde düşük olduğundan, grup kredisi kullanımı ölçek ekonomisi tarafından teşvik edilmiştir. Çoğu zaman, grup ödünç alan bir katılımcıya verilen kredi başka bir üyenin başarılı bir şekilde geri ödenmesine bağlıdır, bu nedenle geri ödeme sorumluluğunu mikro kredi kurumlarından kredi alıcılarına aktarmaktadır. Dahası, grup kredileri normalde karakter kredisi olarak adlandırılmaktadır. Kişinin karakteri, grubun kendisini garanti etmek isteyip istemediğini belirlemektedir. Grup üyeleri normalde karşılıklı güven, karşılıklı yükümlülük, dürüstlük, karşılıklı saygı ve karşılıklı yardıma dayanmaktadır. Birinin güvendiği insanlarla iş yapmanın işlem maliyeti, bir kişinin güvendiği insanlardan daha düşüktür. Ayrıca karşılıklı garanti, insanların kaynakları bir araya getiren ve riskleri daha iyi yönetmelerini sağlayan karşılıklı destek ve karşılıklı tabanlı bir sistem geliştirmelerine olanak tanımaktadır.¹⁰⁵

Kadınlara kredi vermek mikro kredinin önemli ilkelerinden biri olarak kabul edilmiş, bazı bankaların ve STK'ların sadece kadınlara hizmet vermelerinde öncelik sağlar olmuştur. Grameen Bank, başlangıçta hem erkeklere hem de kadınlara eşit oranlarda borç vermeye çalışsa da kadınlar şu anda bankanın müşterilerinin %98'ini oluşturmaktadır. Kadınlar dünyadaki tüm mikro kredi alıcılarının yüzde yetmiş beşini oluşturmaya devam etmektedir. Kadınlara özel borç verme, 1980'lerde Grameen Bank'ın kadınların geri ödeme oranlarının daha yüksek olduğunu ve erkeklerden daha küçük kredileri kabul etme eğiliminde olduğunu ortaya koymasıyla başlamıştır. Daha sonra, birçok mikro kredi kurumu, kadınlara orantısız kredilerini haklı göstermeleri için kadınları güçlendirme hedefini kullanmıştır. Eşler arası krediler de oldukça yaygındır, bu bir kredinin tek bir doğrudan kredi şeklinde değil, bir dizi daha küçük kredinin toplanması olarak yapıldığı yerdur.¹⁰⁶

1.3.1.1. Mikro Kredi Sağlayıcıları ve Teminat Garanti Sistemi

Küresel olarak, aşağıdaki kurumsal modeller mikro kredi hizmetlerinin en yaygın sağlayıcılarıdır.

¹⁰⁵ Roodman, "Fitting Fully Observed", 165.

¹⁰⁶ David Hulme - Paul Mosley, *Finance Against Poverty* (London: 1996), 228.

- Sivil toplum örgütleri: Bunlar genellikle kâr amacı gütmeyen, sadece kredi veren kurumlardır.

- Küçük işletme pazarına hizmet etmek için bir iş kolu açan ticari bankalar veya bankacılık dışı finansal kuruluşlar: Sadece mikro finans sektörüne odaklanan ticari olarak kurulmuş bazı yan kuruluşlar.

- Özellikle MKİ'ye hizmet vermek üzere kurulmuş özel mikro finans bankaları

- Üyeye ait kredi ve tasarruf kooperatifleri veya kredi birlikleridir.¹⁰⁷

Uygun teminatlarının bulunmaması nedeniyle, mikro kredi sağlayıcıları mikro kredi alıcılarının borçlarını geri ödemeleri sağlamak için farklı stratejiler benimsemiştir. Sağlayıcılar, mikro kredi analizinin potansiyel faydalanıcılarının ahlaki durumlarını, mesleki becerilerini ve iş fikirlerinin potansiyellerini derinlemesine analiz etmektedir. Mikro kredide kredi kullanan kredisini geri ödemekle yükümlü olmakta ancak borçlunun iflas etmesi durumunda bir veya daha fazla kişinin (aile üyeleri, arkadaşlar, meslektaşlar) krediyi geri ödediği kişisel garantiler bulunmaktadır.¹⁰⁸ Kefalet kişisel garantinin bir örneğidir.

- Aksesuar garantileri, ekonomik değeri düşük ancak borçlu için yüksek bir kavramsal değeri olan varlıklara yönelik mülkiyet hakkını koruyan garantilerdir. Sözelimi, borçlunun işinde kullandığı kamyon veya tarım araçları ya da borçlu için manevi ve duygusal değere sahip seramik, saat, mücevher, gelinlik, vb. aksesuarlardır.¹⁰⁹

1.3.2. Mikro Tasarruf

Mikro tasarruf, mikro ve küçük işletmelere (MKİ) gelecekte kullanmak üzere fon depolamak adına teşvik olarak sunulan ve küçük bir mevduat hesabından oluşan bir mikro finans dalıdır. Mikro tasarruf hesapları normal bir tasarruf hesabına benzer şekilde çalışmaktadır. Ancak daha az miktarda para etrafında tasarlanmıştır.

---

¹⁰⁷ Rasim Yılmaz - Cüneyt Koyuncu, *Mikro Finansman ve Yoksullukla Mücadele* (Bursa: Ekin Yayınları, 2006), 24-30.

¹⁰⁸ Susy Cheston - Lisa Kuhn, "Empowering Women through Micro Finance. Unifem 2002", 6-7. *Microcreditsummit*, (Erişim 10 Ekim 2019).

¹⁰⁹ Christine Keating - Claire Rasmussen, Rishi Pooja, "The Rationality of Empowerment: Microcredit, Accumulation by Dispossession, and Gendered Economy. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 36/1 (2010), 8, 10.

Minimum bakiye gerekliliklerinden feragat edilir veya çok düşük bir bakiye gerekmektedir. Bu da kullanıcıların küçük miktarlarda para tasarrufu yapmasına ve hizmet için ücretlendirilmemesine olanak tanımaktadır. MKİ'lerin tasarruf etmelerini zorlaştıran nedenler, disiplinli bir tasarruf yönteminden yoksun olabilmeleri ve insanların tüketim alışkanlıklarını kontrol etmekte zorluk çekebilmeleridir. Bunun yanında, MKİ'lerden tasarrufla ilgilenenler için mevcut olan tek mekanizma, likit olmayan varlıklara, onları yeni yatırım fırsatlarından yararlanma veya ani aksaklıklara cevap verme yeteneğinden mahrum bırakan yatırımlar olabilir. Ayrıca, bu varlıkların kendileri riskli yatırımlar olabilir. Örneğin, hayvancılık yatırımları hastalık ve kuraklık risklerine karşı hassastır. Bu arada, nakit ve mücevher gibi daha likit varlıklar hırsızlık riskine açıktır.¹¹⁰

Birçok MFK, borçluların kazançlarından çok az bir kısmını tasarruf aracına dönüştürmeyi şart koşmaktadır. Bu tasarruflar genellikle önceden belirlenmiş bir süre boyunca borçlu tarafından kullanılmamak ve MKİ'lerin etkili tasarruf alışkanlıkları geliştirmelerine yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır. Alternatif olarak, bir MFK, MKİ'lerin gönüllü mevduat yapmasına izin verebilir. Bu birikintilerin alternatif tasarruf araçlarından daha güvenli ve daha likit olması amaçlanmıştır.

Bu tür tasarruf planlarının MFK'ların sermaye biriktirmelerine izin vererek de yararlandığını kabul etmek önemlidir, çünkü mevduat temerrüde düşüldüğünde borçlularının borç yükümlülüklerini teminat altına alabilir.¹¹¹

1.3.3. Mikro Sigorta ve Sağlık Hizmeti

MKİ'lere her türlü riske karşı sigorta sağlamak mikro sigortanın görevidir. Küçük ve tekrarlayan bir ödeme olumsuz olayların birini derinden etkileme olasılığını azaltır. Riski paylaşarak, fiyat düşük tutulabilir ve etkilenen kişinin ortaklarına yönelik kesintiler önlenebilir. Mikro sigorta sağlık riskleri, üretken varlıklardaki maddi hasarlar, çiftçiler için hava şartlarına bağlı ürün sigortası, konuttaki fırtına hasarı, vb. gibi yeni alanlara girmektedir. Bu uzantılar, yoksulluğun

---

¹¹⁰ Irene KB Mutalima, "Microfinance and Gender Equality: Are We Getting There?", 2006, 9-11. *sarın* (Erişim 21 Ekim 2019).

¹¹¹ Dimitri Germidis vd., *Financial Systems and Development: What Role for the Formal and Informal Financial Sectors?* (Paris: OECD, 1991), 165.

kolayca olumsuz olayların sonucu olabileceği gözlemine dayanmaktadır. Yoksulların birçok yaygın riskten en çok etkilendiği ve ihtiyati tasarruflarının çok ihtiyaç duyulan kaynakları dondurduğu bilinmektedir.¹¹²

Her ne kadar mikro sigorta ürünleri daha fazla piyasaya sürülse de, mikro sigorta yeni bir alandır ve hala deney aşamasındadır. MFK'lar daha geniş bir finansal ürün yelpazesine geçtikçe, mikro ve küçük işletmelerin sigorta şirketleri ile ortaklaşa mikro sigorta ürünlerine erişim ilgisi artmaktadır. Ticari sigortacılar dünyadaki ürünlerin çoğunu sağlarken, karşılıklı, kooperatif ve diğer toplum temelli veya toplum liderliğindeki sigorta kuruluşları mikro sigorta sağlayıcıları olarak ortaya çıkmaktadır. Mikro sigorta planları için en büyük zorluk, yoksul aileler için gerçek değer sağlamaktır. Yeterli koruma ve karşılanabilirlik arasında doğru dengeyi bulmaktır. Mikro sigorta, ekonomik kalkınmada faydalı bir araç olarak kabul edilmektedir. Düşük gelirli birçok insanın yeterli risk yönetim araçlarına erişim imkanları olmadığından, sıkıntı dönemlerinde yoksulluğa düşmeye daha açıktırlar. Çiftçiler (kuraklıktan kaynaklanan) kötü bir hasara karşı sigortalandığında, iyi yıllarda yüksek verim ve kuraklık yılında kötü verim veren ekinleri yetiştirmek için daha iyi bir konumdadırlar. Ancak sigorta olmadan tam tersini yapmaya eğilimlidirler; kendileri ve aileleri için asgari gelir düzeyini korumak zorunda oldukları için, kuraklığa daha dayanıklı olan, ancak iyi hava koşullarında verimi daha düşük olan ürünler yetiştirilecektir.¹¹³

Çeşitli mikro sigorta dağıtım modelleri vardır. Bu modeller, mikro sigorta (MFK ortaklığı) şeması ile sigorta şirketleri arasında kurulan ortaklık, bunlara ilave olarak bazı durumlarda sağlık hizmeti sağlayıcılarının katılımı ile oluşan şirket modelini içermektedir. Mikro sigorta planı, ürünlerin müşterilere teslim edilmesinden ve pazarlanmasından sorumluyken aracı, tasarım ve geliştirme için tüm sorumluluğu elinde tutmaktadır. Mikro sigorta programının tüm sorumluluğu üzerine aldığı tam hizmet modeli bulunmaktadır. Hizmetleri sağlamak için harici sağlık hizmeti sağlayıcıları ile birlikte çalışarak hem müşterilere ürün tasarımı hem de teslimatı yapmaktadır. Bu model, mikro sigorta şemalarına tam kontrol sunma avantajına sahip olmakla birlikte daha yüksek risklerin dezavantajına sahiptir.

¹¹² Robinson, *The Microfinance Revolution*, 234.

¹¹³ Sheila Leatherman vd., "Innovations and barriers in health microinsurance", ed. Craig Churchill - Michal Matul, *Protecting the poor A microinsurance compendium* (München: 2012), 2/197.

Sağlayıcı odaklı modele göre sağlık hizmeti sağlayan mikro sigorta iş ve işlemlerinde tam hizmet modelinde olduğu gibi tüm operasyonlardan, teslimattan, tasarımdan ve hizmetten sorumlu olma söz konusudur. Topluluğa dayalı/karşılıklı modelde ise poliçe sahiplerinin veya müşterilerin sorumlu olduğu, operasyonları yönettiği ve harici sağlık hizmeti sağlayıcılarıyla birlikte çalışması söz konusudur. Bu model, ürünleri daha kolay ve etkili bir şekilde tasarlama, pazarlama kabiliyeti açısından avantajlı olmakla birlikte küçük boyutu ve operasyon kapsamı nedeniyle dezavantajlıdır. Hayat sigortası en başarılı olanıdır, ancak mal ve sağlık sigortası da önerilmiştir.¹¹⁴

Bazı MFİ'ler sağlık krizlerinin MKİ'lerin kredilerini geciktirmelerinin başlıca nedeni olduğunu keşfetmiştir. Çocuğunuz için ilaç almayı veya bir taksit geri ödemeyi seçmeniz gerekiyorsa, bir anne her zaman birincisini seçecektir. Ve bu da borç verenin uzun vadeli çıkarına olmaktadır. Çünkü çocuk zamanında bakım almazsa, sağlığı bozulur, bakımlar daha pahalı olacak, onun için harcanan zaman gelire zarar verecektir. MKİ sahibinin faaliyetlerini ve bir dizi başka olumsuz etkiyi takip edecektir. MFK'lar müşterilerine ve ailelerine (doğrudan veya çoğunlukla dolaylı olarak) sağlık hizmeti sunarak bu riski ve etkisini azaltır. MKİ sahibinin yaşamında merkeziyet kazanır ve böylece rakipleriyle karşılaştırıldığında kendilerini daha iyi konumlandırır. Hedef kitle tipik olarak ana akım ticari ve sosyal sigorta programları tarafından göz ardı edilen MKİ'lerin yanı sıra daha önce uygun sigorta ürünlerine erişimi olmayan kişilerden oluşmaktadır.¹¹⁵

1.3.4. İş ve Finansal Beceri Eğitimi

MKİ'ler genellikle girişimci ve finansal yönetim becerilerine sahip olmadıklarından işlerini verimli bir şekilde yürütmekte başarısız olurlar. Hatta kredileri geri ödemekte zorluklarla karşılaşır. Sonuç olarak, pek çok mikro girişim, beklenen hedeflerin altında kalır. Üretken varlıklara veya yakın ailelerinin ötesinde insan kaynaklarına görünür bir yatırım eksikliği vardır. Yaygın kanaatin aksine mikro kredi ve kredi kullanan işletmelerden çok küçük kısmı, işletmelerini

¹¹⁴ David M. Dror - Christian Jacquier, "Micro-insurance: Extending Health Insurance to the Excluded", *International Social Security Review* 52/1 (1999), 75.

¹¹⁵ Stefan Dercon, *Risk, Insurance and Poverty: A Review*. (Oxford: Oxford University Press, 2005), 13.

genişletebilmişlerdir. Bu davranışlar, çoęu MKİ'nin alternatif iř fikirlerini genişletmelerini veya dūřünmelerini engelleyen bilgi kısıtlamalarını yansıtabilir. Temel iř veya finansal beceri eğitimine yatırım yapmak, kredi almanın etkisini büyük ölçüde artırabilir ve geri ödeme, borç verme kuruluşuna fayda ve MKİ'lerin evindeki gelirlerin artmasına neden olabilir. Bir mikro finans kurumu için bu nedenle bu tür bir eğitim vermek yararlı olabilir.¹¹⁶

Yunus'a göre, yoksulları borç tuzağından çıkarma hedefine ulaşmak için, MFK'lar MKİ'lerin hem ekonomik olarak ilerleyebileceklerini hem de borçlanmaya alışkın olmayanların karakteristikleri olan finansal davranışları adapte edebildiklerini öğrenmelerine yardımcı olmalıdır. İş genişlemesi konusunda rehberlik, müşterielerin geri ödeme kapasitesini artırarak bir MFK için takipteki varlıkların sayısını azaltabilir. Ayrıca, MFK müşterileri arasında etkili yolların doğru bir şekilde tanımlanması, kredilerin yalnızca tüketim amacıyla kullanılması durumunda ortaya çıkacak olandan daha fazla fayda ve ekonomik hareketlilik sağlayacaktır. Mikro girişimciler hakkındaki akademik ve kalkınma politikası tartışmalarının çoğu, krediye erişim ile ilgilidir. Serbest meslek sahibi yoksullar, iş becerileri konusunda nadiren resmi bir eğitime sahiptir. Bununla birlikte, giderek artan sayıda mikro finans kuruluşu, müşterielerinin geçim kaynaklarını iyileştirmek ve yoksulluğu azaltma misyonlarını ilerletmek için mikro girişimcilerin beşerî sermayesini inşa etmeye çalışmaktadır.¹¹⁷

Mikro finans uygulamalarının başarısız olmasının nedenleri; mikro kredilerin düşüklüğü, ödeme süresinin sıklığı, kredi kullananların girişim becerilerinin düşüklüğü ve piyasa faiz oranından daha yüksek bir faiz oranında kredi sağlanması gibi önemli bazı faktörler gösterilmektedir.¹¹⁸

---

¹¹⁶ Elizabeth Rhyne, "Commercialization and Crisis in Bolivian Microfinance", *microfinancegateway* (Erişim 21 Ekim 2019).

¹¹⁷ Muhammad Yunus, *Banker to the Poor: Micro-lending and the Battle Against World Poverty* (New York: 1999), 104-105.

¹¹⁸ Mahmul Bilen, "Yoksullukla Mücadelede Mikro Finans Yönteminden İşlâmi Mikro Finansa: Fırsatlar ve Tehditler", *İşlâm İktisadı ve Finansı*, ed. Hakan Sarıbaş, (ss. 61-89) (Zonguldak: 2017), 72.

1.4. TÜRKİYE'DE MİKRO FİNANS

Mikro finansın finansal sistem içinde bir alt sektör olarak tanınması yeni olmakla birlikte, ticaret, hizmet ve tarım sektörlerini hedefleyen kamu bankaları (Halk Bank ve Ziraat Bankası) onlarca yıldır küçük işletmelere hizmet vermektedir. Hizmet sunumundaki ciddi sınırlamalara ve geleneksel varlık temelli teminat gereklilikleri göz önüne alındığında, bu bankalar şu anda piyasada baskın durumdadırlar ve muhtemelen kısa vadede bu şekilde kalacaktır. Sivil toplum içinde, sınırlı sayıda kuruluş aynî kredi ve nakit olmak üzere kredi dağıtımı ile uğraşmıştır. 2002 yılında, Kadınların Çalışmalarını Destekleme Vakfı, Türkiye'deki ilk mikro finans kurumu olan Maya Mikro finans Kurumunu kurmuştur. Şu anda ticari olarak uygulanabilir bir yolda olan tek STK mikro finans operasyonunu temsil etmektedir. Ne özel ticari bankalar ne de kredi birlikleri sektör gelişiminde belirleyici bir rol oynamamıştır.¹¹⁹

1.4.1. Bankalar

1.4.1.1. Devlet Bankaları

Türkiye'de mikro finans sektöründeki en büyük kurumlar devlete ait olan Halk Bankası ve Ziraat Bankası'dır. 2000 yılında kabul edilen mevzuat neticesinde Halk Bankası ve Ziraat Bankası şu anda faaliyetlerini yeniden yapılandırmakta ve büyük ölçüde performans göstermeyen kredi portföylerini temizlemektedirler. MKİ'ye verilen krediler bu süreçte durmamış olsa da özellikle tarımsal kooperatifler aracılığıyla küçük çiftçilere kanalize edilen krediler ciddi şekilde kısıtlanmıştır. Halk Bankası, başta Hazine'nin desteklediği sübvansiyonlu kredi programı ile MKİ sektörüne kredi vermektedir. Kredilere ve sınırlı arz kaynaklı ürünlere erişim konusundaki katı kriterler, kredinin bu sektöre rasyonel hale gelmesine neden olmuştur. Halk Bankası'nın 4 milyon tasarrufunun yaklaşık % 80'inin 700 \$ altında

¹¹⁹ Gürkan Ateş - Eren Öğütoğulları, "Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Mikro kredi Uygulamaları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/2 (Aralık 2012), 49-50; Mücahit Özdemir, "Katılım Bankaları ve İslâmi Mikro finans: Türkiye'deki Mevcut Durum ve Öneriler", *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar* 13/2 (2019), 124-129.

hesap bakiyesi bulunmaktadır. Yüksek enflasyonist bir ortamda, tasarruf dengelerinin düşük olması şaşırtıcı değildir.¹²⁰

Ancak, nispeten düşük bakiyeye sahip çok sayıda tasarruf, Halk Bankası için uygun tasarruf hizmetleri sunmasına işaret etmektedir. Halk Bank ayrıca küçük işletmelere sübvansiyonsuz pencerelerle sınırlı sayıda kredi vermektedir. Ziraat Bankası ise 1, 5 milyon tarımsal kooperatif üyesi de dahil olmak üzere yaklaşık 2 milyon müşterinin oluşturduğu bir müşteri tabanına sahip olduğunu söylemektedir.

121

Devlet bankaları, kamudan fon toplamak ve bunları belirli sektörler kanalize etmekle birlikte, tasarrufların çok düşük bir yüzdesine aracılık etmektedir. Kredi portföyleri, bankaların toplam varlıklarının küçük bir bölümünü temsil etmektedir. Genellikle teminat olmak üzere geleneksel teminat gerektiren varlık temelli borç verme teknolojilerinin yaygınlığı, hizmet arzını daha iyi segmentlere yönlendirilmesi anlamına gelmektedir. Belirli hedef gruplara kredi yönlendirmeye çalışan sübvansiyonlu kredi programları, ürün kısıtlamaları ve fonlara erişim için katı kriterler nedeniyle sınırlı sayıda borçluya “rasyonel” kredi vermektedir.¹²²

Ziraat Bankası günümüzde müşterilerine yönelik yenilikçi, sübvansiyonlu mikro krediler vermektedir. Örneğin “Genç Çiftçi Kredisi” ile Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından onaylanan hibe tutarının 3 (üç) katına kadar Proje Kredisi ve Hibe + Proje Kredisi ile oluşturulan kapasiteye göre belirlenebilecek işletme kredisi sunulmaktadır. Azami kullanılabilir kredi tutarı 90.000 TL (proje kredi limiti) + 90.000 TL (işletme kredi limiti) olmak üzere 180.000 TL’yi aşmamaktadır.¹²³ Ayrıca, kadınlara yönelik “Kadın Girişimci Destek Paketi” gibi ürünler de bulunmaktadır.

Halk Bankası KOBİ’lere, girişimcilere ve esnaf ile sanatkârlara özel, çok farklı ürün ve hizmetler (Halkbank kobi) sunmaktadır. KOBİ bankacılığında Türkiye’de öncü olan bir devlet bankasıdır. Ayrıca, KOBİ’lerin ihtiyaçlarını da göz önüne alarak KOSGEB, Sanayi Odaları gibi ilgili kuruluşlarla iş birliği protokolleri

¹²⁰ Ziraat Bankası, “Girişimci Krediler 2019” (Erişim 21 Ekim 2019). Halkbank, “Faaliyet Raporu 2016” (Erişim 21 Ekim 2019).

¹²¹ Halkbank, “Faaliyet Raporu 2016”.

¹²² Wali Qazi, Salma Hussain, “Microfinance: Effective in Generating Opportunities”s. 359.

¹²³ Ziraat Bankası, “Girişimci Krediler”.

yapmakta ve ihracatçı KOBİ'lere ücretsiz İngilizce eğitimi gibi finans dışı hizmetler de sunmaktadır. Bir diğer devlet bankası olan Vakıflar Bankası da KOBİ'lere yönelik krediler vermekte ve KOSGEB ile iş birliği yaparak kampanyalar düzenlemektedir.¹²⁴

1.4.1.2. Özel Bankalar

Özel bankalar uzun yıllar taşıdığı yüksek risk ve operasyonel maliyetler nedeniyle mikro krediye uzak durmuştur. Fakat bankacılık sektöründe yaşanan rekabet, mikro finansın ticarileşmesi akımları ve dünyadaki başarılı örnekler sayesinde ticari bankalar da mikro kredi hizmeti sunmaya başlamıştır. Mikro finansı gelir getirici bir iş olarak gören bankaların yanında, sosyal sorumluluk açısından bakan ticari bankalar da bulunmaktadır. Dünyanın en büyük bankalarından biri olan HSBC (the Hong Kong and Shanghai Banking Corporation) dünyada mikro kredinin gelişmesine katkıda bulunan kuruluşlardan biridir. HSBC, Türkiye'deki bankası ile ülkemizde mikro kredinin yaygınlaştırılmasına katkı sağlamıştır. Diğer bir dikkat çeken girişim TEB (Türk Ekonomi Bankası), UNDP (United Nations Development Programme, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) ile GYİAD (Genç Yönetici ve İşadamları Derneği) işbirliğiyle gerçekleştirilen Altın Bilezik Projesi'dir. TEB'in finansman desteğini sağladığı proje ile Türkiye'de 18-35 yaş arasında kendi işini kurmak ve büyütme isteyen girişimciler hedeflenmiştir. Dünyada sadece gençlere yönelik hazırlanan ilk mikro kredi programı¹²⁵ olarak ifade edilen projenin pilot uygulamaları Bursa ve Ankara'da 2008 yılında başlatılmıştır.¹²⁶ 2008 yılında yaşanan küresel krizin ilk zamanlarında proje kapsamında genç girişimciler 50 bin liraya kadar varan mikro krediler ile desteklenmiştir.¹²⁷ Küresel krizin etkileri nedeniyle 2009 yılında proje askıya alınmış¹²⁸ ve tekrar başlatılamamıştır. HSBC ve TEB'in haricinde Türkiye'nin önde gelen bankaları tarafından, örneğin; İş Bankası,

¹²⁴ Halkbank, "Faaliyet Raporu 2016", Vakıflar Bankası, "Konsolide Olmayan Raporlar 2017" (Erişim 21 Ekim 2019).

¹²⁵ Türkiye Gazetesi, "TEB'den Altın Bilezik Kredisi 2007", (Erişim 21 Ekim 2019).

¹²⁶ Türkiye Ekonomik Bankası (TEB), "Türk Ekonomi Bankası A.Ş. 2008 Yılı Faaliyet Raporu" (Erişim 5 Kasım 2019).

¹²⁷ Sabah Gazetesi, "Bizim Sorunlarımızla İlgilen Diye Üyelere" (Erişim 5 Kasım 2019).

¹²⁸ TEB, "Türk Ekonomi Bankası A.Ş. 2009 Yılı Faaliyet Raporu" (Erişim 5 Kasım 2019).

Garanti Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, KOBİ'ler ile kadın girişimcilere yönelik finansman ürünleri sunulmaktadır.¹²⁹

1.4.2. Devlet ve Özel Kurumlar

Kamu bankalarının haricinde İl Özel İdareleri, KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), GİDEM (GAP Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri) ve ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) gibi devlet kurumları tarafından da mikrogirişimcilere ve yoksullara yönelik mikro finans hizmeti sunulmaktadır.

1.4.2.1. KOSGEB

Türkiye’de KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) denildiğinde ilk akla gelen kurumların başında 1990 yılında 3624 sayılı kanun ile kurulan ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu olarak faaliyet gösteren KOSGEB gelmektedir. KOSGEB’in amacı, “Türkiye’nin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında KOBİ’lerin payını ve etkinliğini arttırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek ve sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek.” olarak belirlenmiştir.¹³⁰ KOSGEB, hedef kitesini oluşturan KOBİ'lere ve girişimcilere çeşitli programlar (Girişimcilik Destek Programı, Genel Destek Programı, vb.) altında finansman desteği, eğitim, danışmanlık, tanıtım gibi hizmetler vermektedir.¹³¹

1.4.2.2. Kredi Garanti Fonu (KGF)

KGF, teminat yetersizliği nedeniyle çeşitli kredi ve destek hizmetlerinden yeterince yararlanamayan KOBİ'ler, çiftçiler, esnaf ve sanatkârlar ile serbest meslek mensuplarına müteselsil kefil olarak krediye erişimlerini sağlamak amacıyla 14 Temmuz 1993 tarih, 93/4496 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş ve ilk kefaletini 1994 yılında vererek faaliyetlerine başlayan kurumsal bir kefalet

¹²⁹ TEB, “2009 Yılı Faaliyet Raporu”, 36.

¹³⁰ Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), “Tanıtım Kataloğu 2011” (Erişim 5 Kasım 2019).

¹³¹ KOSGEB, “Destekler 2010” (Erişim 5 Kasım 2019).

kuruluşudur. KGF kredi vermemekte sadece krediye ulaşılabilmesi için kefil olmaktadır. Bu nedenle, bir mikro finans destek kuruluşu olarak değerlendirilebilir.

132

Türk Ticaret Kanunu'na göre kurulmuş bir anonim şirket olan KGF'nin kamu kuruluşu olan ve kamu kuruluşu sayılan ortakları; KOSGEB, TOBB, TESK ile Halkbank, Ziraat Bankası, Vakıfbank, Eximbank ve Ziraat Katılım Bankası'dır. Diğer ortakları ise; Akbank, Albaraka Türk Katılım Bankası, Alternatifbank, Denizbank, Burgan Bank, Finansbank, HSBC, ING Bank, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Şekerbank, Türk Ekonomi Bankası, Garanti Bankası, İş Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ile Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayi Destekleme Vakfı (MEKSA) ve Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı (TOSYÖV)'dir.¹³³

1.4.2.3. Sivil Toplum Kuruluşları

Dünyada mikro finansın gelişiminde kâr amacı gütmeyen STK'ların önemli bir yeri vardır. Küçük işletmeler yerine daha yoksul kesime yönelik finansman imkânı sağlamaktadırlar. Türkiye'de de gerçek anlamda ilk mikro finans uygulamaları STK'lar ile başlamıştır. Başlıca STK mikro finans sağlayan kurumlar arasında; Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)¹³⁴, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı ve MAYA Mikro Ekonomik Destek İşletmesi¹³⁵, Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) - Türkiye Grameen Mikro finans Programı “Türkiye'deki ilk ve tek mikro finans kuruluşu” gibi kuruluşlar bulunmaktadır.¹³⁶ Sözgelimi, Türkiye Grameen Mikro finans Programı (TGMP), TİSVA tarafından Grameen Trust ile iş birliği içerisinde kâr amacı gütmemek üzere kurulan Türkiye'nin ilk mikro finans kuruluşudur. TGMP, yoksulluk içinde bulunan öncelikle kadınlara finansal destek amacı ile 64 ilde 91 şube ile 39.000 üzerinde mikrogirişimciye hizmet vermektedir. TGMP, mikro girişimcilere yönelik temel kredi, girişimci kredisi, hayvancılık kredisi, sosyal kalınma kredisi, mikro sigorta, mikro konut sigortası hizmetleri

¹³² Kredi Garanti Fonu, “Sık Sorulan Sorular 2015” (Erişim 5 Kasım 2019).

¹³³ Kredi Garanti Fonu, “Sık Sorulan Sorular”.

¹³⁴ Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV), “Kurumsal, 2015” (Erişim 6 Kasım 2019).

¹³⁵ Fatih Savaşan, Türkiye'de İslâm i Mikro finans Üzerine Uygulanabilir Model Önerileri (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 84

¹³⁶ Savaşan, Türkiye'de İslâm i Mikro finans Üzerine, 84-85.

sunmaktadır. 2020 Mart ayı itibarı ile toplam 951milyon TL mikro kredi dağıtımı sağlanmıştır.¹³⁷

İKİNCİ BÖLÜM

MİKRO KREDİ YERİNE KARZ-I HASEN

---

¹³⁷ Türkiye Grameen Mikro finans Programı (TGMP), Türkiye Grameen Mikro finans Programı, Erişim Tarihi: Kasım 6, 2019.<http://www.tgmp.net/tr/anasayfa>

2.1. İSLAMİ FİNANS ARAÇLARI

İslami finans, İslam ekonomisinin bir parçası olarak finansal sektörde kullanılan faiz sistemine karşı ortaya çıkmıştır. İslami kurallar çerçevesinde finansal işlemlerin uygulandığı İslami finansın en bariz özelliği faizi barındırmayıp kâr payı tahakkukunu sağlamasıdır. İslami finansta tasarruflar, gerçek yatırımlara yönlendirilerek geleneksel finanstan ayrılmaktadır.¹ İslami finansın sınırını kuran, sünnet ve içtihat ile ortaya konan kriterler belirlemiştir. Faizin haram, ticaretin helal olması ve kârın meşruluğu İslam finansın ana yapısını oluşturmaktadır.²

İslami finans, fonları sadece helal veya izin verilen faaliyetlere kanalize ederek hem toplumun sağlık, güvenlik ve ekonomik gelişimine destek olmayı hem de bireye yüklediği sorumlulukla toplumu kötü davranışlardan uzak tutmayı hedeflemiştir. İslami finansın içerisinde meydana gelen ticari faaliyetlerde özel öneme haiz bazı genel ilkeler vardır. Bunlar;³

- Alışveriş ve bankacılık işlemleri gibi finansal işlemlerin tümünde faizin her türü haramdır.
- Finansal işlerin tümünde aldatma veya dolandırıcılık (ğarar) içeren her türlü söz ve davranış yasaklanmıştır.
- Helal malın ticaretine izin verilmiş, yenilmesi, içilmesi ve uygun koşullarda elde edilmemiş malın kendisi haram kılındığı için bunların üretimi, alımı, satımı ve ticareti de yasaklanmıştır. Sözelimi alkol, domuz eti, uyuşturucu, pornografi veya kumarhane gibi faaliyetlerin işletmesi, üretimi, ticareti ve aracılık hizmetleri de haram kılınmıştır.
- Finansal işlemler gerçek ve somut ekonomik faaliyete veya varlığa doğrudan veya dolaylı olarak bağlanmalıdır. Satın alınan veya satılan ürün ya da hizmet tüm taraflara açık olmalıdır.

¹ Serhat Yüksel. “İslâmi Bankacılığı Ortaya Çıkaran Nedenler ve İslâmi Bankacılığın Finansal İstikrara Katkıları.” ed. S. Erdoğan, A. Gedekli - D. Yıldırım, *İslâm Ekonomisi ve Finansı* (s. 153-175). (Kocaeli: 2017), 153.

² Halim Baş, “Türkiye’de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/27(2017), 255-288. 282-283.

³ Ajaz Ahmed Khan vd., “Islamic Financing Principles And Their Application To Microfinance”, ed. Malcolm Harper - Ajaz Ahmed Khan, *Islamic Microfinance: Shari’ah Compliant and Sustainable?* (London: Practical Action Publishing, 2017), 4-5.

Bu genel ilkelere ilave olarak, alıcı ve satıcı, yaptıkları ticareti kendi aralarında sözleşme veya anlaşma ile kayıt altına alarak olası aldatma ve anlaşmazlıkların önüne geçilmiş olmaktadır. Alıcı ve satıcının aralarında yapacakları akit, genel anlamda açık, anlaşılır, yoruma mahal vermeyen, karşılıklı rızaya dayalı, icap ve kabule dayalı olarak tüm taraflara sorumluluk yüklemelidir.

Bankacılık sektörü içerisinde değerlendirilen İslami Finans, 1980’li yıllardan sonra hızlı bir gelişim göstererek çeşitli finansal ürünler geliştirmiş, hiçbir şekilde faize bulaşmak istemeyen bireylerin tasarruflarını üretime katmıştır.⁴ İslami finans, varlığın temel alınmasına ve risk paylaşımına dayanarak girişimcilere sunduğu faizsiz kredi yapıları ile ekonomiyi gerçek anlamda etkilemektedir.⁵

İslami finans, geleneksel borç bazlı finansmana alternatif olarak risk paylaşım sözleşmelerini yaygınlaştırmak ve toplumda servetin yeniden dağıtılmasında gönüllülük esasını teşvik etmek üzere iki temel fonksiyonu icra etmektedir. Böylece, finansal açıdan ve bireyin dezavantajlarının giderilmesi bakımından sağlanan gelişim, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında, sağlıklı ve hareketli bir ekonominin oluşumunda önemli bir role sahip olmaktadır.⁶

İslami finans ile ilgili 20.yüzyılda ilk uygulama 1960’lı yıllarda faizsiz bir banka modeli denemesi ile Abdülaziz en-Neccar tarafından Mısır’da yapmış, 1975’te faizsiz bankacılık olarak İslam Kalkınma Bankası faaliyete geçmiş⁷, aynı yıl Dubai’de, ilk katılım bankası olarak Dubai İslam Bankası kurulmuştur. Pakistanlı Muhammed Uzeyr’in 1995 yılında katılım bankacılığı fikri, modern İslami finansın miladı olarak görülmektedir.⁸ Katılım Bankacılığı, bankacılığın İslami türü olup, faizsiz işlemlerin merkeze alındığı, kâr ve zarar katılımlına göre fon toplanarak ticaret ve ortaklık gibi yöntemlerle fonların kullandırıldığı her çeşit bankacılık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesidir.⁹

⁴ İfran Ersin, “İslâmi Finans” ed. Hasan Dinçer ve Serhat Yüksel, *Finansal İktisat* (Ankara: Orion Kitabevi, 2018), 560.

⁵ Baş, “Türkiye’de Genç Nüfus”, 282-283.

⁶ Zamir Iqbal - Bushra Shafiq, “Islamic Finance and The Role of Qard-Al-Hassan (Benevolent Loans) In Enhancing Inclusion: A Case Study Of Akhuwat”, *ACRN Oxford Journal of Finance and Risk Perspectives* 4/4 (Ekim 2015), s, 26.

⁷ Hayrettin Karaman, *İslâm’a Göre Banka ve Sigorta* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1992), 25-30.

⁸ M. Şerafettin Özsoy, *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş* (İstanbul: Kuveyt Türk Yayınları, 2012), 65.

⁹ Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), “Katılım Bankacılığı Nedir? Nasıl Çalışır? 2015”, 2. (Erişim 6 Kasım 2019).

Faizli işlemlerden uzak durmak isteyen muhafazakâr yatırımcılar ve tasarruf sahiplerini bir araya getirecek alternatif yöntemlere ihtiyaç duyulmuştur.¹⁰ Pek çok alanda yaşanan değişim ve güncel ihtiyaçlar yatırımcı ve tasarruf sahibi muhafazakâr kesimin için faizsiz ticaret modellerini beraberinde getirmiştir.

2.1.1. Mudârebe (Emek ve Sermaye Ortaklığı)

İslami finansın en basit finansman yapılarından birisi mudârebe olarak bilinen yatırım ortaklığıdır. Yatırım ortaklığı, bir taraf sermayesini diğer tarafa sözleşme mukabili emanet eder, diğer taraf da emanet sermayeyi proje veya faaliyetlerde kullanır. Elde edilen gelir, taraflar arasında paylaşılır. Mudârebede parayı temin eden sermayeyi sağlarken, diğer taraf ise sermayeyi en uygun biçimde kullanarak yatırım yapmanın yollarını aramaktadır. Elde edilen kâr ise anlaştıkları orana göre karşılıklı paylaşılır.¹¹ Mudârebe sistemi ile katılım bankaları topladıkları fonları girişimcilere yönlendirmektedirler.¹²

Mudârebe finansman sisteminin bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar;

- Emek ve sermaye birbirini tamamladığından dengeli ortaklık,
- Emek ve sermaye taraflarının sözleşmeleri doğrultusunda kâr-zarar dağılımı,
- Fon sahibinin emeği yeni girişimciye aktarılan sistemden dolayı sermayedar ilgisi,
- Sermayedarın ortaya çıkacak kârdan aynı pay alacağı için kolektif nakitle işbirliği tarzı
- Sermaye ile emeğin amaçları ve menfaatleri ortak olduğundan menfaat paralelligidir.¹³

Mudârebe, kısa veya uzun vadeli kredinin temininde en uygun seçenek olarak gözükmektedir. Tecrübesi ve bilgisi yetersiz ya da sağlığı elvermeyen zengin

¹⁰ Ethem Hakan Ergeç - Bengül Gülümser Arslan, Impact of Interest Rates on Islamic And Conventional Banks: The Case of Turkey. *Applied Economics* 45 (2003), 2381-2388.

¹¹ Tanık Alrfâi, *Finans ve Yeni Finansal Sistem Gelecekteki Finansal Krizlerden Korunmak İçin Ahlaki Bir Yaklaşım*, çev. Barış Satılmış (Ankara: 2015), 186.

¹² Mustafa Yurttadur - İshak Yıldız, *Faizsiz Finans* (İstanbul: Beta Yayınları, 2017), 13.

¹³ Halil İbrahim Bulut, Bünyamin Er, *Katılım Bankacılığındaki İki Yeni Finansal Teknik Önerisi: Mudaraba Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Risk Sermayesi Yatırım Fonları* (İstanbul: 2009, 26-28.

Müslümanların paralarını değerlendirebileceği bir yöntem olan mudârebe ile, sermayesi olmayan ancak bilgisi, yeteneği ve ticari kabiliyeti olan birikimli insanlar değerlendirebilecektir. Böylece âtil sermaye, kabiliyetli girişimci eliyle ekonomiye kazandırılmış olmaktadır.¹⁴

2.1.2. Murâbaha (Maliyet Artı Kâr)

İslami finans araçlarından murâbaha, maliyet artı kâr prensibi ile muhtemelen en yaygın kullanılan İslami finans aracıdır. Murâbahanın hem anlaşılması kolaydır hem de İslami olmayan finans kuruluşları tarafından kullanılması kolaydır. Murâbaha, vadeli ödeme finansmanı olarak da bilinir. Bu, paranın zaman değeri konseptine dayanır. Araba satın almak isteyen birinin bugün için yeterli parası olmayabilir. Araba satan firma bu tür müşterilerine peşinat olarak bir miktar geri kalan kısmını da daha sonra veya taksitler hâlinde ödemek için bir yol sunar. Araba almak isteyen firmadan değil de İslami finans kuruluşu aracılığı ile arabayı satın almak ister. Bu kuruluş, arabayı alarak kendi hizmet bedelini de yansıtarak sözleşmede belirlenen taksitlendirme doğrultusunda ilgili şahsa satar.¹⁵ Murâbahada satıcı, bu ürünün maliyeti 1000 TL, %10 kâr ile 1100 TL'ye satıyorum demesi yapılan alışverişin bir murâbaha satış işlemi olduğudur. Murâbaha alışverişinde ödeme vadeli ya da peşin olarak yapılabilmektedir.¹⁶ Murâbahanın kabul edilebilir olmasının nedeni finansal kuruluşun kişiye borç verip zaman içinde parayı faizle geri istememesidir.¹⁷

Klasik ve çağdaş olarak iki şekilde gerçekleşen murâbaha ile; satıcının, ürünün maliyetine belirli bir oranda kâr payı ekleyerek müşteriye peşin yada taksitle ödeme imkanı sunması klasik murâbaha olarak nitelendirilirken, müşterinin katılım bankasından bir malın tedariki ile ilgili talebi karşısında, bankanın malı satıcıdan alıp üzerine koyduğu kâr oranı ile müşteriye satması çağdaş murâbaha olarak

¹⁴ Fahri Öztop, *Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 31.

¹⁵ Alrifai, *Finans ve Yeni Finansal Sistem*, 191-192.

¹⁶ Suna Akten Çürük, *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 48.

¹⁷ Alrifai, *Finans ve Yeni Finansal Sistem*, 191-192.

isimlendirilmiştir.¹⁸ Çağdaş murâbahada katılım banka ile müşteri arasında sözleşme yapılır. Banka, müşteri için alacağı ürünün maliyetine belirli bir oranı ekleyerek müşteriye satacağını beyan eder. Bankanın ve müşterinin taahhüdü ile belirlenen şartlar doğrultusunda ödeme planı belirlenir. Banka müşteriden teminat isteyebilir. Bu şekilde banka müşterinin istediği özelliklerde malı satıcıdan alarak müşteriye teslim eder.¹⁹ Banka, satıcıya malı ve faturayı teslim ettiğinde ödemede bulunur. Müşteri ise taahhüt doğrultusunda malı teslim aldığı anda bedelini peşin veya taksitle ödemede bulunur.²⁰

2.1.3. Müşâreke (Ortaklık Finansmanı)

Modern finasta özel girişim sermayesi veya risk sermayesi olarak bilinen müşâreke, ortaklık finansmanı demektir. En az iki ortağın bulunmak zorunda olduğu müşârekede ortaklar girişim için sermaye katkısında bulunur. Girişimde kârlar ve kayıplar her bir ortağın sermaye katkısı oranında paylaşılır. Bir ortak sermayenin yüzde 10'unu yatırıyor, kârın yüzde 10'unu almaya hak kazanır. Ortakların kaybedebilecekleri maksimum miktar yatırdıkları toplam miktara eşit olmalıdır. Ortaklık finansı, içerdiği yüksek riskten dolayı önceleri cazip görülmediğinden maliyet artı kâr (murâbaha) önce başlamış ancak gelişen süre müşârekeyi öne çıkarmıştır.²¹

Müşâreke; proje veya mal ortaklığı devam ettiği sürece müşteri ile bankanın ortaklığına sürekli müşâreke, proje veya mal ortaklığı devam ederken müşterinin ortaklık ettiği bankanın ortaklık hissesini satın alarak projeye veya mala tamamen sahip olması azalan müşâreke olarak bilinmektedir.²²

Müşâreke ortaklığı şu şekilde gerçekleşmektedir.

- Müşteri ve katılım bankası arasında belirlenen ortaklığa ilişkin mukavele yapılır,

¹⁸ Münire Konday, *Özel Finans Kurumlarının Türkiye'deki Gelişimi ve Bir Uygulama* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, 2006), 19

¹⁹ Atilla Yanpar, *İslâm i Finans İlkeler, Araçlar ve Kurumlar* (İstanbul: Scala Yayıncılık, 2015), 158.

²⁰ Özsoy, *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*, 164.

²¹ Alrıfai, *Finans ve Yeni Finansal Sistem*, 193-194.

²² Fahri Öztop, *Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 33.

- Taraflar belirlenen miktarda sermaye ortaya koyarlar.
- Proje veya mal ortaklığına ilişkin yürütme esasları taahhüt altına alınır.
- Proje veya mal ortaklığı sonunda elde edilen kâr taraflar arasında mukavelede belirtilen esaslara göre pay edilir.
  - Projenin veya mal ortaklığının sonunda maliyet ve giderler kâr dağıtımını öncesi projenin sürdürülmesi için brüt kârdan düşürülür,
  - Proje veya mal ortaklığı sonucunda zarar edilmiş ise zarar, taraflar arasında sermayeye iştirak oranlarınca dağıtılır.

Tamamen güvene dayalı olarak gerçekleşen müşârekenin günümüzde çok tercih edilmediği ve katılım bankalarının bu uygulamaya sıcak bakmadıkları bilinmektedir.²³

2.1.4. İcâra (Finansal Kiralama-Leasing)

Murâbahadan sonra İslami finasta en yaygın kullanılan finansal araç finansal kiralama'dır. İki tür icarâdan söz edilebilir. Biri, sürenin sonunda sahip olma amaçlı kiralama, diğeri ise sürenin sonunda sahibine geri verme amaçlı kiralama'dır. İslami finans için kiralama-leasing önemli bir sektördür. Konut satın almak için borç para vermeye izin verilmediğinden, finansal kuruluşun konutu satın alması ve kiralama yoluyla müşteriye kiraya vermesi en yaygın kullanılan çözümdür. İpotekli konut kredisine benzer şekilde önceden kabul edilen bir süre boyunca ev için ödeme yapıldıktan sonra finans kuruluşunun haczi olmaksızın veya başka ödeme yapılmadan ev geri sahibine verilir.²⁴

İcâra ile murâbaha yöntemi arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

- İcâra yönteminde malın tüketim malzemesi olmaması gerekli görülmüştür. Murâbaha da ise ürünün tüketim malzemesi olup olmaması şartı yoktur.

²³ Halime Önk, *Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının Karşılaştırılması* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2015), 68-69.

²⁴ Alrfai, *Finans ve Yeni Finansal Sistem*, 193-194.

- Murâbahada satış sonunda mülkiyet hakkı alıcıya geçerken, icârada kira ödemelerinin bitmesi üzerine mülkiyet hakkı kiracıya geçmektedir.²⁵

İcârada finansal yönelim leasing yöntemi ile kendini göstermektedir. Leasing ile kiralama işlemi tamamlandığında kiralanan ürünün mülkiyeti kiracıya devredilmektedir. Finansör olan kuruluş, önceden belirlenen sabit getirisi olan ürünü leasing için değerlendirmektedir. Sözleşme süresi, kiralanan ürünün durumuna göre 5-15 yıl arasında olabilmektedir.²⁶

2.1.5. Selem Akdi (Vadeli Satış)

Selem, ilk dönemlerde çiftçilerin ürünlerini yetiştirmek ve hasat etmek için finansmana ihtiyaç duydukları zamana dayanmaktadır. Buna göre, ürünler hasad edilmeden önce finansal bir kuruluş satın alma taahhüdünde bulunarak sözleşme ile gerekli parayı üreticiye vermektedir. Finansal kuruluş, verdiği para ile ürünü satın almış olur, ancak ürün henüz hasad edilmediği için mevcut değildir. Uygulanan vadeli satış, üreticinin ürünleri henüz satmadan paraya ihtiyaç duyması ile ileride elde edilecek ürünler satılmış olmaktadır.²⁷ Selem akdi ile vadeli alışveriş arasında zıt yönlü bir benzerlik bulunmaktadır. Vadeli alışveriş işlemlerinde para vadelere bölünerek ürünün teslim alınmasından sonra ödenirken, selemde ise ürün teslim edilmeden bedeli baştan alınmaktadır.²⁸

Selem akdi ile ileri bir tarihte teslim alınacak ürünün bedeli katılım bankası tarafından peşinen ödenmiş olmaktadır. Malın üretiminin veya temin edilmesinin garanti altına alındığı selem akdi üreticiye önceden finansman sağlanmış olmaktadır. Üretici ve satın alacak kurum arasında yapılan selem akdinde ürünün kalitesi, nitelikleri ve teslim tarihi açıkça belirlenmiş olmalıdır. Üretici, sözleşmede belirlenen nitelikteki ürünü belirlenen tarihte teslim etmesi ile süreç tamamlanmış olur.²⁹

²⁵ Path Bulletin, *Path Solutions' Thought Leadership Series Continue with Finance Module*. 2011, (Erişim 8 Kasım 2019).

²⁶ Hülya Türker, "İslâmi Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Örnekler." 2010, 8. *spk* (Erişim 8 Kasım 2019).

²⁷ Alrfai, *Finans ve Yeni Finansal Sistem*, 197-198.

²⁸ Servet Bayındır, *İslâm i Finansta Para ve Sermaye Piyasası İşlemleri*. 2007, 145. *borsaistanbul* (Erişim 8 Kasım 2019).

²⁹ Fatma Tuba Çobankaya, *Katılım Bankalarının Türkiye'deki Farkındalık Düzeyinin Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 17-18.

2.1.6. İstisna (İnşaat Finansmanı)

İstisna, üretimi talep edilen fakat hali hazırda mevcut olmayan nitelikleri belirli malın satışı üzerine yapılan akit olarak tanımlanmaktadır. Yatırım bankaları, tamamlanmamış kooperatiflerde, inşaat finansmanlarında, müteahhitlik işlerinin finansmanlarında istisna sözleşmeleri yapabilmektedir.³⁰ İstisna, özellikle inşaat sektörünün ihtiyaç duyduğu finansmanın karşılanmasında başvurulan yöntemdir. Sözgelimi, arsası olan ancak bina yapacak parası olmayan birisi finansman sağlamak isteyen bir finans kuruluşu bulur ve inşaat tamamlanınca binayı finans kuruluşundan satın almayı vadeder. Anlaşma sağlanınca finans kuruluşu bina inşa edildikçe müteahhide ödemeler yapar. İnşaat tamamlandıktan sonra müteahhit tam olarak parasını alır ve finans kuruluşu binanın sahibi olur. Sonra binayı müşteriye satar ve müşteri finans kuruluşuna parasını öder.³¹

İstisna ile selem akdi, üretimi henüz yapılmamış ürünün satışa konu edilmesi açısından benzerlik göstermektedir. Ancak, istisna ile selem akdi arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki;

- Selemde piyasada benzer ürünler finanse edilirken, istisnada daha çok piyasada benzeri olmayan ve aynı özelliklere sahip olmayan ürünler finanse edilmektedir.
- İstisnada ücret, peşinen verilemeyebilirken, selemde ürün bedelinin baştan verilmesi söz konusudur.
- İstisnada siparişi verilen ürünün tesliminde kesin bir sürenin belirlenmediği, selem akdinde başta ürüne ait özellikler ve teslim tarihine ilişkin mutabakatın olduğu görülmektedir.³²

2.2. İSLAMİ MİKRO FİNANS

Mikro finans kurumları verdikleri kredi faizini ve anaparayı geri alamayınca her tür toplumsal baskı araçları dâhil olmak üzere bütün yöntemleri kullanmışlardır. Bu uygulamaların Hindistan örneğinde daha çok kırsal kesim başta olmak üzere çok

³⁰ İshak Emin Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı* (İstanbul: TKBB Yayınları, 2013), 52.

³¹ Alrıfai, *Finans ve Yeni Finansal Sistem*, 197-198.

³² İbrahim Çalışkan, "İstisna Akdinin Mahiyeti ve Unsurları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1990), 353.

ciddi sosyal sermaye kayıplarına ve yoksulların durumlarının daha kötüleşmesine sebep olacak gelişmelere neden olduğu tespit edilmektedir. Uygulanan bu yüksek faizin sadece mikro kredi kullanıcılarını değil aynı zamanda mikro finans kurumlarını da olumsuz etkilediğini gösteren araştırmalar vardır. Mikro finans uygulamasında faizin neden olduğu geri ödeme sorunlarının aynı zamanda bu yöntemin insani niteliğinin de tartışılmasına yol açtığı görülmektedir.³³

Mikro finans uygulamaları, mikro kredilerin düşüklüğü, ödeme süresinin sıklığı, kredi kullananların girişim becerilerinin zayıflığı, piyasa faiz oranından yüksek bir faiz oranında kredi sağlanması gibi faktörlerden dolayı hedeflenen başarıya ulaşamamıştır³⁴ Mikro finans kurumlarının sebep olduğu bu olumsuzluklar, İslam ülkelerinde İslami mikro finans kurumlarının oluşumuna imkân sağlayacak arayışları gündeme getirmiş neticede uygulama alanı giderek yaygınlık kazanan İslami mikro finans kurumlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Malezya, Bangladeş, Endonezya, Afganistan, Sudan, Yemen, Pakistan, Katar, Mısır, Ürdün, Bahreyn, Lübnan, Irak ve Türkiye gibi ülkelerde katılım bankaları, köy ve kırsal bankalar, kooperatifler, STKA'lar ve bankadışı finansal kuruluşlar gibi İslami mikro finans kurumlarının³⁵ faaliyete geçtiği görülmektedir. Dünyada 2 trilyon \$'lık İslami finansın içinde İslami mikro finans sektörünün payı %1'in altında olmasına rağmen İslam ülkelerinde bu yöntemin gelecek için önemli rolünün olabileceğini öngörmek güç değildir.³⁶

İslam ekonomisinin temel hedeflerinden biri, toplumdaki yoksulluğun azaltılması ve sosyal adaletin sağlanmasıdır. Bu bağlamda İslami mikro finans, İslam inanç esaslarına uygun olarak yoksul mikro finans müşterileri için finansman desteği ve tasarruf ürünleri sunarak yoksulluğa daha kapsamlı yaklaşan bir uygulamadır. İslami mikro finans, faaliyetlerinde İslam'ın ekonomi anlayışında belirlediği faizsiz alışveriş, kâr-zarar paylaşımı, belirsizlikten kaçınma ve mubah olan malların ticareti gibi belirlediği ilkeler doğrultusunda şekillenmiştir.³⁷ Böylece İslami mikro finans,

³³ Bilen, "Yoksullukla Mücadelede Mikro Finans", 72.

³⁴ Bilen, "Yoksullukla Mücadelede Mikro Finans", 72.

³⁵ Mayada El-Zghbi - Tarazi, Michael. "Michael Tarazi, "Trends in Sharia-Compliant Financial Inclusion. Focus Notes", (March 2013), 1–12. cgap (Erişim 9 Kasım 2019).

³⁶ Bilen, "Yoksullukla Mücadelede Mikro Finans", 73.

³⁷ Abd elrahman Elzahi - Saaid Ali, *The Effectiveness of Regulatory and Supervisory Framework of Islamic Microfinance in Sudan* (No: 1435–16). Working Paper Series, 2014, 4. scholar (Erişim 9 Kasım 2019).

sosyal aracılığı ekonomik sisteme dâhil ederek sosyal sermayenin oluşturulmasına katkı sunmakta ve toplumda faizsiz alışveriş, adalet, yardımlaşma, işbirliği, üretim teşviki gibi unsurlarla yoksulluğun azaltılmasına yönelik bütüncül bir yaklaşım sunmuş olmaktadır.³⁸

İslami mikro finans kurumun temel ilkeleri şu şekilde ortaya konulmuştur.³⁹

- Ticari veya üretime yönelik bir amaç için kullanılan kredinin mutlaka belli düzeyde risk içermesi gerekir.
- Finansal işlemler doğrudan veya dolaylı olarak somut mallar ile ilgili olmalıdır.
- Herhangi bir haram malın finansmanı için kredi sağlanmamalıdır.
- Faiz oranı yasak olmasına karşın bir kâr marjı masraflar için kullanılabilir.
- Sahip olunmayan bir şeyin satılmasına izin verilmez.
- Temin edilen ürün ve hizmetler her iki tarafın içinde olduğu bir mübadele olmalıdır.
- Finansal risk borç veren ile ilgili olmalıdır.

2.2.1. İslami ve Geleneksel Mikro Finans Kurumları Arasındaki Farklar

İslami ve geleneksel mikro finans kurumları arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki;⁴⁰

- Mikro finans kurumuna sağlanan fonun kaynağı açısından farklılık bulunmaktadır. Fonun kaynağı, İslami açıdan meşru olmak zorunda iken diğer mikro finans kurumlarında böyle bir şart olmadığı gibi gelirin büyük kısmı faizden karşılanmaktadır. İslami finans kurumlarının gelirleri arasında faiz temelli gelirler bulunamaz ancak İslami finans açısından meşru kabul edilen ticari yöntemlerle sağlanmalıdır. Vakıf ve hayır kuruluşlarından fon kabul etmektedir

³⁸ Abul Hassan, "The Challenge in Poverty Alleviation: Role of Islamic Microfinance and Social Capital". *Humanomics* 30/1 (2014), 77-78.

³⁹ Ali Saleh Alshebami - M. Khandare, "Islamic Microfinance Industry in Yemen "Challenges and Opportunities", *International Journal of Social Work* 2/2 (2015), 18.

⁴⁰ Raif Parlakkaya - Suna Aklen Çürük, "Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslâmi Mikrolinans ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Uluslararası İslâm Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2015), 72-73.

- Geleneksel mikro finans kurumları kadınları önceleyecek şekilde kadınlara daha ziyade fon sağlamaktadır. Ancak bazı uygulamalarda kadınların kocalarının baskısı ile kredi aldıklarını, alınan krediyi kocalarının kullandıkları ve geri ödeme yükümlülüğünü de kadının üstlendiği görülmektedir. İslami mikro finans kurumları geleneksel kurumlara benzer olsa da toplumun en yoksullarını önceleyecek şekilde kredi sağlamaktadır.

- Geleneksel mikro finans kurumları, bir gruba verilen kredinin geri ödenmeme riskinin önüne geçmek için grup halinde borçlandırmakta ve grup üyeleri birbirlerinin kefil olmaları beklenmektedir. Ancak İslami mikro finans kurumları karşılıklı dayanışmayı ve kardeşliği ve güveni esas alacak şekilde kredi sağlamaktadır.

2.3. KARZ-I HASEN

2.3.1. Karz-ı Hasenin Tanımı ve Mahiyeti

Karz kelimesi (Ka-ra-za) kökünden türemiş mastar olup, bir şeyi kesip atma, koparma ve ayırma anlamlarına gelmektedir.⁴¹ Terim olarak karz kelimesi; “ödünç verme”, “ödünç alma”, “ödünç verilen veya alınan şey”, “borç” gibi anlamlara gelmektedir. Karz-ı Hasen ise, “faizsiz olarak verilen borç” demektir.⁴²

Güzel borç anlamına gelen karz-ı hasen İslam finansında, herhangi bir çıkar gözetmeksizin faizsiz olarak verilen ödünç paradır.⁴³ Karz-ı Hasen, faizsiz kredi anlamına gelmekte olup, ihtiyaç sahiplerine verilen, ödeme planının kayıt altına alınmadığı, geri ödemesi sadece anaparanın kendisi olarak gerçekleşen Allah’ın makbul gördüğü davranış biçimidir. Karz-ı hasen dinin bir emri olarak gerçekleştiğinden, zengin verdiği borcu geri almayabilerek karşılığını Allah’tan beklemektedir. Karz-ı hasen gerçekte insanlara verilen mecazda ise Allah adına

---

⁴¹ Ebû'l-Feyz Muhammed Murtazâ Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs* (Kuveyt: 1980), 19/13.

⁴² Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Lügat* (Ankara: 1980), 590.

⁴³ Emre Topoğlu, “Modüler İktisat Sektörüne Göre Ödünç İlişkisi (İslâm Ekonomisinde Karz-ı Hasen Örneği)”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 34 (Ocak-Şubat 2013), 3.

verilen borçtur.⁴⁴ Karz-ı hasen, imkânı olan birinin dini inancının bir gereği olarak, ihtiyaç sahiplerine verdiği borç olup, sırf Allah'ın rızasını umarak bu borca faiz vb. karşılığı tahakkuk ettirmedeği krediyi ifade etmektedir.⁴⁵ Karz-ı hasen uygulama açısından, ihtiyaç sahiplerine nakit paranın, tartı, ölçü ya da standart olarak alınıp satılan ürünlerin daha sonra mislini (benzerlerini) almak üzere borç olarak vermesini ifade eder.⁴⁶

İstılahi olarak “karz” kavramı yerine “selef/selem” ve “deyn” kavramlarının da kullanıldığı görülmektedir.⁴⁷ Selem; teslim etme, peşin ücretle vadeli ürün almak vb. manalara gelmektedir. Fıkıh literatüründe özellikleri belirlenen vadeli ürünün peşin bedel ile satımı demektir.⁴⁸ Deyn kavramı, birinin zimmetinde bulunan borçlara verilen addır.⁴⁹ Borç yahut fikhî terim olarak "deyn" ise genellikle borçlunun ödemeyi teahhüt ettiği nakit veya borçlunun zimmetinde bulunan misli eşya; yani ölçü, tartı vb. yollarla benzeri ile ödenebilen eşya karşılığında kullanılan bir terimdir. Deyn, bir malın muayyen bedel karşılığında belirlenen vakte kadar verilmesidir. Borç alıp verme işlemi İslâm'da nakit para gibi sayılabilen; buğday, arpa, pirinç gibi ölçülebilen yahut altın, gümüş ve et gibi tartılabilen; ya da yumurta ve ceviz gibi büyüklükleri birbirlerine yakın olan mallarda geçerlidir.⁵⁰

Hanefîler karzı, misli bir malı başkasına verip tekrar mislini almak şeklinde tanımlamışlardır.⁵¹ Malikîler karzı, Allah'ın rızasını umarak muhtaç olanların yararlanması için geri alınmak üzere misli malın verilmesi olarak görmüşler ve bir malın sırf iyilik olmasını ümit ederek başkasının istifadesine sunulması şeklinde tanımlamışlardır. Karzı alan, aldığı mal ile aynı vasıf taşıyan başka misli bir mal ile

⁴⁴ Amir Behnam Izadyar - Feroza Ragnath; “A New Perspective Of Benevolent Loan, Qard Al-Hassan, Using Upfront Payment ‘Mesbah Point’”, *International Journal of Economics* 1/3 (2014), 49.

⁴⁵ Izadyar - Ragnath, “A New Perspective Of Benevolent Loan”, 49.

⁴⁶ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 405; Ahmet Özdemir; “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2012), 125.

⁴⁷ Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi fikhî'l-İmam eş-Şâfiî* (Kahire: Dâru'l-Kalem, 1959), 2/81.

⁴⁸ Bilal Aybakan, “Selem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/402-406.

⁴⁹ H.Yunus Apaydın, “Karz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/ 521.

⁵⁰ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/494.

⁵¹ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulazîz Ed-Dîmaşki İbn Âbidîn, *Reddül Muhtar Alad-Durril-Muhtar* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2015), 171.

ödemede muhayyer olduğunu ifade etmişlerdir.⁵² Şafiilere göre karz, bir şeyi başkasının mülkiyetine geri almak üzere temlik etmek şeklinde tanımlamışlardır. Çünkü malı veren onun mülkiyetinden çıkıp başkasına geçmiştir. Buna göre Karz-ı hasen, karşılığını daha sonra iade almak üzere bir şeyin ihtiyacı olana vermektir.⁵³ Hanbalîler'e göre karz, muhtac olan kişilere ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla geri almak üzere misli bir malın verilmesi veya muhtaçların maslahatı düşünülerek bir maldan istifade edilip tekrar mislinin alınması üzere ihtiyaç sahibi kimselere verilmesi olarak tanımlanmıştır.⁵⁴ Öncelikle borç alan kişinin yararlandığı daha sonra mislini iade ettiği borçtur. Karz-ı hasende anapara dışında herhangi bir parasal beklenti yoktur. Borçlu kendi mâli durumuna bağlı olarak en uygun zamanda anaparayı geri ödemekle yükümlüdür. Alacaklı, borçlunun tüm çabasına ve iyi niyetine rağmen yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle anaparayı geri ödeyemediği takdirde anapara ödenmesi talebinden vazgeçebilecek olduğundan Allah'ın hoşnut olduğu davranış biçimi de bu şekilde cereyan etmektedir.⁵⁵

Faizsiz borç Kuran'da güzel borç olarak isimlendirilmiş, böyle bir borç verme işlemi doğrudan Allah'a borç verme olarak kabul edilmiştir. Karz-ı hasen, sadece sosyal yükümlülük temeline dayanılarak verilen bir borç olup, borçludan aldığı miktarın üstünde herhangi bir ödeme yapması beklenmez.⁵⁶ Borçta belirtilen zamandan önce alacak istenmezken Karz-ı hasende ödeme için belirli bir süre konuşulmuşsa dahi parayı borç veren daha erken bir vakitte isteyebilmektedir. İyilik için verildiğinden borç veren bu iyiliğinden vazgeçebilmektedir.⁵⁷

Karzın şumulü hususunda İslam fıkında farklı görüşler mevcuttur. Karz-ın tanımındaki “misli mal” kavramı mezheplerin farklı yaklaşımlarının odak noktasını oluşturmaktadır. Karzın tanımlanmasında özellikle Hanefîlerin farklı düşündükleri görülmektedir.⁵⁸ Hanefîler karzı, misli malın ileride geri alınmak üzere başkasına

⁵² Celâlüddîn Abdullâh b. Necm İbn Şâs, *'İkdü'l-Cevâhiri's-Semine fi Mezhebi âlimi'l-Medine* (Beyrut: 2003), 2/758.

⁵³ Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Ma'ânî Elfâzı'l-Minhâc*, II, Dâru'l-Ma'rifeh (Beyrut: 1998), 153.

⁵⁴ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh İbn Kudâme, *el-Muğni* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1997), 6/429.

⁵⁵ Abdurrahman b. Muhammed Avâd el-Cezîrî, *El-Fıkh ala'l-Mezahibi'l-Erbaa* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2010). 4/ 304.

⁵⁶ Iqbal - Shafiq, “Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan”, 28

⁵⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 4/532.

⁵⁸ Apaydın, “Karz”, 24/521.

verilmesi ile yapılan hususî bir akid olarak tanımlamaktadır.⁵⁹ Hanefîler'e göre misli mal-para; bir kimsenin nakit parayı veya ölçü-tartı yahut standart olup sayı ile alınıp satılan şeyleri, daha sonra benzerini almak üzere başkasına vermesidir. Bu nitelikte olan şeyler için "misli" tabiri kullanılmaktadır. Para, döviz, altın, gümüş, buğday, arpa, zeytin- yağı, demir, çimento, yumurta bu niteliktedir. Şafîî, Malîkî ve Hanbelî mezhebine göre karzın şumulü, selem akdi yapılabilen tüm malların ödünç verilebileceğidir. Böylece bazı kıymetli emtia da kapsam içine alınarak karzın kapsamı genişletilmiştir.⁶⁰

Karz-ı hasen uygulaması İslâm medeniyetinin sosyal yardımlaşma ve dayanışma, fakirleri ve borçluları görüp gözetme yöntemlerinden birisidir. Zekât ve sadakalar fakirlere yönelik bir ibadettir. Bir kimse fakir, yoksul, yetim, belirli bir mal varlığına sahip veya kısmen zengin de olabilir. Ancak işyerini büyütme, ihtiyacını giderme, işyerini modernize etme, ev alabilme, düğün yapma, işyeri açma gibi ihtiyaçlarını karşılama gibi nedenlerle borca ihtiyaç duyabilir. Bu kimselerden bazılarında zekât veya sadaka da düşmeyebilir. Bu durumda karz-ı hasen devreye girerek ihtiyaç duyulan finansal destek sağlanabilmektedir.⁶¹

Karz akdinin şartlarına gelince; Mecelle'de akdin (sözleşmenin) teşekkülü; "Tarafeynin bir hususu iltizam ve taahhüt etmeleridir ki, icâb ve kabulün irtibatından ibarettir" şeklinde geçmektedir.⁶² Buna göre, sözleşmede iki tarafın irade beyanında bulunması, icap ve kabulde bulunmaları ve akde söz konusu şartları ilzam ve taahhüt etmeleri gerekmektedir.⁶³ Tarflarlardan birinin icbarı, akde sözkonusu olan şartların dine mugayyirliği, iki tarafın da icap ve kabul etme yönünden çekimser olmaları, sonunda şartları taaahhüt etmemeleri halinde akid gerçekleşmez.

Değeri aynı biçimde ödemeye dayalı faizsiz şekilde kurulan karz-ı hasen sözleşmesinde şu şartların bulunması gerekir:⁶⁴

- Borç alan bireyin veya kurumun tasarruf ehliyetinin bulunması gerekmektedir.

⁵⁹ Muhammed b. Ali b. Abdirrahmân Haskefî, *ed-Dürrü'l-Muhtâr* (Beyrut: 2002), 429.

⁶⁰ Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûku İslâmîyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: 1985), 6/9.

⁶¹ Seyfettin Erşahin, "İslâm Medeniyetinde Yardımlaşma ve Kalkınma Aracı Olarak Karz-ı Hasen", *İyilik ve Karz-ı Hasen*, Der. İbrahim Ateş (Ankara: 2016), 51

⁶² Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hukkâm*, 1/105.

⁶³ Karaman, "Akid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), .2/252.

⁶⁴ İsmail Karagöz vd., *Zekat İlmihali* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 227.

- Borçlu ile borcu veren kurum arasında ayrılığa ve ihtilafa düşülmesine sebep olmayacak biçimde borç sözleşmesi oluşturulmalı ve tüm konular açık ve seçik bir biçimde ortaya konulmalıdır.

- Yapılan sözleşme kapsamında borç verene çıkar temin edecek herhangi bir şart konulmamalıdır. Bu tür bir şart olması halinde, ifade edilen şart geçerli olmayacaktır. Bunun nedeni ise çıkar sağlayan her bir borcun faiz olarak ele alınmasıdır.

- Ayette, “*Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka.*” (Nisâ: 4/ 29) emri gereği, akidde iki tarafın karşılıklı rıza göstermeleri gerekmektedir. Taraflardan birinin akdin gerçekleşmesine yönelik sunduğu teklif, îcâb olarak nitelendirilmiş, sunulan bu teklifin karşı tarafça onaylanması ise kabul olarak görülmüştür. İcâb ve kabul akdin rükünüdür.⁶⁵ Akdin gerçekleşebilmesi için Hanefiler, îcâb ve kabulü, tarafların rızalarına dayalı olmasını olmazsa olmaz rükün olarak görmektedirler. Karz akdinde îcâb ve kabûl tarafların hür iradeleri ile verdikleri beyan ile teşekkül eder.⁶⁶ Hanbelîler ve Şafîliler, karz akdinde mülkün bir başkasına temlikî söz konusu olduğundan icâb ve kabulü ifade eden akid sîgalarının olması gerektiğini iddia ederek, îcâb ve kabul içermeyen karz akidlerinin geçersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Buna göre, ‘bu malı sana borç olarak verdim, bu malı mislini geri iade etmek üzere sahip oldum’ ‘bu malı misliyle al, bu malın bedelini geri ödemek üzere al’ gibi ifadeler îcâbî ortaya koyarken, bunların karşılığında diğer tarafın onaylaması ise (kabul) kısmını ifade etmektedir.⁶⁷ Hanefiler, karz akdinde taraflardan veren durumunda olan kişinin beyanını ortaya koyan sigaları; “şu şeyi sana karz olarak verdim, bu malı karz olarak al’, îcâbına karşılık, borcu alanın “karz olarak aldım, kabul ettim, razı oldum gibi..” ifadelerin kabul olarak sıhate yeterli olduğu şeklindedir.⁶⁸ Hanefiler, akidlerde taraflardan birinin dilsiz olmaları, sesinin çıkamayacağı kadar hasta olmaları gibi hususları dikkate alarak sözle ifade edilmesini şart koşmamışlardır. Böyle bir durumda karz akdinin yazı ile taahhüt altına alınması yeterli görülmüştür.⁶⁹ Benzer şekilde Hanefiler, karz akdinde rızayı

⁶⁵ Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 1/34-35.

⁶⁶ Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 6/ 94.

⁶⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/ 430.

⁶⁸ Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 6/94.

⁶⁹ Kâsânî, *Bedâi ‘u’s-Sanâ’*, 10/ 595

dilsizlerde olduğu gibi yazı ile beyanı yeterli görmenin yanında, tarafın kabul anlamına gelen işaret beyanının da mümkün olabileceğini ifade etmişlerdir.⁷⁰ Benzer şekilde karz akdinde irade beyanı elektronik araçlarla da mümkün görülmüştür.⁷¹

2.3.2. Kur'an ve Sünnette Karz-ı Hasen

Kur'an-ı Kerim, bir Müslüman'ın yalnızca manevi hayatını değil aynı zamanda içtimai hayatını düzenleyen bir kitaptır. Bu nedenle ekonomik işleyiş ile ilgili bilgiler yer almakta ve Müslüman bireyin ekonomik yaşamı terbiye edilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle çeşitli ayet ve hadislerde bu durumun açıklaması ve Müslümanlara yol göstermesi açısından işaretler bulunmaktadır.⁷²

Karz-ı hasen ile ilgili Kur'ân-ı Kerim'de yer alan 6 âyetten biri emir sigasıyla diğer ayetlerde ise daha çok teşvik mahiyetindedir.

Müzemmil 73/20. ayette; *"Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a güzel bir borç verin."* buyrulurken karz-ı hasen, Kur'ân okumak, namaz kılmak ve zekât vermek ile birlikte emredilerek önemi vurgulanmıştır.

Bakara 2/245. ayette; *"Kim Allah rızası için güzel bir borç verecek olursa, Allah da ona o borcun karşılığını kendisine kat kat öder. Allah (rızkı) daraltır ve genişletir. O'na döndürüleceksiniz."* görüldüğü üzere, borç verme Allah'a hasredilerek, bunun karşılığının da Allah tarafından kat kat verileceğinin taahhüd edilmiştir. Ayette Allah'a borç verme ifadesi, Allah yolunda infakta bulunma ve muhtaç olan birinin ihtiyacını giderme olarak tefsir edilmiştir.⁷³ Aynı zamanda, *"Allah da ona o borcun karşılığını kendisine kat kat öder"* ifadesi ile Allah'ın rızası umularak borç verme davranışının Allah katında çok makbul olduğu, bunun karşılığında Allah'ın taahhüdüyle uhrevî bir kazanım elde edileceği vurgulanmıştır.⁷⁴ Bakara suresinin 245. ayeti nazil olduğunda, sahabelerden Ebû'd-Dehdâ (ra.): "Ey

⁷⁰ Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâ'*, 10/ 595.

⁷¹ Bardakoğlu vd., *İlmihal*, 2/345.

⁷² Topoğlu, *Modüler İktisat Sektörüne Göre Ödünç İlişkisi*, 4.

⁷³ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi' u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân (Tefsîru't-Taberî)* (Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, 2001), 4/ 428-429.

⁷⁴ Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1996), 2/168.

Allah'ın Resulü! Allah bizden borç mu istiyor? demesi üzerine Hz. Peygamber (sav.); “*Evet, ey Ebâ Dehda*” dediğinde Ebû'd-Dehdâ; Hz. Peygamberin elini tutarak; “İçinde altı yüz hurma ağacı olan tarlamı Allah'a (O'nun rızasını kazanmak için) karz/borç olarak verdim.” demiştir. Daha sonra tarlaya ailesini alarak gitmiş ve şöyle demiştir; “Ey eşim, bu tarladan çık. Ben içinde altı yüz hurma ağacı bulunan bu tarlayı Allah rızası için karz olarak verdim” demiştir.⁷⁵ Kurtûbî, bu ayetten hareketle bazı hükümlere işaret etmiştir. Şöyleki;⁷⁶

- Ayette borç istenmesinin sebebi, insanları borç vermeye teşvik ederek, bu davranışa insanlar alıştırmaktır. Allah (cc), mutlak zengin olup hiçbir şeye ihtiyaç duymadığı halde verilen borcun karşılığının kat kat vereceğini beyan etmesi Allah'ın rahmet ve merhametinin genişliğine delalet eder. Bu aynen Allah'ın Cennet karşılığı mü'minlerden can ve mallarını satın almasına benzetilmiştir.

- Ayet ile muhtaçlara borç verilerek ekonomik açıdan rahatlatılması esastır. Yoksa Allah (cc) hiçbir şeye muhtaç değildir. Doğrudan zengin Müslümanlardan sadaka nevinde borç vermeleri emredilmiştir. Tıpkı Allah'ın kendini kinaye olarak hadiste geçtiği üzere; “*Ey Âdemoğlu! Ben hasta oldum, beni ziyaret etmedin*”. *Âdemoğlu: 'Yâ Rabbi! Ben seni nasıl ziyaret edeyim? Sen âlemlerin Rabb'isin*'. *Allah: 'Bilmez miydin, filan kulum hasta oldu sen onu ziyaret etmedin. Eğer onu ziyaret etseydin, benim vereceğim sevabın onun yanında olduğunu görürdün. 'Ey Âdemoğlu! Senden beni doyurmanı istedim, ama sen yapmadın!*' *Âdemoğlu: 'Yâ Rabbi! Ben seni nasıl doyurayım? Sen âlemlerin Rabb'isin*'. *Allah: 'Bilmez miydin, filan kulum senden kendisini doyurmasını istedi de sen onu doyurmadın..’*⁷⁷ hadisinde görüldüğü üzere, Allah'ın kendini hasta ve aç olarak nitelenmesi kinaye amaçlı olup, Müslümanların duyarlı olmaları istenmektedir. Bakara suresinin 245. ayetinde geçen Allah'a borç verin ifadesi de kinaye olarak muhtaç Müslümanları işaret etmektedir.

- Allah (cc.), ayette muhtaçlara istemeleri halinde borç verilmesini tüm halî vakti yerinde olan Müslümanlardan istemiştir. Bu davranış Allah tarafından “güzel” olarak nitelenerek borcun zayi olmayacağı aksine kat kat

⁷⁵ Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsîlî* (Beyrut: Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, 1986), 8/404.

⁷⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtûbî, *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru Sâdır, 2006), 4/ 219-227.

⁷⁷ Müslim, Birr 43.

mükâfatlandırılacağı beyan edilmiştir.

“Andolsun ki Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. İçlerinden oniki de başkan seçmiştik. Allah onlara şöyle demişti: “Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberime inanır, onları desteklerseniz ve Allah’a güzel bir şekilde borç verirsiniz (ihtiyacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç verirsiniz) andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi zemininden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra sizden kim inkâr yolunu tutarsa doğru yoldan sapmış olur.” (Maide, 5/12) ayetinde her ne kadar hitap İsrailoğulları’na olsa da ayette ortaya konulan hükümlere Müslümanlar da muhataptır. Buna göre, farz namazları kılan, zekâtı veren, vahyi tasdik eden, Allah’ın rızasını kazanmak için hayır yolunda infakta bulunan ve başkalarına borç veren mü’minlerin günahlarının silineceği haber verilmektedir.⁷⁸

Ayetlerde karz-ı hasende bulunan Müslümanların yaptıkları bu güzel davranışın karşılığı olarak mükâfatın Allah tarafından kat kat verileceği ve bunun Allah’ın taahhüdü altında bulunduğu ifade edilmiştir.

“Malını Allah rızası için harcamak suretiyle Allah’a güzel bir borç verecek kim var ki, Allah da onun karşılığını kat kat artırsın ve ona pek değerli bir mükâfat versin.” (Hadid 57/11). *“Sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah rızası için bağışta bulunmak suretiyle Allah’a güzel bir borç verenlere bunların karşılığını Allah kat kat verecektir. Onlar için pek değerli bir mükâfat da vardır.”* (Hadid 57/18).

“Eğer siz, Allah rızası için bağışta bulunmak suretiyle Allah’a güzel bir ödünç verirsiniz, bunun karşılığını O size kat kat verir ve günahlarınızı bağışlar. Allah iyilik ve şükrün karşılığını bol bol verir ve günahlarınızı hemen cezalandırmayıp size yumuşaklıkla muamele eder.” (Tegâbün 64/17) ayetlerinde karz-ı hasenin Allah’ın rızasını umarak verilmesi, karşılığında Allah’ın kat kat mükâfat vaadi, günahların karşılığı olarak hemen cezalandırılmayacağı, günahların setredileceği ve Allah’ın merhametine nail olunacağı gibi pek çok manevi kazançlara işaret edilmektedir.

⁷⁸ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (Riyad: 1999), 3/66; Muhammed Ali es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr* (Beyrut: Dârü-l Kur'âni'l-Kerîm, 1981), 1/332.

Karz-1 hasen Hz. Peygamber'in hadislerinde teşvik edilmiştir. Sahabelerin de karz-1 hasen uygulamasına sıkça başvurdukları görülmektedir. Hadislerde karz-1 hasenin ahlaki yönüne dikkat çekilerek iyi ve ahlaklı bir davranış olduğu özellikle vurgulanmıştır.

Ebû Hureyre'den nakledilen; *“Biri, bir müslümanın dünya sıkıntılarından birini giderip onu rahatlatırsa Allah da onun kıyamet sıkıntılarından birini giderir. Kim, zor durumda olan borçluya kolaylık gösterirse, Allah da dünya ve âhirette ona kolaylık gösterir. Kim, bir Müslümanın ayıbını örterse, Allah da dünya ve âhirette onun ayıbını örter. Bir kul zorda kalan kardeşine yardımda bulunursa Allah da ona yardımında bulunur.”*⁷⁹ şeklindeki hadiste görüldüğü üzere, Müslümanların sıkıntılarının giderilmesi, zor durumda kaldıklarında kolaylık gösterilmesi, kusurlarının ifşa değil de örtülmesi ve darda kalanlara yardımda bulunması tüm Müslümanlara yapılan bir çağrıdır. Her bir Müslüman bu emirlere muhatap olarak kendinden beklenilene yerine getirerek olgun bir mü'min olma vasfını ortaya koymuş olacaktır.⁸⁰ Yine hadiste; Enes b. Mâlik'ten naklen Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur; *“Mirâc'a çıkarıldığım gece Cennet'in kapısı üzerinde "Sadakaya on kat, karza ise on sekiz kat mükâfaat vardır." ifadesini gördüm. Bunun üzerine: “Ey Cebraîl! Karz neden sadakadan daha faziletlidir?” diye sordum. Dedi ki: "Dilenciler kimi zaman yanında para bulunduğu halde dilenmeyi adet edinmişlerdir. Fakat karz olarak borç isteyen ise yalnızca ihtiyaç duyduğundan ister.”*⁸¹

Hadiste karz-1 hasenin efdaliyeti ile ilgili, karz-1 hasen talebinde bulunanın ihtiyacından dolayı borç talep ettiği, ancak sadaka talebinde bulunan bazı dilencilerin paraları olduğu ve muhtaç olmadıkları halde alışkanlık gereği olarak sadaka talebinde buldukları ifade edilmiştir.

2.3.3. İslam Ekonomi Sistemi İçinde Karz-1 Hasen

İnsan tabiatı gereği suça meyilli olduğundan benliğini öne çıkarma arzusu ile kendisine muhalif, engel veya rakip gördüğü kişilere karşı son derece acımasız

⁷⁹ Müslim, Kitâbü'z- Zikr 38.

⁸⁰ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâcü Şerhu Sahîhi* Müslim (Kahire: 1930), 17/21.

⁸¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, Kitâbü's-Sadakât, 19, (nr.2431), c: 3, 501.

davranmaktadır. İnsanın yaratılışında olan sapkın duyguların⁸² yerine merhamet, empati, sevgi ve şefkat gibi duyguların baskın duyguların yerleştirilmesi insanın hayatını mutlu ve huzurlu devam ettirebilmesinin yegâne yoludur. İslam, verdiği evrensel mesajları, deruhte ettiği emir ve nehiyeleri ile insanda var olan olumsuz duyguları izale ederek bireyler arasında güçlü karşılıklı ilişkinin tesisini sağlamayı amaç edinmiştir. Güçlü karşılıklı ilişki, insanın menfaati olmamasına rağmen karşısındaki ile iş birliği yapmaya hevesli ve arzulu olmasıdır. İnsan, güçlü karşılıklı ilişki sayesinde sosyal varlık olmaktadır.⁸³ İnanç, olumlu kanaat, karşındakine duyulan sevgi ve samimi bağlılık insanı fedakâr yapmaktadır. Böylece karşılıklı sevgi, merhamet, şefkat ve samimi bağlılık duyguları insanlar arasında güçlü ilişkilerin oluşmasına, insanların birbirlerine samimi olarak bağlanmalarına dolayısı ile toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanmasına vesile olan en önemli unsurdur denebilir.⁸⁴ Hz. Peygamber'in risâletinde inşa edilen toplum saadet asrı olarak nitelendirilmiş ve bu vasıfları taşıyan örnekleri ile günümüz toplumlarına rehberlik edecek birçok prensip hayata geçirilmiştir.

Yardımlaşma ve dayanışma dini olan İslam, ef'ali mükellefin olarak belirlediği inananlarına bazı sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumlulukların Allah'a, dinine, topluma, devletine, aile bireyelerine, aynı inançtan olanlara, diğer inanç sahiplerine ve kendine karşı olduğu görülmektedir. Müslümanların kendi aralarında birbirlerine karşı hem sorumlulukları hem de haklarının⁸⁵ var olduğu naslar ile ortaya konulmuştur. Ayette, "*Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin velileridirler. İyiliği emreder, kötülükten menederler, namazı dosdoğru kılarlar, zekatı verirler ve Allah'a ve Resulüne uyarlar....*" (et-Tevbe, 9/71) buyrulmuştur. Hz. Peygamber de bir hadisinde; "*Hiçbiriniz kendi nefsi için arzu ettiğini kardeşi için istemedikçe iman etmiş olmaz*"⁸⁶ Yine başka bir hadiste; "*Müslüman Müslümanın*

⁸² "İnsanın cimri olması ve mala tamah etmesi", İsrâ 17/100; "Kıskanç olması", Yusuf 12/8-9; "Ölümsüzlük arzusu", Taha 20/120; "Aceleci olması", İsrâ 17/9-11; el-Enbiya 21/37.

⁸³ Nevzat Tarhan, *Toplum Psikolojisi ve Empati (Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye)*, Timaş Yayınları (İstanbul: 2017, 266.

⁸⁴ Tarhan, *Toplum Psikolojisi*, 267.

⁸⁵ Hz. Ali'den rivâyetle Hz. Peygamber;

"Müslümanın Müslüman üzerindeki altı hakkı vardır. Karşılaştığında selam verir, davetine icabet eder, aksırdığı zaman elhamdülillah derse yerhamükallah der, hastalandığında ziyaretini yapar, öldüğünde cenazesinin ardından yürür, kendisi için istediğini kardeşi için de ister." İbn Mâce, Cenaiz 43.

⁸⁶ Buhârî, İmân 7; Müslim, İmân 71-72; Tirmizî, Kıyâme 59; Nesâî, İmân 19, 33, Ayrıca bkz. Buhârî, Salat 88; Müslim, Birr 65; Tirmizî, Birr 18; Nesâî, Zekat 67.

kardeşidir. Ona hiyânet etmez ve yardımı terk etmez. Her Müslümanın, diğer Müslümana ırzı, malı ve kanı haramdır...”⁸⁷ buyurmuştur. Müslümanların birbirlerine karşı konumları nasslar ile ortaya konularak bu durumun sosyal hayata yansımaları istenmiştir. Sözgelimi kişinin kendi ailesinden başlamak üzere maddi karşılık beklemeden başkalarının yararına yaptığı tüm harcamalar infâk olarak nitelenmiş, nafaka, zekât⁸⁸, sadaka⁸⁹, kefaretlar ve yardımlar bu kapsamda değerlendirilmiştir.⁹⁰ Müslümanların aralarında var olan hukukun gereği olan sorumlulukların bir kısmı zekât gibi zorunlu iken bir kısmı da sadaka ve karz-ı hasen gibi zorunlu olmayan sorumluluklardır. Birine borç vermek, toplumsal dayanışmanın sağlanması açısından sadaka vermektan daha evla görülmüştür. Tirmizî’de rivayet edilen bir hadiste Cebrail (a.s.), borç veren ve sadaka veren ile ilgili Hz. Peygamber’e borç verenin verdiği paraya ihtiyacı olduğu halde parasını talep edene verdiğini, sadaka verenin ise paraya ihtiyacı olmadığı halde fazlasını verdiğini söylemiştir.⁹¹

Hz. Peygamber, Medine’ye hicretinde muhacirlerden fakir ve muhtaç olanlar ile Medineli ensarı kardeş yapmıştır. Örneğin, Hz. Ebû Bekir’i, Hârice b. Züheyr ile; Hz. Ömer’i, İtbân b. Mâlik ile; Abdurrahman b. Avf’ı, Sa’d b. Rebî ile kardeş yapmıştır. Yine Hz. Peygamber, yaklaşık 190 zengin ensar aileye fakir muhacir aileleri zimmetlemiştir. Hali vakti yerinde olan ensâr, mallarını kardeş edindikleri Muhaciler ile bölüşerek toplumsal dayanışmanın, birliğin ve kardeşliğin temeli atılmıştır.⁹² Muhacilerden bazıları, ensâr kardeşlerinden mallarının yarısını bölüşme tekliflerine ortak ticaret yapmaları şartı ile kabul etmişlerdir. Mudârebe ortaklığı olarak da bilinen bu usulle, sermayeyi ensar temin edecek, muhaciler de ticari tecrübelerini kullanarak ticaret yapacaklardır. Daha sonra elde edilen kâr

---

⁸⁷ Tirmizî, Birr 18.

⁸⁸ el-Bakara 2/3; Enfal 8/3.

⁸⁹ Yasin 36/47; Enfal 8/3

⁹⁰ Fahrüddin Ebû Muhammed b. Ömer b. El-Hüseyn el-Hasen b. Ali et-Teymî Er-Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb Tercümesi*, çev. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci (İstanbul: Akçağ Yayınları, 1991), 1/35.

⁹¹ Ebû Abdillâh Muhammed Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl fî-Ma'rifeti Ehâdisi'r-Rasûl ve Yelîhi Mirkâtu'l-Vüsûl* (Beyrut: Dâr'u Sâdir, tsz.), 219.

⁹² Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan yay., 2009), 159-160.

bölüşülecek, zarar etmeleri durumunda zaten başlangıçta feragat etmeye hazır olan ensar bir şey talep etmeyecektir.⁹³

Gelişen üretim ve ticaretle birlikte sahâbeler arasında borç alma-verme, mudârebe ortaklığı ve parayı emanet bırakma gibi usuller gelişmiştir. Söz gelimi sahabelerden bazılarının paralarını yedi emin olarak Zübeyr b. el-Avvâm'a verdikleri görülmektedir. Zübeyr b. el-Avvâm malını emanet vermek isteyen kişiye bu malı emanet olarak değil de borç olarak aldığını, emanet olarak alması durumunda zayi veya telef olmasından daha edişe ettiğini bu yüzden borç olduğunda her halükârda geri vereceğini taahhüt etmiştir. İbn. Zübeyr'de kendine emanet olarak verilen mal veya altınlardan müteşekkil büyük bir fon oluşturmuştur. Paraya ihtiyaç duyan sahâbeler, mudârebe akdi esasına göre İbn. Zübeyr'den borç almışlardır. Dolayısı ile İbn Zübeyr'in elinde tüccarlar için kullanıma hazır kayda değer karz-ı hasen fonu olduğu söylenebilir.⁹⁴

2.3.3.1. Müstakrizin (Borç Alanın) Sorumlulukları

Karz-ı hasen talep edip borç yükümlüğü altına girenin bazı sorumlulukları vardır. Öncelikle aldığı borcunu en güzel bir şekilde ödemelidir. Ebû Hureyre'den naklen bir adam Hz. Peygambere borç olarak verdiği genç sayılabilecek deveyi geri ödemesini istedi. Hz. Peygamber, *Ona daha genç ve diri bir deve satın alarak verdi.* Bunun üzerine alacağını isteyen adam; “Sen bana fazlasıyla ödedin, Allah da sana fazlasıyla ödesin” demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber; “*Sizin en hayırlınız, borcunu en güzel biçimde ödeyenlerinizdir*” buyurmuştur.⁹⁵ Farklı bir rivayette, bir adam, Hz. Peygamber'e gelerek alacağını kaba bir üslupla istedi. Orada bulunan sahabeler, adama kızdıklarında Hz. Peygamber; “*Onu rahat bırakın. Çünkü hak sahibinin konuşmaya hakkı vardır. Bu adam için bir deve satın alın da kendisine verin!*” buyurmuştur. Sahabeler aradıkları deveyi bulamayınca; “Daha iyi olanı alın verin. Çünkü sizin en hayırlı olanlarınız, borcunu en güzel biçimde ödeyenlerinizdir”

⁹³ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 262.

⁹⁴ Selçuk Coşkun, “Abdulazîm ed-Deyb'in Zübeyr b. el-Avvâm'a Yönelik Bazı Tenkitlere Cevabı”, *Dini Araştırmalar* 3/7 (Mayıs-Ağustos 2000), ss. 137- 160. 140-144

⁹⁵ Buhârî, *Kitâbü'l-Vekâle* 5.

buyurmuştur.⁹⁶ Bu hadislerde görüldüğü üzere; baştan daha iyisi ile ödeme şartı koşulmasa da borcun daha iyisi ile ödenmesi sünnettir.

2.3.3.2. Mukrizin (Borç Veren) Hakları

Ödünç verenin akıllı, ergin ve ödünç vereceği malın maliki ya da onu karz olarak vermeye yetkili bulunması gerekir.⁹⁷

Mukriz, verdiği borçtan dolayı borçlu tarafından hediye vb. menfaat elde etmesi yasaktır. Karz işleminden önce, karz ile bağlantısı olmadan taraflar arasında hediyeleşme adet haline gelmişse sakıncası olmadığı kabul görmüştür. Ebû İshâk el-Hünâî', Enes b. Mâlik'e birinin kardeşine borç verdiğiğinde, borç alanın hediye verip vermeme durumunu sormuştur. Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber'in; "*Sizden biriniz karz olarak borç verdiğiğinde, bunun karşılığında borç verene hediye vermesin veya benzeri bir menfaatte bulunmasın. Ancak karz işleminden önce aralarında böyle bir şey olursa o başkadır.*" hadisini rivayet etmiştir.⁹⁸ Görüldüğü gibi karzın, ribâ başta olmak üzere herhangi bir menfaate aracı edilmemesi istenmiştir.

2.3.3.3. Karz Olarak Verilen Malda Bulunması Gereken Nitelikler

Karz olarak verilen malda bulunması gerekli hususlar konusundan İslam fukahası farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Karzda "misli mal" kavramının mezheplerin farklı yaklaşımlarının odak noktasını oluşturduğu görülmektedir.⁹⁹ Şöyle ki;

- Ödünç verilecek şeyin mislî (standart) bir mal olması gerekir. Ölçü, tartı veya standart olup sayı ile alınıp satılan şeyler mislî mal sayılır. Kıyemî mallar olarak adlandırılan ve kendi ölçütleri arasında değerine etki edecek derecede fark bulunabilen hayvan veya gayrimenkul gibi malların borç olarak verilmesi sahih görülmemiştir. Hanefiler, mislî malların borç olarak verilebileceğini kabul ederlerken, zimmette sabit olmadığı için kıyemî malların borç olarak verilmesini

⁹⁶ Buhârî, Kitâbü'l-Vekâle 6; Kitâbün fi'l-İstikrâz 4; Aynî, Bedruddîn Ebî Muhammed Mahmûd, 'Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî (Beirut: Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arâbi, 2001), 12/189-190.

⁹⁷ Burak S. Arzova - Berin Dikgöz, "Karz-ı Hasen" Ekonomik ve Sosyal Boyutu, *I. Uluslararası Sigortacılık, Bankacılık ve Finans Sempozyumu* (08.10.2018) (Ankara: 2018), 9

⁹⁸ İbn Mâce, *es-Sünen*, Kitâbü's-Sadakât, 19, (nr.2432), 3/501.

⁹⁹ Apaydın, "Karz", 24/521.

sahih görmemişlerdir. Ancak, Mâlikiler ve Şâfîler, selem akdine konu olabilen her şeyin borç akdine konu olacağını kabul etmişlerdir.¹⁰⁰

- Karz akdine konu olacak malın bilinir olması gerektiği fakihlerin üzerinde ittifak ettiği husustur. Malın bilinir olması, borca konu olan şeyin miktar ve vasfının belli olması demektir.

- Karz akdinde borcun ayn olması, diğer bir tabirle menfaat olmaması gereklidir. Hanefîler ve Hanbelîler borcun ayn olmasını gerekli görmüşlerdir. Ancak, Şâfî ve Mâlikîler, selem akdine konu edinilebilen menfaatlerin de borç olarak verilebilmesini sahih görmüşlerdir.

- Akdin gerçekleşmesi için borç verilecek şeyin karşı tarafa teslim edilmesi de gereklidir. Bu duruma göre, mücerret olarak konuşmakla karz akdi meydana gelmiş olmaz.¹⁰¹

2.3.3.4. Karzda Vade Bağlayıcılığı

Fakihlerin ekserisi Malikîler hariç olmak üzere, karzın zimmete peşinen geçtiğinden dolayı borç verenin alacağını derhal isteyebileceğine hükmetmişlerdir.¹⁰²

Karz akdinde vadenin bağlayıcılığı ile ilgili iki görüş ortaya konulmuştur.¹⁰³

Birincisi, fakihlerin ekserisi, karz sözleşmesi sırasında şart koşulmuş olsa da borçlunun aldığı miktarı geciktirmemesi gerektiğini, karz akitlerinde vade ileri sürmenin bâtil olduğunu kabul etmişlerdir. Karzı veren alacağını vadesi gelmeden önce talep edebilir.

İkincisi, Mâlikîlere göre karz akdi esnasında borcun ödenmesini geciktirmeyi şart koşturmak sahihtir. Buna göre karz akdinde vade şart koşulmuş ise borçlunun belirlenen süreden önce borcunu ödemesi gerekmez.

2.3.4. Karz-ı Hasenin Temel Ayırıcı Özellikleri

Karz-ı hasenin temel ayırıcı özellikleri aşağıdaki gibidir:¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ Apaydın, “Karz”, 24/521.

¹⁰¹ Arzova - Dikgöz, “Karz-ı Hasen” 9.

¹⁰² Arzova - Dikgöz, “Karz-ı Hasen”, 10.

¹⁰³ el-Mevsûatü'l-fikhîyyetü'l-Kuveytiyye, 33/129-130'den aktaran, Soner Duman, Karz-ı Hasenin Fikhî Boyutu, 21.

¹⁰⁴ Iqbal - Şafîq, “Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan”, 28-29.

- Karz-ı hasende borçlu anaparayı geri ödemekle yükümlüdür. Alacaklı, borçlunun tüm çabasına ve iyi niyetine rağmen yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle anaparayı geri ödeyemediği takdirde anapara ödenmesi talebinden vazgeçebilecek olduğundan Allah'ın hoşnut olduğu davranış biçimini de bu şekilde cereyan etmektedir.

- Karz-ı hasen olarak borç verenlerin başkalarını teşvikleri ile Allah'ın yardım amaçlı bu tür borçlar sağlama emrine uydukları için açıkça hayırsever olmuş olmaktadır. Hayırseverlik boyutu ile karz-ı hasen veren kişi, Allah'a yaklaşarak Allah'ın kendinden memnun olduğu kul olacağından manevi huzuru yaşamaktadır. Bu huzurun diğer zenginlerin de yaşamasına inandığı için teşvik edici olduğu söylenebilir.

- Karz-ı hasen uygulaması toplumun fakir ve zengin kesimleri arasındaki uyumu, sevgiyi ve saygıyı arttırmaktadır. Toplumsal işbirliği gerçekleşerek refah seviyesine ciddi katkı sunmaktadır.

- Karz-ı hasen sayesinde toplumun genel refahı hem gelişmekte ve iyileşmekte hem de sosyal adaletsizlik ve eşitsiz paylaşımın riski en aza inmiş olmaktadır.

- Karz-ı hasen kurumu fakirlere yeni iş piyasası ve iş girişimleri oluşturmanın yanında yetenekleri ve uzmanlıklarını kullanarak kalkınmalarına destek olmaktadır.

- Karz-ı hasen, topluma finansal ve sosyal katılımı artırmak için bir araç olabilmektedir. Kredileri yoksullara genişleterek, yoksulları finans sektörü içine alabilir böylece yoksulluktan çıkan bireyler topluma daha iyi entegre olabilir. Bu bakımdan Karz-ı hasen, İslam ekonomisinin öngördüğü gibi ekonomik ve sosyal adalete ulaşmanın araçlarından biridir.

2.3.5. Karz'ı Hasenin Hükümü

Karz-ı hasen, hükümü Kur'an'la sabit, meşru bir akittir.¹⁰⁵ Borcu veren ve borcu alan tarafın karşılıklı ve birbirlerine uygun bir şekilde rızalarına dayalı olarak oluşan karz akdi, aynî akitlerden olup akdin konusu olan malın teslimi ile tamamlanmış olmaktadır.¹⁰⁶ Mali sıkıntı içinde olup borç talep eden birinin ihtiyacının giderilmesi amacıyla ödünç verilmesi vacip olarak görülmüştür. Aynı zamanda borçlunun durumunu düzeltinceye kadar alacaklının beklemesinin de vacip olduğu söylenmiştir.¹⁰⁷ Zaruret hali meydana gelmiş, borç almadığı takdirde zor duruma düşeceği belli olan birinin ihtiyacını gidermek üzere borç alması vaciptir. Zaruret hali meydana gelmese de alacağı borcu eda etmeye gücü yeteceğine inanan birinin borç alması mubahtır. Ancak zaruret durumu gerçekleşmemekle beraber alacağı borcu ödeyebilme ümidini taşımayan birinin borç alması caiz değildir. Borcuna sadık olmayan veya borcunu ödemeyeceği belli olan birine bile bile borç veren, düştüğü durumdan kendi sorumludur.¹⁰⁸

Karzı veren, ihtiyaç sahibine gerekli olan malı vermesi teberrû niteliğindedir. Dolayısıyla hem borcu veren hem de borcu alan için bağlayıcı olmayan akid hükmündedir.¹⁰⁹ Karz akdinin yapısında bulunan teberru özelliğinden dolayı bağlayıcı olmasa da borcu veren borçludan verdiği malı veya parayı dilediği zaman isteyebilir. Sözgelimi, bir şahsa bir aylığına verilen borç, borcu veren tarafından zamanından önce istenebilir. Bu şekilde ivazlı hükmüne geçmiş olur. Karz olarak verilen miktar, Allah'a borç verme olarak telakki edildiğinden bir nevi bağış hükmünde olduğu yönünde fakihlerin görüşleri vardır. Başlangıçta taraflar arasında süre şartı belirlenerek akidleşilse bile fakihlerin çoğunluğuna göre bu akdin hukuken bağlayıcılığı yoktur.¹¹⁰

Yardımlaşma ve dayanışma temelli bir teberrû işlemi olan karzda kendine ait maldan ödünç verenin ödünç verebilecek ehliyete haiz olması, verdiği ödünç mal

¹⁰⁵ İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2015), 7/388.

¹⁰⁶ Özdemir, "Karz Akdinin Mahiyeti", 126.

¹⁰⁷ Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 6/101.

¹⁰⁸ el-Mevsûatü'l-fikhîyyetü'l-Kuveytiyye, XXXIII, 113'den aktaran Soner Duman, "Karz-ı Hasenin Fikhî Boyutu", ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir, Abdullah Taha Genç, *Karz-ı Kasenin Kurumsallaşması*, İSEFAM (İstanbul: 2019, 9-23. 15.

¹⁰⁹ Karaman, *İslâm Hukûku*, 2/ 62.

¹¹⁰ Ali Bardakoğlu vd., *İlmihal (İslâm ve Toplum)* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 2/392.

karşılığında faiz veya herhangi bir menfaat elde etmesi câiz değildir.¹¹¹ Hanefiler, borç alanın aklı başında, mümeyyiz ve hür olmasını gerekli görmüşlerdir. Hanbelîler de borç alanın zimmetinin bulunma şartını koşmuşlardır.¹¹²

2.4. MİKRO KREDİ VE KARZ-I HASEN

Hedef kitle ve amaçlar açısından mikro kredi ile karz-ı hasen arasında benzerlikler bulunmaktadır. Hedef kitle olarak gelir düzeyi düşük, ekonomik açıdan problem yaşadığı için iş ve ticarete atılamayan bireylerin seçilmesi ve sağlanan finansal destek ile bireylerin kendilerine yeter ve sürdürülebilir bir ticari kazançta sahip olmaları bu benzerliklerden arasında sayılabilir.

Ulusal düzeyde hükümetler istisnasız kendi vatandaşlarının refah seviyelerini arttırmayı ve yoksulluğu azaltmayı görev bilmişlerdir. Ancak, ekonomik özgürlüğünü sağlayamamış, adil ve sistemli bir ekonomi anlayışı geliştirememiş, yeraltı, yerüstü kaynaklarını kullanacak donanımına erişememiş, tarımı ve sanayisi gelişmemiş, dışa bağımlı ülkelerde bu mümkün olmadığından fakir ve zengin arasında uçurumlar oluşmuştur. Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere birçok uluslararası kuruluş ve ülke fark etmeksizin istihdamın artırılmasını ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasını yoksulluğun giderilmesi ve refah seviyesinin artırılması için gerekli görmüşlerdir. Ulaşılmak istenen hedef açısından benzer amaçlar İslam ekonomisi için de söz konusu olup, toplumsal refahı artırma, gelir gider dengesini sağlama ve yoksulluğu önleme sürecinde infak, zekât, sadaka ve karz-ı hasen gibi uygulamaların toplumda yaygınlaşmasını istemiştir.

Gelişmiş ülkeler, geliştirdikleri ekonomik modelleri diğer ülkelere transfer ederek dünya ölçeğinde söz sahibi olmak için çabalarken, geliştirmekte olan ülkeleri sömürmenin yollarını aramışlardır. Neticede kendi yeraltı kaynaklarını işletmekten bile aciz, ekonomik açıdan dışa bağımlı ülkeler sömürülmekten kurtulamamışlardır. 19. yüzyıldan itibaren ekonomik yarışın dışında kalan İslam coğrafyası kendi iktisad modelini Batı tarafından geliştirilen ekonomik model ile değiştirmek durumunda

¹¹¹ Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâ'i*, 10/596, 598.

¹¹² Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm* (Riyad: Dâru âlemi'l-kütüb, 2003), 3/83.

kalmıştır. Faizi temel alan Batı ekonomik modelleri sermayeyi adil dağıtamamış, toplumda yeni sınıfların oluşmasına neden olmuş, fakirler ile zenginler arasındaki farkı kapatamamış, emeğin sömürülmesine göz yummuş ve yoksulluğu önleyememiştir. Öncelikle Batı toplumlarında özellikle bankacılık işlemlerinden kaynaklı fakir kesim üzerinde oluşan baskının azaltılmasına yönelik mikro finans modelleri geliştirilmiş mikro kredi, mikro tasarruf, mikro sigorta gibi bazı hizmetler sunulmuşur. Ancak geliştirilen bu modellerin istisnasız tamamı faiz temelli olarak yapılandırıldığından İslam iktisadî yapısı ile uyum sağlayamamıştır. Duyarlı Müslümanların taleplerine ve beklentilerine uygun ekonomik yapının günün gelişen durumlarına göre düzenlenme süreci bir hayli geç olmuştur. Katılım bankaları, İslami mikro finans kurumları ve karz-ı hasen uygulamaları bir taraftan İslami ekonominin uygulanan yüzü olurken bir taraftan da İslam iktisadı hedeflerini geliştirmede birer araç olmuşlardır.

2.4.1. Mikro Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi ve Karz-ı Hasen

Karz-ı hasen, İslam'ın bidayetinden itibaren Müslümanların uyguladıkları, tecrübe ettikleri ve teşvik ettikleri yerleşik bir uygulamadır. Bununla birlikte, karzın mikro kredi ve finansal araç olarak resmi kullanımı nispeten yenidir.¹¹³ Yoksullukla mücadele, dezavantajlı kesime destek veya küçük ölçekli işletme kurdurularak istihdama yönelik önlemlerin dile getirildiği küresel, ulusal veya yerel çalışmaların oldukça yetersiz oldukları görülmektedir. Hem geleneksel ekonomik anlayışın hem de rekabetçi piyasa ekonomisinin baskısı altında var olma mücadelesi verme zorunda kalan yoksul, dar gelirli veya dezavantajlı kesim göz ardı edilmişlerdir. Bu bağlamda mikro finansın yoksulluğun azaltılmasına, okullaşma seviyelerinin iyileştirilmesine ve milyonlarca küçük işletmenin üretime geçmesine veya genişlemesine yardımcı olduğu yönünde görüşler olsa da¹¹⁴ bu konudaki deneyimlerin tutarsız olduğu görülmektedir. Yoksulluğun azaltılmasında sürdürülebilir etki ortaya koyması açısından ciddi zorlukların olduğu görülmektedir.¹¹⁵

---

¹¹³ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 31.

¹¹⁴ Ismail - Possumah, Qardhul Hasan Principles, 2-3

¹¹⁵ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 31.

Geleneksel finans yaklaşımlarının aksine, İslami finans sistemi, toplumun genel refahını iyileştirmeye ve geliştirmeye yönelik entegre bir yaklaşım sunmaktadır. Buna göre İslami ekonomik sistem, ekonomik, sosyal adalet ve toplumun genel refahını iyileştirmeye odaklanmıştır. Bireyin ahlaki sorumluluğunu devreye soktuğundan bireysel çıkar arayışına izin vermediği gibi kişisel çıkarları da önlemektedir.¹¹⁶ Zekât, sadaka, vakıflar ve karz-ı hasen sermayenin dağılımında ve yeniden paylaşımında İslam'ın bidayetinden itibaren test edilmiş araçlar olup etkin bir şekilde uygulanmaları ile sosyal adalet ve toplumsal refahın gelişmesine sunduğu katkı yadsınamaz niteliktedir. Bu bağlamda Karz-ı hasenin temel amacı, yoksulluğun giderilmesi ve toplumsal eşitsizliğin en az maliyetle giderilerek ekonomik faaliyetlerin bir parçası haline gelmesine yardımcı olmaktır. Karz-ı hasen, sosyal adalet hedefine ulaşmanın en güçlü argümanlarından olmuştur.¹¹⁷ Yoksulların maddi teminatı olmadığı için, sosyal sermaye bu borcu genişletmek için tek teminattır. Bu aynı zamanda fakirlere bu borçlara erişebilmeleri ve gelecekte böyle bir borç alabilmeleri için bir teşvik sağlamaktadır.¹¹⁸

Mikro kredide kredilerin izlenmesi ve geri ödemenin uygulanmasına ilişkin maliyetler, kredileri bireylerden ziyade gruba dağıtılmasına sebebiyet vermiştir. Mikro kredinin verilebilirliğinin sürdürülmesi, çoğu zaman başka bir üyenin aldığı mikro kredinin başarılı bir şekilde geri ödenmesine bağlıdır. Bu nedenle geri ödeme sorumluluğu mikro kredi kurumlarından kredi alıcılara aktarılmış olmaktadır. Dolayısı ile mikro kredi imkanlarının fakir ihtiyaç sahiplerinden işletmelere doğru bir eğilim gösterdiği görülmektedir.¹¹⁹

Karz-ı hasen, sadece sosyal yükümlülük temeline dayanılarak verilen bir borç olduğundan borçlunun aldığı miktarın üstünde herhangi bir ödeme yapması beklenmez. Dinin öngördüğü yükümlülük fakir bireyin ihtiyaç duyduğu finansın teminine odaklanmıştır. Karz-ı hasen, teminat veya karşılanabilirlik eksikliği nedeniyle mikro krediye erişimi olmayanlar için finansmanı yoksullara ulaştırarak

---

¹¹⁶ Ismail - Possumah, "Qardhul Hasan Principles", 2-3

¹¹⁷ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 25.

¹¹⁸ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 28.

¹¹⁹ Roodman, "Fitting Fully Observed", 165.

finansal dışlanmayı azaltmaktadır. Karz-ı hasende öncelik fakirlerin finansal ihtiyaçları olması şartı ile kurumsal olarak da sağlanmaktadır.¹²⁰

İslam, zenginlerden fakirlere veya parasal desteğe ihtiyaç duyanlara borç vermelerini isteyerek onların sosyal anlamda desteklenmesini emretmiştir. Dinin öngördüğü borç; biri misli ile geri ödeme koşulu ile alınan borç diğeri ise karşılıksız olarak herhangi bir tazminat veya şartın öne sürülmediği geri ödemesi olmayan borçtur. Borçlunun faize girmesi nehyedilmiş, sadece karşılıksız krediye veya daha iyisi olan karz-ı hasene müsaade edilmiştir. Karz-ı hasen, sadece sosyal yükümlülük temeline dayanılarak verilen bir borç olduğundan borçlunun aldığı miktarın üstünde herhangi bir ödeme yapması beklenmez.¹²¹

Mikro finansın temel ürünü mikro kredidir. Mikro ve küçük işletmelerin istikrarlı bir istihdam ve doğrulanabilir bir kredi geçmişi bulunmamaktadır. Sadece girişimciliği desteklemek ve yoksulluğu hafifletmek için değil, aynı zamanda girişimcileri güçlendirmek için tasarlanmıştır.¹²² Daha fazla sayıda alıcıya ulaşmak için kredinin büyüklüğü küçük tutulmaktadır. Böylece hedef kitleye daha fazla erişim sağlanırken aşırı fakir insanları cezbetme ve mikro finansı daha varlıklılar için çekici tutma hedefini karşılamaktır. Genel bir kural olarak hem fakir hem de fakir olmayanlar bu krediye uygunsuzsa, fakir olmayanlar tipik olarak yoksulları dışarı atarlar dolayısıyla fonların çok daha büyük bir kısmını elde ederler.¹²³ Mikro kredinin yapısında mikro girişimci ve yoksul olan katılımcılara küçük boyutlu kredi kullanımı desteği bulunmaktadır. Kredi, yeni gelir getirici proje veya iş genişletme amacıyla verilmektedir. Kısa vadeli finansman için sağlanır ve geri ödemeler haftalık veya daha uzun süre yapılabilir. Kredi ödeme prosedürleri ve süreçleri nispeten hızlıdır. Verilen kredinin geri iadesi tamamlandığında ihtiyaç halinde ek kredi sağlanabilmektedir.¹²⁴

İslami finansın gerçek kredi sağlama aracı olarak görülen karz-ı hasene izin verdiği diğer mikro finans araçlarından olan mikro sigorta; sağlık hizmeti ve iş ve finansal beceri eğitimlerine daha çok yatırım veya finansman düzenlemeleri hasebiyle karz-ı hasenden ayrı olarak değerlendirilmelerinin uygun olacağı iddia

¹²⁰ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 31.

¹²¹ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 28.

¹²² Goetz - Gupta, "Who Takes The Credit?", 52-53.

¹²³ Ledgerwood, *Microfinance Handbook*. 11-12.

¹²⁴ Ismail - Possumah, "Qardhul Hasan Principles", 4.

edilmiştir. Karz-ı hasenin temel amacı, yoksulluğun giderilmesi ve toplumsal eşitsizliğin en az maliyetle giderilerek ekonomik faaliyetlerin bir parçası haline gelmesine yardımcı olmaktır. Karz-ı hasen, sosyal adalet hedefine ulaşmanın en güçlü argümanlarından olmuştur.¹²⁵

Karz-ı hasen, israf, itlaf ve toplumun alt kesimlerinin ihmal edilmesinin bir sonucu olarak yoksulluğun önlenmesinde islami kalkınmanın temel aksiyonu olarak tebarüz etmektedir.¹²⁶

2.4.2. Faiz ve Faizli İşlemlerde Mikro Kredi ve Karz-ı Hasen

İslam ekonomisi, ticarete karşılıklı kazanç dengesinin gözetilmesi temin ederek, haksız elde edilen kazancın önüne geçmiş böylelikle insanların sömürülmesini de engellemiştir.¹²⁷ Ribâ, İslami finansın temel ilkelerinden birisi olarak ticari tüm faaliyetlerde koşulsuz haramdır. Faizli olması durumunda borçlanma da yasaktır. 1970'lerde İslami finans kurumlarının ortaya çıkışı ve çeşitli Müslüman ülkelerde İslami mikro finans kurumlarının oluşturulması bu kurumların İslami anlayışa uyarlanması ile gerçekleşmiştir. İslami bankacılık kurumları, konvansiyonel bankalar ve İslami sivil toplum kuruluşları yoksulluk sorununu çözmek için mücadele etmekle çok ilgilenmişlerdir. İslam, ticari ve hayırseverlik işlemlerini birbirinden ayırırken, ribâ, ğarar ve ihtikâr gibi diğer yasaklardan kurtulunmasını sağlayacak her türlü işlem için ayrıntılı bir çerçeve sunmuştur.¹²⁸

Yatırım veya üretime katkı sağlasın diye alınan kredilerin ekonomik krizler veya yanlış yatırımlar gibi nedenlerle her zaman kazanca dönüştürülemediği, kredi kullanan işletmelerin iflas ettikleri dolayısı ile kredileri ödeyemedikleri sonuçta da istenmeyen durumların meydana geldiği görülmektedir. Faizin yasaklanma illeti olarak faiz kullananların yaşadıkları sıkıntıların katlanarak artmasının görülmesi yerine bunların faizin yasaklanma hikmeti olarak görülmesi daha doğru olacaktır. Kaldı ki, yatırım amacıyla alınan faizli kredi ile işletmenin işlerinin garanti altına alındığı ve zarar etme risklerinin ortadan kalktığını söylemek de mümkün değildir. Yatırım amacıyla faizli kredi kullananlar, küçük tasarruf sahiplerinin faizle

¹²⁵ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 25.

¹²⁶ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 31.

¹²⁷ Qureşi, *Faiz Nazariyesi*, 82

¹²⁸ İsmail - Possumah, "Qardhul Hasan Principles", 4.

yatırdıkları paraları kullanarak küçük tasarruf sahiplerini sömürmüş olmaktadır, böylelikle toplumun daha da fakirleşmesini sağlamaktadırlar.¹²⁹ Mikro kredilerde uygulanan faiz ve işlem maliyetleri kredi kullananlara baskı oluşturmuş çoğu kez ödenmekte zorlanan borçlar yüzünden işletmeler daha da borçlanma gereği duymuşlardır.¹³⁰

Mikro finans, gelir getirici bir faaliyetin başlatılması veya geliştirilmesinde düşük gelirli kişilere finansal ve finansal olmayan hizmetlerle destek olmaktadır. Fakir müşterilerin bireysel yatırımları ve tasarrufları az olduğundan mikro kredi ihtiyaçlarını giderme yoluna gitmektedirler.¹³¹ Ancak, mikro krediler, finansal desteklerini yoksulların ihtiyaçlarına göre uyarlanması şartıyla hem anaparayı hem de faizi zamanında geri ödeyebilmeleri ve tasarruf edebilmeleri fikrine dayanmaktadır.¹³²

Geleneksel bankaların verdikleri kredi ve borcun karşılığı olan faiz, hem bankanın zarar etme ihtimalini ortadan kaldırmakta hem de bankanın riske girmesini önlemektedir. Bununla beraber banka, sermaye ortaklığına ve risk paylaşımına da girmemektedir. İslâm finansının temelini oluşturan ticaret ve kâr-zarar ortaklığında meydana gelen kredilendirme sisteminde taraflar risk yüklenmektedirler. Bu risk, geleneksel finans yöntemleriye İslâmi finans destekleri arasındaki farklılıklardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda mikro finansa yönelik ticari yaklaşımların temel eleştirilerinden biri, yüksek faiz oranı nedeniyle yüksek borçlanma maliyetinin varlığıdır. Bu yüksek faiz oranları, yüksek işlem maliyetleri ve yüksek risk taşıması nedeniyle haklı görünmektedir. Bu durum, alıcıya fonlama maliyetinden daha yüksek getiriler sağlayan faaliyetlere katılmaları için baskı oluşturmaktadır. Çoğunlukla bunun mümkün olmadığı görülmektedir.¹³³

Faiz, yatırımcıyı ve finans sahiplerini emeksiz kazanca yönelttiğinden üretim düşmekte, buna bağlı olarak ticaret zayıflamakta ve işgücü ihtiyacı azalmaktadır.¹³⁴ Faiz ve faizli işlemler toplumsal dayanışmayı, bütünlüğü ve tevhide zayıflatmış ve bencilliği ön plana çıkartmıştır. Karz-ı hasen uygulaması ile

---

¹²⁹ Dalgın, "Faiz Yasağıyla İlgili Farklı Yaklaşımlar", 95.

¹³⁰ Qureşi, *Faiz Nazariyesi*, 82

¹³¹ Robinson, *The Microfinance Revolution*, 51-55.

¹³² Robinson, *The Microfinance Revolution*, 51-55.

¹³³ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 31.

¹³⁴ Sarı, *Türkiye'de Faizsiz*, 25

zenginlerin fakirleri gözeterek sırf Allah rızası için onlara sundukları finans desteği ile toplumsal dayanışma, bütünlük ve birliğin sağlanmasına zemin hazırlanmış olmaktadır.¹³⁵

Mikro kredilerin avantajları olsa da yoksullar için bu finansman yönteminin dezavantajları bulunmaktadır. Mikro finans kredileri için ödenen finansman maliyeti, gerekçelendirme ve bunların yüksek faiz oranları özellikle yoksullar için sömürü, haksız kazanç ve baskıcı aracı olarak çıkmaktadır.¹³⁶

Karz-ı hasen ile desteklenen ihtiyaç sahipleri üretime yönelik yapacakları yatırımlar ile iş gücünün artmasına, helal para kazanılmasına, emek ve paranın toplumda bölüşülmesine ve toplumsal huzurum temin edilmesine sebep olmaktadır. Karz-ı hasen ile üretime dönüştürülen yatırımlardan elde edilen kârlar benzer olarak muhtaçların desteklenmesine de vesile olmaktadır.

Faiz ve faizli işlemlerde riskin doğurduğu olumsuzluklar doğrudan borçluya yüklenmiştir.¹³⁷ Faiz ve faizli işlemlerde borç veren açısından zarar söz konusu olmamaktadır. Sözgelimi, işletme sahibi olan borçlunun elde edebileceği kâr, malın maliyeti ve doğal piyasa şartlarına bağlı olarak değişkenlik gösterirken faizin miktarı daha önce belirlendiğinden bu durum çoğu kez borçlunun ticari faaliyetlerine, çevre imajına, aile huzuruna, fiziki ve ruhi sağlığına olumsuz etki etmektedir.

Faiz, paradan para kazanılmasını teşvik ederek haksız kazanca vesile olmaktadır. Dolayısı ile faiz verenler girişimci olmadıklarından ellerindeki finansı üretime döndürme gibi bir çaba da sergilememektedirler. Karz-ı hasende alınan finans desteği, üretken girişimciliği teşvik ederek, üretim, işgücü ve pazarlama gibi pek çok ticari faaliyetin canlanmasına vesile olmaktadır.¹³⁸

İslam hukuku açısından borç olarak alınan paranın zamanla değer kaybetmesi durumunda borç verenin gördüğü zararı giderme hakkı kabul edilse bile, borç sözleşmesinde miktarı ne olursa olsun bir fazlalık alma talebi akdin sıhhat şartlarını fasit kılacak bir durum oluşturacaktır. Söz gelimi enflasyon oranı dikkate alınarak borç sözleşmesinde fazlalık bir miktarın belirlenmesi şeklindeki bir uygulamanın borç veren açısından borç verildiğinde paranın ne kadar değer

¹³⁵ Karkuş, *İslâm Hukuk Kaynaklarındaki Faiz*, 63

¹³⁶ Iqbal - Shafiq, "Islamic Finance And The Role of Qard-Al-Hassan", 31.

¹³⁷ Acar, "Spekülasyon Motifi ile Para Talebi", 71.

¹³⁸ Muhammad A. Mannan, "Kâr ve Faiz" *islamekonomisi* (Erişim 18 Ekim 2019).

kaybedeceği veya borç verilmediğinde paranın ne kadar kazanç getireceği şeklinde düşünmeye sevk edecektir. Bu durum toplumda bireyler arasında menfaate dayanmayan karşılıksız yardımlaşma duygusu zayıflamasına ve karz-ı hasen kapısının kapanmasına sebep olacağından ihtiyaç sahipleri de mecburen faizli kurumların veya tefecilerin kapılarına gideceklerdir. Sonuçta ödenemeyen faizlerden dolayı borcun katlanarak artmasına, işletmelerin zarar etmesine, kapatılmasına veya maddi ve manevi buhranların yaşanmasına sebep olacaktır.¹³⁹

İslâm finansında kredilendirme murâbaha yöntemine göre yapıldığında malın üzerine konulan kâr ile vadeli satılması mümkündür. Murâbaha yöntemi ile yapılan bu tür ticarete kullanılan kredilerin vadesi geldiğinde geri ödenmesi anapara üzerine konulan kâr payı ödemesi ile yapılmaktadır. İslâm iktisadında para, mal ve hizmet alışverişini sağlayan bir araç olduğundan emtia olarak görülmemiş dolayısı ile kredilendirmesine onay verilmemiştir.¹⁴⁰

Para ihtiyacı hâsıl olduğunda İslâm iktisad sistemi rahmani bir yol olarak karz-ı hasen sistemini devreye sokmaktadır. Karz-ı hasen muhtaç bireyin elinden tutulmasını, onu topluma tekrar kazandırmayı, aile huzurunu temin etmeyi sağladığından faizin neden olduğu pek çok olumsuz durumun daha başlamadan önüne geçmektedir.

Özetle; Karz-ı hasen uygulamasının yaygınlık kazanması sosyal olarak faizin ve faizli işlemlerin toplumda azalmasına, özellikle kredi kullanarak borçlanan kesimin sömürülmesinin önüne geçilmesine, haksız kazancın engellenmesine vesile olacaktır. Faizin neden olduğu toplumsal tahribatı giderilmesinin ve toplumsal işbirliğininin sağlanmasının en önemli dayanak noktalarından biri, karz-ı hasenin yaygınlaşması olacaktır. Karz akdinin faizli işlemleri önlemedeki işlevi birçok tedbirin yanında belki en önemlisi karşılıksız ödünç verme ve karşılıksız borç vermenin önündeki engelleri kaldıran bir sistem oluşturulmasıdır.¹⁴¹

¹³⁹ Dalgın, “Faiz Yasağıyla İlgili Farklı Yaklaşımlar”, 100.

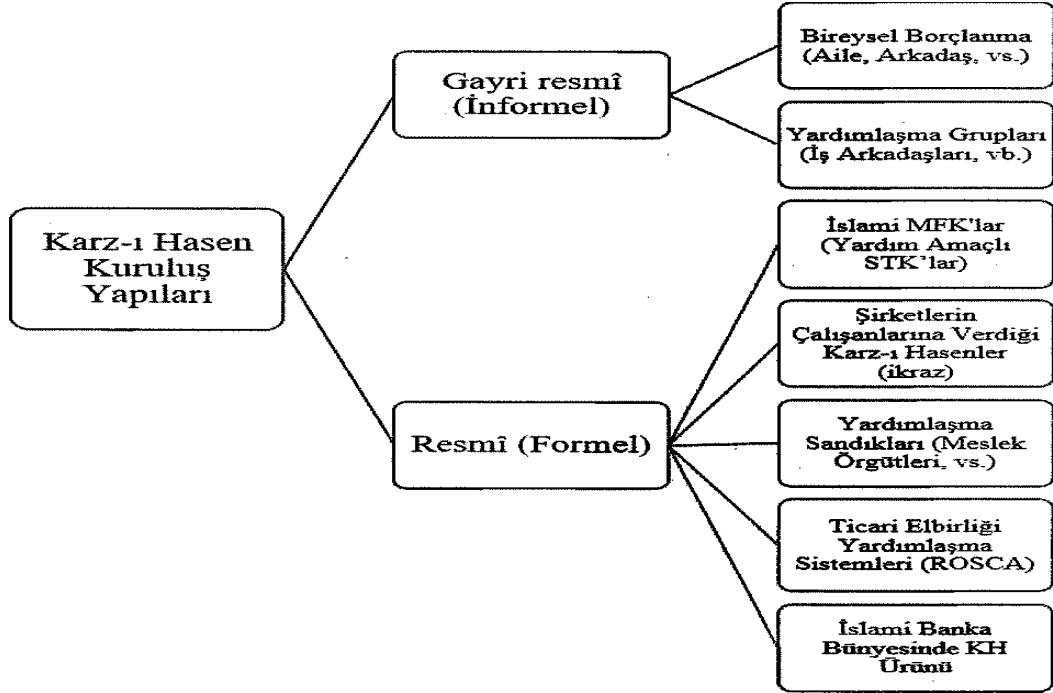
¹⁴⁰ Karakuş, *İslâm Hukuk Kaynaklarındaki Faiz*, 63-64.

¹⁴¹ Özdemir, “Karz Akdinin Mahiyeti”, 134.

2.5. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KARZ-I HASEN UYGULAMALARI

İslami finansın temelini oluşturan kurumlardan olan İslami bankalar, sosyal amaçları doğrultusunda özellikle dar gelirliilerin istifadesine sundukları karz-ı hasen uygulamalarını yürütmektedirler. Karz-ı hasen uygulamasına sahip kurum ve kuruluşlar sistematik yapı içerisinde resmi ve formal olmayan gayri resmî yapılar olarak ele alınabilmektedir. İnformel karz-ı hasen uygulamaları arkadaş, aile bireyleri gibi sosyal çevreden tamamen güvene dayalı olarak alınan borçlardır. Formel veya resmi karz-ı hasen uygulamaları ise finans kurumları, yardımlaşma sandıkları, yardım amaçlı STK'lar gibi kurum ve kuruluşlardır. Karz-ı hasen uygulamaları Şekil 2.1.'de verilmiştir.¹⁴²

Şekil 2.1. Karz-ı Hasen Uygulamalara

¹⁴² Mücahit Özdemir, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 26.

Karz-ı hasen uygulamasında bulunan resmi kurum ve kuruluşlardan İslami mikro finans kurumları, üretim ve yatırımda bulunmak isteyen ancak yeterli sermayesi olmayan dar gelirli kişilere karz-ı hasen yoluyla finansman sağlayarak bu yolla yoksulluğun azaltılmasını hedeflemektedirler. Diğer İslami mikro finans kurumlarının (STK, Yardımlaşma sandıkları gibi) karz-ı hasen fonları, bağışçılar ve üyeler tarafından karşılıksız sağlanmaktadır. Bağışlar, gelir getirici bir faaliyette bulunmak isteyen kişilere bu İslami mikro finans kurumları tarafından verilmekte ve faydalanıcı kişinin bu borcunu taksitler halinde geri ödemesi istenmektedir. Şirketlerin çalışanlarına belirli bir vade üzerinden herhangi bir fazlalık almadan verdikleri karz-ı hasen uygulamaları daha çok şirket çalışanın kısa dönemli ihtiyacının herhangi bir banka ya da aracı kuruma gerek kalmadan masrafsız bir şekilde karşılanmasına katkı sağlamaktadır. Türkiye’de Albaraka Türk Katılım Bankası gibi bazı şirketler tarafından da farklı üst tutar ve vadelerde ikraz olarak isimlendirilen bu uygulamalar bulunmaktadır. Aynı zamanda MÜSİAD gibi meslek kuruluşları, sendikalar veya İKSAR gibi derneklerin üyelerine yönelik yine kendi üyelerinin katkılarından oluşan havuzdan oluşturdukları yardımlaşma amaçlı sandıklarından limiti belli miktarda olan karz-ı geri ödenmek üzere kısa dönemli istifadeye sunmaktadırlar. İslami bankaların bir kısmı kendi müşterilerine yönelik herhangi bir getiri sağlamaması nedeniyle istisnai olarak karz-ı hasen uygulaması gerçekleştirmektedir. Bu bankalar genel olarak gelir durumu iyi olan ve kredibilitesi yüksek müşterilere hatır amaçlı veya müşterilerin sadakatini sağlama gibi gerekçelerle kısa vadeli karz sağlarken sosyal sorumluluk misyonları gereği az miktarda da olsa düşük gelirli bireylerin ihtiyaçlarına yönelik karz sağlamaktadırlar.¹⁴³

2.5.1. Osmanlı’da Karz-ı Hasen Uygulamaları

Osmanlı toplumunun sosyal güvenlik alanı ve temeli infak, zekât, sadaka ve karz-ı hasen gibi kurumlardan müteşekkildir. Sosyal hayat düzenine etki eden ve

---

¹⁴³ Mücahit Özdemir, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”. ed. Süleyman Kaya, Mücahit Özdemir, Abdullah Taha Genç, *Karz-ı Kasenin Kurumsallaşması*, İSEFAM (İstanbul: 2019), 26-29.

toplumsal dayanışmayı temin eden İslami ölçüler ekseninde kurulmuş fütüvvet, ahilik teşkilatı ve esnaf birlikleri gibi kurumların yer aldığı görülmektedir. Sözgelimi, esnaf birliklerinde tesis edilen yardımlaşma sandıklarının fonları esnafların teberrularında oluşmaktadır. Esnaf birliklerine ait sandıkların fonları bağışlar ve üyelerin aidatlarından oluşmakta olup, faizsiz karz olarak üyelerin evlenme, hastalık ve ölüm gibi ihtiyaçlarının karşılanması için verilmiştir. Sandıklar genel olarak kethüdanın, yiğitbaşı ile ihtiyar heyetinin denetimi altındadır. Ahilik teşkilatı, üyeler arasında mesleki dayanışmayı ve gelişimi sağlayarak, üyelerin sosyal güvencesini temin etmiştir. Bu kuruluşlar bünyesinde oluşturulan teavün-yardımlaşma sandıkları ile üyelerin sağlık, borç, yaşlılık, sakatlık gibi çeşitli finans ihtiyaçlarına yardımda bulunmuşlardır.¹⁴⁴ Söz gelimi, İstanbul Kapalıçarşı'da Müslüman ya da Müslüman olmayan esnafın nakit ihtiyacına yönelik oluşturulan çarşı sandığı ile esnafın borç ihtiyacı giderilmiştir.¹⁴⁵

Osmanlılar döneminde ekonomi, İslam'ın öngördüğü şekilde yapılandırılmış, halkın pek çok ihtiyacı sosyal devlet anlayışı gereği devlet tarafından giderilmiştir. Halktan ihtiyaç sahiplerine destek olmak üzere pek çok vakıf kurulmuştur. Osmanlı vakıfları eğitim, sağlık ve imar gibi alanlarda sosyal hayatın standardını geliştirici faaliyetler yürütmüşlerdir. Sosyal ihtiyaçların belirli kısmını üstlenen vakıflar, fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine, esnaf ve tüccarlara hatta eğitim ve sağlık gibi pek çok alanda mali destek olmuşlardır.¹⁴⁶

Bu vakıfların en önemlilerinden biri olan para vakıfları, esnaf ve tüccarlara, fakirlere imar, sağlık ve eğitim alanlarında yardım ederek finansal destek sağlamışlardır. Para vakıfları topladıkları fonları vakfiyede belirlenen esaslara göre işletmişlerdir. Bu kapsamda hayır amaçlı toplanan paralar, Karz-ı Hasen, Mudaraba, Murabaha ve vakfın parayı işleterek vakfa destek olmak gibi fonksiyon icra etmişlerdir. Sözgelimi vakfın, parasını murabaha yöntemi ile piyasa şartları gözetilerek yıllık % 10-15 civarı kâr sınırlaması getirerek kullanıma açmasının ekonomiye uzun vadeli istikrar sağladığı söylenebilir. Süreç içerisinde para vakıfları, kendi fonlarını kârlı ticaret yapan büyük tüccarlara kredi kullandırarak değerlendirmeye başlamışlar, elde ettikleri kârı sermaye sahiplerine pay olarak

¹⁴⁴ Ahmet Tabakoğlu, "Tasavvufun İçtimai, İktisadi ve Siyasi Yönleri". *İslâm İktisadi, Toplu Makaleler* (İstanbul: Kitabevi, 2005), 48; 94.

¹⁴⁵ Tabakoğlu, "Tasavvufun İçtimai, İktisadi ve Siyasi Yönleri", 99.

¹⁴⁶ Arzova - Dikgöz, "Karz-ı Hasen", 11.

vermişlerdir.¹⁴⁷ Karz-ı Hasen, tüccarın büyük kredi ihtiyaçlarını karşılamada Osmanlı'da para vakıfları içerisinde yer almıştır. Vakıfların vakıfnamelerinde, vakfın nakit parasının sürekli ve karşılıksız olarak yoksullara ve sıkıntıda bulunanlara karz yoluyla verilmesi ve vakıf parasının kâr getirecek yöntemlerle işletilemeyeceği şart koşulmuştur.¹⁴⁸ Para vakıfları, sosyal hizmetleri yürütürken, esnafın, tüccarın ve fakir kesimin finans ihtiyaçlarını gidermek için bünyelerinde oluşturdukları fonları kredi vermek sureti ile kullandırmışlardır. Vakfın işleyişini mütevelli heyeti, denetimi ise yerel yönetimlerce sağlanmıştır.¹⁴⁹ Para vakıflarının fonlarondana daha çok aşçı, bakkal, demirci, ekmekçi, imam, kasap, marangoz, nalbant gibi küçük esnaf ve çalışanların olduğu görülmektedir. 17. Yüzyıldan sonra para vakıfları fonlarını daha çok büyük tüccarlara kullandırarak gelirlerini arttırmışlardır.¹⁵⁰ Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde 2000'i aşkın vakıf bulunmakta olup bu vakıfların yarıya yakını para vakıflarıdır. Para vakıfları olarak değerlendirilen, benzer amaçla teşekkül eden ancak farklı toplum kesimine hitap eden vakıf ve sandıklar şunlardır. Köy ve mahallelerde halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere "Avarız Vakıfları", esnaf ortaklıklarının sağlanması, fakir halkın iâşe ihtiyaçlarının karşılanması ve cenazelerin kaldırılması gibi alanlara hizmet eden "Esnaf Sandıkları", yeniçeriler arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak amacı ile kurulan "Orta Sandıkları", yetim çocukların mirasları olarak kendilerine kalan malların muhafaza edilmesi ve işletilmesi için kurulan "Eytam Sandıkları" sayılabilir.¹⁵¹

Söz gelimi para vakıflarında bey' bi'l-istiğlal akdi ile ihtiyaç sahiplerine finans desteği sağlanmıştır. Örnek olarak bir tüccar alacağı borç kaşılığında dükkanını veya fakir biri ihtiyaç duyduğu para karşılığı evini bey' bi'l-istiğlal akdi ile yapacak olursa şu adımlar izlenmiştir. Vakıf, borç isteyen alacağı miktara karşılık evi veya dükkânı borçludan satın alır, nakit para olarak borçluya ihtiyaç duyduğu finansı sağlar. Borçlu evde oturmaya devam ederken veya dükkanında işerini yürütürken aylık taksitler halinde borcunu tamamlayana kadar kira öder gibi

¹⁴⁷ Hamdi, Döndüren, "Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi", *UÜİF Dergisi*, 17/1 (2008), ss. 1-24, 1, 4.

¹⁴⁸ Ömer Hilmi, *Ahkamü'l-Evkaf* (İstanbul: 1978), 173

¹⁴⁹ Yaşar Semiz, "Osmanlı Devleti'nde Para Vakıfları" *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 19/1 (Mart 2016), 98.

¹⁵⁰ Tahsin, Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları, Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 382.

¹⁵¹ Nazif Öztürk, "XIX. Asır Osmanlı Yönetiminde Yaşanan Batılılaşma Hareketlerinin Vakıflar Üzerindeki Etkileri", *İslâm i Araştırmalar Dergisi* 8/1 (Mart 1995), 32.

öder. Borç tamamlandığında vakıf, evi veya dükkânı borçluya tekrar iade eder.¹⁵² Para vakıflarının bey' bi'l-istiğlal, bey' bi'l-vefa ve bey'u'l-İne gibi akitler ile ihtiyaç sahiplerine sağladıkları finans destekleri günümüz katılım bankalarında uygulanan sukuk işlemlerinin temelini oluşturmaktadır.¹⁵³

Para vakıfları üzerinde bir takım tartışmaların olduğu¹⁵⁴ bu tartışmaların daha çok para vakfının meşrutiyeti, vakıfların ebedilikleri, vakfının bağlayıcılığına yönelik tescil işlemleri ve faiz boyutunda olduğu görülmektedir.¹⁵⁵ Para vakıflarının hızla arttığı 16. Yüzyılda Şeyhülislam Çivicizade ve Birgivi gibi bazı ulema nakit para vakıflarının caiz olmadığını yönünde görüş beyan etmişlerdir.¹⁵⁶

Para vakıfları mütevellilerinde bulunan kişilerin çoğunlukla İne usullerini bilecek yeterlilikte olmadıkları, akıf paraları karz veya alım-satım akdiyle işletirler. Oysa menfaat sağlayan her karz faizdir. Bazıları da fâsık kişilerdir. Umursamadan ribâ işlemi yaparlar. Bunu da vakıf görevlilerine verirler ve onlar da faiz yemiş olurlar. 12 Özellikle para vakıflarından alınan karzın menfaat sağlamaları ciheti ile faiz olduğu, Bazıları da fâsık kişilerdir. Umursamadan ribâ işlemi yaparlar. Bunu da vakıf görevlilerine verirler ve onlar da faiz yemiş olurlar.

Para vakıflarının fonları ve elde ettikleri gelire faiz eksenli tartışmalara neden olmuştur. Para vakıflarının kullandıkları en önemli işletme usulü “muamele-i seriyye” usulüdür. Bu usüle halk arasında hile-i şer'iyye denilmiş ve faiz kısmı bir satış işlemi ile muamele-i şeriyye olarak değerlendirilmiştir. Böylece faiz, “muamele-i şeriyye” ve “murabaha” olarak ifade edilmeye başlamıştır.¹⁵⁷

Osmanlı iktisad sisteminde¹⁵⁸ kayda değer önemi olan para vakıflarının bazı

¹⁵² Enver Osman Kaan, “Finansman Kaynağı Olarak Bey' bi'l-Vefa, Bey' bi'l-İstiğlal ve Bey'u'l-İne”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 17 (Bahar 2018), ss. 223-251, 238-244.

¹⁵³ Kaan, *Finansman Kaynağı Olarak Bey' Bi'l-Vefa*, 238.

¹⁵⁴ Tartışmalar ile ilgili bkz., Emrullah Dumlu, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivi)”, *İLTED*, 2/44 (2015), ss. 303-337.

¹⁵⁵ Dumlu, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar”, 313

¹⁵⁶ Hamza Keleş, “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma, Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/1 (2001), ss. 189-207, 192-193.

¹⁵⁷ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Riba - Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık”, *Vakıflar Dergisi* 9, 1971, ss. 39-57.

¹⁵⁸ Osmanlı şer'i hukukunda ticari ilişkilerde faize yer verilmemiştir. Osmanlı Hukuku şer'i ve örfi hukuk olarak iki kısma ayrılmıştır. Şer'i hukukun kaynağını Kur'an, Sünnet, İcma ve Kıyas oluştururken örfi hukukun kaynağı ise Padişah iradesine dayalı olarak çıkarılan ferman ve

uygulamalarının farklı isimler altında faiz veya faiz şüphesi doğurduğu söylenebilir. Osmanlılarda bazı para vakıflarının vakfa ait paraların işletilmesinde ve ticari kredilerde %15 faiz uyguladığını savunan araştırmacılar vardır.¹⁵⁹ Yine istihsan ve istihlâl ilkeleri doğrultusunda toplum yararına görülerek tefeciliğe karşı olmak üzere sınırı belirlenen bir faizin onaylandığı iddia edilmiştir.¹⁶⁰ II. Mahmud ile Osmanlı para politikası Avrupa ülkelerine benzer davranış göstermeye başlamıştır. 1840 yılında kurulmaya başlanan bankalar dönemsel faizli borç senedi veya hazine bonosu özelliğine sahip ilk kâğıt paranın (kâime) basıldığı, her bir kâğıt paranın 500 kuruş değerinde olduğu ve 8 yıl vadeli ve yüzde 12.5 faiz getiri sağladığı daha sonraları da faizsiz kaimelerin basıldığı görülmektedir.¹⁶¹ Ancak daha sonraları düşük faiz getirisi olan kaimelerin, 1852 yılından sonra ise faiz geliri olmayan kaimelerin tedavüle çıkarıldığı görülmektedir.¹⁶² 1857’de 3 yıl tedavül süreli, %10 faizi olan ve hamilinin ölümü üzerine mirasçılara intikal edebilen esham-ımümtaze olarak adlandırılan iç borç tahvilleri çıkarılmıştır. Çok geçmeden tahvilat-ı mümtaze olarak bilinen %6 faizi olan hazine tahvilleri basılmıştır.¹⁶³ Tüccarlar devletin piyasaya kötü para sürdüğünü iddia ederek ellerindeki değerli madenleri saklamışlar ve yurt dışına yollamaya başlamalardır. İç piyasada likit sermaye azaldığından mültezimler, valiler hatta köylüler yüksek faizle borç almak mecburiyetinde kalmışlardır.¹⁶⁴

2.5.2 Dünyada Resmi (Formal) Karz-ı Hasen Uygulamaları

---

kanunnamelerdir. Osmanlı hukuku Hanefi görüş temelinde eşya, borçlar ve ticaret hukukunda Müslüman olmayanlara şarap ve aile hukuku istisnaları olmakla beraber şer’i hükümleri uygulamıştır. Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı* (Diyarbakır: 1986), 146

¹⁵⁹ Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Riba, 50.

¹⁶⁰ Ahmet Tabakoğlu, *Osmanlı İktisat Sistemi* (İstanbul: 1996), 109-171; Halil İnalçık, *Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adalet* (İstanbul: Eren Yayınları, 2000), 40- 53, 91-120

¹⁶¹ Ekrem Ertem, “Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, *Bankacılar Dergisi* 56 (Haziran 2006), 19.

¹⁶² Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), 227.

¹⁶³ Ziya Karamursal, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, (Ankara, 1989), s.80-81.

¹⁶⁴ Reşat Kasaba, *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi Ondokuzuncu Yüzyıl*, çev. Kudret Emiroğlu, (İstanbul: Belge Yayınları, 1993), 26.

2.5.2.1. Ürdün İslam Bankası

Ticari birer müessese olarak İslami bankaların karz-ı hasen uygulamasına pek sıcak bakmamışlardır. Ürdün İslam bankası (Jordan Islamic Bank) 1978 yılında kurulmuştur. Ürdün’de 2010 yılı itibarı ile 76 şubesi bulunan bankanın pek çok ülkede ortaklık ettiği Türkiye’deki Albaraka Türk Katılım bankası gibi İslami bankaları vardır. Ürdün İslam bankası sosyal dayanışmaya katkı sunmak amacı ile bünyesinde hem bireysel hem de kurumsal müşterilerine yönelik karz-ı hasen (Al-Qard Al-Hassan the Good Loan) fonu tahsis etmiştir. Banka, gerçek veya tüzel kişiler için açtığı karz-ı hasen hesabına para yatırma imkânı sağlayarak fonda biriken paraları eğitim, sağlık ve evlilik gideri gibi ihtiyacı olan öğrenciler, hastalar, gençler, öğretmenler ve banka personelleri gibi kişilere karz-ı hasen olarak aktarmak sureti ile aracı görevi üstlenmiştir. Ürdün İslam bankası, 2017 yılı itibarı ile, toplam 12,6 milyon Ürdün Dinarı karz-ı hasen fonuna ulaşmış, 20.900 kişiye karz-ı hasen fonu sağlamıştır.¹⁶⁵

2.5.2.2. Pakistan İslami Mikro Finans Kurumlarından Akhuwat

Pakistan’da faaliyetlerini yürüten Akhuwat, STK modeli kapsamında karz-ı hasene dayalı faizsiz olmak üzere ihtiyaç duyan kişilere mikro finans sunmaktadır. Akhuwat, Hz. Peygamber’in Medine’ye hicreti ile oluşturulan kardeşlik ve dayanışma ruhundan esinlenerek karz-ı hasen uygulamasına girişmiştir. Akhuwat 2001 yılında Pakistan’ın Lahor kentinde bir grup arkadaşın mikro finans programlarında uygulanan fahiş faiz oranlarına alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Yaptıkları küçük bir karz-ı hasen uygulaması ile dul bir kadına verdikleri desteğin değerlendirildiğini ve geri ödendiği gören ekip, insanlara yardım edildiğinde başarılı olabileceklerine inanmışlardır. Faizsiz mikro finans sağlayabilmek için pek çok zengin bağışta bulunmaya başlamıştır. Gönüllülük esasına dayalı olarak 2003 yılında bağışlardan elde edilen fon 1,5 milyon rupiye ulaşmış ve kredilerin geri ödenme oranı %100 olarak gerçekleşmiştir. Resmi olarak Akhuwat, 2003 yılında Societies Registration Act of 1860 altında tescil edilerek ilk şubelerini Lahor’da açmışlardır. Akhuwat, yoksullara faizsiz kredi sunarak yoksulluğu azaltmayı hedeflemiştir. Aynı

¹⁶⁵Jordan Islamic Bank (JIB), “Jordan Islamic Bank Annual Report-2017”, 23 (Erişim 21 Ekim 2019).

zamanda dini yapıların imar ve altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesine yönelik mikro kredi sağlamışlardır. Akhuwat, faizsiz mikro kredi sağladığı kişilerin zamanı geldiğinde bağışçı olarak Akhuwat'ı desteklemelerini istemiştir. Akhuwat günümüze değin yaklaşık 2.700.000 aileyi mikro finans ile desteklemiştir. 2018 yılı itibarı ile 110 milyon ABD dolarının üzerinde aktif kredi imkânı olan Akhuwat, Pakistan'da 789 şubeye ulaşmış ve İngiltere'de bir şube açmıştır. Akhuwat'a verilen kredilerin %99,67'unun geri dönüşümü sağlanmıştır. Akhuwat'ın mikro kredi temin sisteminde iş akışı şu şekilde verilmiştir. Karz için başvuru formunun doldurulması, başvuru sahibinin sosyal değerlendirmesinin yapılması, başvuru sahibinin evinde ilk toplantının yapılması, iş analizinin yapılması, kurum tarafından başvuru sahibi ve 3 kefilin katılımı ile ikinci toplantının yapılması, kredi komitesinin tavsiyesinin alınması, kredinin onaylanması, borçlunun İslami sigorta ile sigortalanması önerisi, kredinin ödenmesi, kredinin doğru harcanıp harcanmadığının izlenmesi, kredi taksit ödeme aksaklıklarına karşı önlem alınması, geri kazanılan kredilerin bağış havuzuna transferi olarak belirlenmiştir. Akhuwat, aile girişimi kredisi, tarımsal kredi, kurtarma kredisi, eğitim kredisi, sağlık kredisi, ev kredisi ve evlilik kredisi olmak üzere 8 finansman ürününde 4 ile 36 ay vadeli faizsiz kredi sunmaktadır.¹⁶⁶

2.5.2.3. İran Karz-ı Hasen Fonları

İran, 1967 yılında Tahran'dan başlamak üzere yoksullara yardım ve tefecilikle mücadele kapsamında karz-ı hasen fonları uygulamasına başlamış, süreç içerisinde gelişen dört farklı uygulama ile ülke geneline yayılmıştır. Öncelikle informal olarak uygulanan ve aile karz-ı hasen fonu olarak da bilinen fon ile, aile bireylerinin temel ve kısa dönemli finansman ihtiyaçlarının herhangi bir kuruluşun maliyetli kredi ile karşılanması yerine aile üyeleri arasında karz-ı hasen ile dayanışmayı sağlamaktadır. Aile karz-ı hasen fonu gayri resmî ROSCA yapısına benzemektedir. Diğer bir karz-ı hasen fonu ise yerel karz-ı hasen fonudur. Yerel karz-ı hasen fonu cami, cemaatler ve yerel birlikler tarafından oluşturulan, yörede mukim olan ihtiyaç sahibi bireylerin finans ihtiyaçlarına güvenilir bir kefil

¹⁶⁶ Akhuwat, "Biz Kimiz 2020" (Erişim 21 Ekim 2019).

karşılığında cevap vermektedir. Yerel karz-ı hasen fonunun operasyonel giderleri için hizmet bedeli alınmaktadır.¹⁶⁷

İran’da uygulama imkânı olan diğer bir karz-ı hasen fonu ise birlik karz-ı hasen fonudur. Belirli meslek birlikleri veya aynı işyerinde çalışanlarca oluşturulan fonlardır. Daha çok o meslek birliklerinde çalışan bireylerin finans ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik vadeli olarak verilen karz-ı hasendir. Birlik karz-ı hasen fonu işlem giderleri için hizmet bedeli alınmaktadır. İran’da uygulamaya konulan diğer bir karz-ı hasen uygulama örneği, Resmî olarak STK’ların mevduat kabul ederek sağladıkları karz-ı hasen fonlarıdır. Bu STK’lar mevzuatları gereği, kredi alma ya da müşterilerin fonları ile gayrimenkul satın alma gibi karz-ı hasen haricinde hiçbir işlem yapmamaktadırlar. STK’ların bu karz-ı hasen fonlarından ihtiyaç sahipleri evlilik masrafları, ev tamiri, sağlık gideri, işletme sermayesi, eğitim masrafları, tarımsal faaliyetler ve işletme araç temini gibi ihtiyaçları için yıllık hizmet bedeli olarak bir komisyon karşılığında kısa dönemli fon alabilmektedirler. STK’ların sağladıkları fonların 2008 yılı itibarı ile 7000’i aşmıştır.¹⁶⁸

2.5.2.4. ROSCA ve Elbirliği Karz-ı Hasen Fonu

Amerika’da Rosca (Rotating Savings and Credit Association) ve Elbirliği karz-ı hasen uygulaması olarak isimlendirilmiş, benzer şekilde pek çok İslami ülkede uygulanagelmiştir. ROSCA, muhtemelen dünyada 1 milyardan fazla insanın istifade ettiği, bireylere hem para biriktirme hem de borç alma imkânı sunan bir borç verme sistemidir. Bu sistem, Hindistan’da “Chit Funds”, Meksika’da “Cundina”, Latin Amerika’da “Tanda”, Çin’de “Hui” ve İslam ülkelerinde söz gelimi İran’da Karz-ı hasen olarak adlandırılmaktadır. Rosca’ya veya benzeri yapılara üye olanlar fona düzenli ve periyodik olarak katkı sağlamayarak fon havuzu oluşturmaktadırlar. Üyeler fonda biriken toplu parayı sırası geldiğinde almaktadırlar. Üyelerin aldıkları

---

¹⁶⁷ Sadegh Bakhtiari, “Islamic Microfinance, Providing Credit to the Poor: A Case Study of Iran”. *International Economics Studies* 34/1 (2009), ss. 99-107, 102.

¹⁶⁸ Bakhtiari, “Islamic Microfinance”, 103.

paralar yapılan geri ödemeler ile fon havuzuna konulmakta böylelikle diğer üyelerin finans ihtiyaçları giderilmektedir.¹⁶⁹

El birliği ya da tasarrufa dayalı faizsiz finansman sistemi olarak da isimlendirilen yapı, Türklerin yabancı olmadıkları, düğün ve sünnet gibi törenlerine katılanların taktıkları takıların zamanı diğer düğün ve sünnet törenlerinde takılarak doğal bir dayanışmanın sergilendiği uygulamalardır. Türkiye’de oldukça yaygın olan ve çoğunlukla kadınların altın veya döviz günleri de benzer bir uygulamadır. Benzer bir dayanışma örneği kurumsal olarak Emin Evim, Fuzulev veya Birevim gibi firmalar tarafından uygulanmaktadır.¹⁷⁰

2.5.3. Türkiye’de Resmi (Formal) Karz-ı Hasen Uygulamaları

2.5.3.1. Katılım Bankaları Karz-ı Hasen Fonları

Türkiye’de katılım bankaları karz-ı hasen uygulayan kurumların başında gelmektedir. Katılım bankalarının karz-ı hasen uygulamalarından bahsedilecek olunursa;

Ziraat Katılım Bankasının Karz-ı Hasen uygulaması. Ziraat Bankası kurumsal ve girişimci müşterilerine sunduğu bu uygulamayı; “İşletmenizin kısa süreli nakit ihtiyacını kolaylıkla karşılayabilmeniz için Ziraat Katılım Nakit Yönetimi Finansmanına başvurun, vergi ve primleriniz zamanında ödensin.” şeklinde ifade etmiştir.” Katılım bankası, kurumsal tahsilât anlaşması bulunan kuruluşlardan sağladığı vade avantajını müşterilerine yansıtmaktır. Ziraat Katılım uygulamasının bir nevi bir bankacılık ürünü olduğunu ve bireysel müşteriye kapsamadığı görülmektedir.¹⁷¹

Türkiye Finans Karz-ı Hasen uygulaması. Yedek hesap adıyla müşterilerine hizmet veren uygulama ile müşterilerin acil ihtiyaçlarını finanse edebilmek için,

¹⁶⁹ Henry R. Jackelen - Elisabeth Ryne, “Towards a more Market-Oriented Approach to Credit and Savings for the Poor”, ed. M. Harper, *Micro-finance Evolution, Achievements and Challenges*, London 2003, 55.

¹⁷⁰ Mücahit Özdemir, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”, 28.

¹⁷¹ Arzova - Dikgöz, “Karz-ı Hasen”, 11; Ziraat Katılım, “Finansman Ürünleri 2018” (Erişim 20 Ocak 2020).

müşterilerin hesaplarında yeterli miktarda para olmaması durumunda kullanılacakları cari bir hesap ürünüdür. İşlem ücreti ve kâr oranı olmadan limit dâhilinde fatura ödemelerinin yapılması, yurt içi tüm ATM'lerden finansman desteğinin sağlandığı görülmektedir. Herhangi bir kâr oranı ve gecikme kâr oranı uygulanmaz. Vade kısıtı olmayıp gelir belgesi de talep edilmemektedir. Yedek hesap limitini kullanmak için iki adet otomatik ödeme talimatı vermek yeterlidir. Limit, banka tarafından belirlenmekte olup, düşürülebilir veya hesap tamamen kapatılabilir.¹⁷²

Kuveyt Türk Sale Plus 38 kart ürünü. Müşterilerine kart limitinin %10'u kadar ve maksimum 500 TL ile sınırlı olmak üzere nakit avans imkânı sunulmuştur. Nakit çekimden ücret alınmaktadır. İlk ekstrede ödenmesi gerekmektedir. Önceden karta ilişkin herhangi bir ödenmemiş borç bulunmaması gerekir.¹⁷³

Albaraka Türk'ün Hac ve umre ziyaretleri için uyguladığı 48 aya kadar faizsiz finansman desteği. Müşterilerin hac ve umre finansman ihtiyaçlarında hac ve umre bedelinin tamamı için finansman sunulmaktadır. Ancak müşterilerin hizmet aldıkları acentenin, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan yetkili kurumlar listesinde yer alması gerekir.¹⁷⁴

2.5.3.2. Gönülü ve Fedakâr İnsanlar Derneği (Gönfeder)

Katılım bankacılığı dışındaki sektörlerin karz-ı hasen uygulamaları daha çok dernekler, sendikalar, işletmelerin kendi çalışanlarına sunduğu fonlar ve yardım sandıkları üzerinden yürütülmektedir.

2014 yılında kurulan Gönfeder'in amacı Karz-ı Hasen uygulamasıdır. Gönfeder kuruluş amacını tüzüğünde duyarlı toplum oluşturma olarak ifade etmiştir. Dernek Karz-ı Hasen uygulamasını aktif olarak kullanmakta olup yaklaşık 100 kişi sisteme dâhildir. Üyeler giriş ücreti ödemek zorunda olup, aylık olarak üyelik aidatı

¹⁷² Arzova - Berin, "Karz-ı Hasen", 11.

¹⁷³ Arzova - Berin, "Karz-ı Hasen", 11.

¹⁷⁴ Arzova - Berin, "Karz-ı Hasen", 11.

ödemek zorundadır.¹⁷⁵ Derneğin İstanbul dışında başka bir şubesi bulunmamaktadır. Karz-ı Hasen uygulamasından sadece üyeler faydalanabilmektedir.¹⁷⁶

2.5.3.3. MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı

Türkiye’de demekler, ilgili kanunun¹⁷⁷ 12. Maddesinde de ifade edildiği üzere; “Dernekler, tüzüklerinde yazılı olmak ve sağlanan kârı üyelerine paylaştırmamak, gelir, faiz veya başka adlarla üyelerine aktarmamak şartıyla üyelerinin yiyecek, giyecek gibi zarurî ihtiyaç maddelerini ve diğer mal ve hizmetlerle kısa vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sandık kurabilirler.” Denilmektedir. Demek üyelerinin sosyal yardımlaşma birimleri olan yardımlaşma sandıklarının kuruluş ve çalışma esasları yönetmelikle belirlenmiştir. Yardımlaşma sandıklarının gelir kalemleri, üyelerin giriş ve üyelik aidatları, derneğin iktisadi faaliyetlerinden elde edilen gelirler, yardım sandıklarını kullanan üyelerin hizmet bedelleri veya kredi faiz gelirleri, sandık paralarının faizleri, yardım ve bağışlardan oluşmaktadır.¹⁷⁸

Din İşleri Yüksek Kururlu Başkanlığı’nın yardımlaşma sandıklarından alınan borç paranın geri ödenmesi sürecinde fazlalık ödenmesine ilişkin verdiği cevapta; kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yardımlaşma sandıklarından faizsiz olarak vadeli karz alıp bunu düzenli vadelerde ödeyebileceği, ancak ödemede alınan borcun üzerinde fazlalığın ödenmesinin caiz olmadığını bildirmiştir.¹⁷⁹

MÜSİAD, karz-ı hasen sandığı adı altında üyelerine 16 Aralık 2016 tarihinden itibaren destek olmaktadır. Müsiad, oluşturduğu karz-ı hasen sandığı uygulamasındaki amacı şu şekilde ifade etmiştir. “Üyeler veya vefat eden üyenin eş ve çocukları arasında yardımlaşma kültürünü sağlamak için ödünç vermek (Karz-ı Hasen), ayrıca, ihtiyaç sahibi üyelerin veya vefat eden üyelerin eş ve çocuklarına karşılıksız yardım (Sosyal Yardım) yapmaktır”. Karz-ı hasen uygulamasından yalnızca Müsiad üyeleri yararlanabilmektedir. Müsiad, karz-ı hasen Sandığı’na

¹⁷⁵ Tolga Türkölmez, *Faizsiz Borç Kurumsal Bir Yapı Altında Karz-ı hasen Mümkün Mü?* (İstanbul: 2018). 14.

¹⁷⁶ Gönüllü ve Fedakâr İnsanlar Derneği (Gönfeder), “Biz Kimiz?” (Erişim 27 Ekim 2019).

¹⁷⁷ Dernekler Kanunu, *Resmî Gazete* 25649, (1 Kasım 2004), Kanun No. 25649, md. 12.

¹⁷⁸ Dernekler Yönetmeliği, *Resmî Gazete* 25772, (31 Mart 2005), md. 72-75.

¹⁷⁹ Din İşleri Yüksek Kurulu (DİYK). “Yardımlaşma sandığından borç olarak alınan para geri ödenirken bir fazlalık ödenmesi caiz midir?” (Erişim 20 Ocak 2020).

yönelik oluşturduğu dört fon hazır etmiştir. Karz-1 hasen fonu, bireysel karz-1 hasen fonu, sosyal yardım fonu ve zekât fonudur. Karz-1 hasen fonu; Sandık üyelerinin verdikleri yıllık aidatlarından elde edilen gelirlerin %70'inden oluşmaktadır. 2020 yılı itibarı ile üyelere 1.250 TL, 550 TL giriş üyelik bedeli ve 700 TL yıllık aidat bedeli alınmaktadır. Bir yılını doldurmuş üyelere başvuranlar arasında ihtiyacı olan üyeleri le ilgili yapılan önceliklendirme doğrultusunda onaylanan üyenin, kısa vadeli borç ihtiyacını karz-1 hasen fonundan karşılanmaktadır. Bireysel Karz-1 Hasen Fonu, sandık üyesi olan ya da olmayanların verdikleri borçlardan oluşmaktadır. Dernek üyelerinin düzenli olarak ödedikleri aidatlar bu fonda değerlendirilmez. Bu fondan borç alan kişi sandık yönetimi veya borç veren kişinin belirlediği sürenin sonunda almış olduğu miktarı fona geri öder. Sosyal Yardım Fonu; Üyelere veya üyenin ölümü halinde eş ve çocuklarına karşılıksız olarak verilen yardımları kapsar. İhtiyacı onaylanan üyenin, karşılıksız yardım ihtiyacını karşılayacak olan Sosyal Yardım Fonu'nun çalışma prensiplerini, Sandık Yönetim Kurulu, Yönetmeliğe göre belirler.¹⁸⁰

2.5.3.4. İKSAR (İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği)

İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği (İKSAR), 2018 yılında Sakarya'da bir grup akademisyen tarafından, İslami mikro finans programını hayata geçirmek, toplumda İslam iktisadı ile ilgili bilinç oluşturmak, karz-1 hasen ile ilgili hem toplumsal duyarlılığı arttırmak, karz-1 haseni pratikte uygulamak ve İslam iktisadının finans dışı alanlarına yönelik proje ve uygulamaları hayata geçirmek için kurulmuştur. Karz-1 haseni temel alan İslami mikro finans programını hayata geçirerek fakirlerin gelirlerine destek olmak amacı ile ihtiyaç duydukları sermayeyi sağlamayı hedeflemektedirler. İKSAR, karz-1 hasen ile fakirlere ihtiyaç duydukları sermayeyi verdiklerinde bir nebze de olsa durumlarının düzeleceğine böylelikle Allah'ın rızasını bu yolla kazanacaklarına inanmaktadır. İksar, karz-1 hasen için gerekli olan fonu bağışçıların destekleri ve üyelerin aidatlarından karşılamaktadır. İksar isminin fakirlerin yaşam standartlarına arttırma amacından dolayı verildiğini ifade etmişlerdir. Karz-1 hasen programı ile beraber ikinci el ürünlerin tekrar işlevsel kılınabildiği Hayr'ola projesini faaliyete geçirmişlerdir. 2020 yılı Şubat ayı itibarı ile

¹⁸⁰ Müstaki Sanayici ve İş Adamları Derneği (MUSİAD), "Karz-1 hasen Sandığı 2020" (Erişim 20 Ocak 2020).

45 karz-ı hasen kullanıcısına 253.400 TL fon sağlandığı, 61 bireysel ve 2 adet kurumsal destekçi olduğu bildirilmiştir. İKSAR, karz-ı hasen kullanıcılarından herhangi bir teminat istemediklerini, sosyal teminatın yeterli olduğunu, kullanıcının çevresinde iyi ve çalışkan bir insan olarak bilindiğine şahitlik eden bir kefilin olmasını yeterli görmektedirler.¹⁸¹

Gönderer, Müsiad ve İksar uygulamalarına baktığımızda sadece sandık üyeleriyle sınırlı olduğu görülmektedir.

2.6. KARZ-I HASEN UYGULAMALARININ YAYGINLAŞTIRILMASINA YÖNELİK ÖNERİLER

İslam iktisad sistemi içerisinde önemli bir yeri bulunan karz-ı hasen, toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve birliği sağlayan yegâne araçlardandır. Karz-ı hasen yoksulluğun azaltılmasında, refahın artmasında, ihtiyaç sahiplerinin tefecilere muhtaç olmalarına engel olmada ve dinin özüne muvafık hareket etmelerine vesile olmada Allah'ın kullarına sunduğu bir fırsattır. Karz-ı hasenin İslam toplumunda yaygınlaşarak bütün bu hedeflerin gerçekleşmesi İslam'ın öngördüğü yaşanabilir bir toplum olmanın olmazsa olmazlarından.

Karz-ı hasenin Müslüman toplumlarda hayat bulması ve yaygınlaşması ile ilgili İslam tarihi ve günümüzde pek çok uygulamanın olduğu görülmektedir. Günümüzde harz-ı hasen uygulamalarının farklı kurumsal yapılar altında formal (resmî) ya da informal (gayri resmî) olarak yürütüldüğü görülmektedir. Formal veya informal yollarla bireyin veya işletmelerin ihtiyaç duyduğu fonun sağlanmasına yönelik aşağıdaki öneriler getirilebilir.

2.6.1. İnfomal Karz-ı Hasen Uygulamaların Yaygınlaşması

---

¹⁸¹ İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği (İKSAR), “Karz-ı hasen” (Erişim 20 Ocak 2020).

Bireysel finans ihtiyaçlarının aile ve yakın çevreden karz-ı hasen ile karşılanması daha çok formal olmayan karz-ı hasen uygulamaları olarak görülmektedir. Bireysel finans ihtiyacının giderilmesinde öncelikle aile çevrelerinden veya arkadaş grupları çözüm olarak görülebilir. Formal olmayan karz-ı hasen uygulamalarının daha da yaygınlık kazanması, kısa dönemli ve düşük tutarlı fon ihtiyaçların giderilmesinde daha etkili olacağından bireyleri banka gibi faizli kurumlara ynlendirmeyecektir. Finansal kuruluşlara olan ihtiyacı ve faize bulaşma riskini de azaltacaktır. Bireyin finansal ihtiyacının giderilmesi aynı zamanda bireyin manevi yönünün desteklemesi anlamına geleceğinden bireyi daha huzurlu, aileyi daha mutlu ve toplumu daha sağlıklı yapacaktır. Bu kapsamda;

- Borç vermenin imkn olanlar açısından erdemli bir davranış, Allah'ın memnun olduğu güzel bir haslet, aile bireyleri arasında dayanışmanın göstergesi ve hem Allah'a hem de aile bireyelerine karşı bir sorumluluk olduğu kazandırılmalıdır. Bu doğrultuda;
- Temel eğitim çağındaki öğrencilerin ğretim programlarına kazanımlar eklenerek, dersler örnek etkinliklerle zenginleştirilmelidir.
- DİB, vaaz ve hutbelerde konuyu ele alarak bilgilendirmelerde bulunmalıdır. Ayrıca Ramazan ve Kurban ibadetlerinde TV'ler ve radyolardan konu alan uzmanlarınca ele alınmalı ve teşvik edilmelidir.
- İnfomal yollardan bireyin nakit ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan karz-ı hasen fonlarının geri ödenmeme veya meydana gelen ihtilafları zme kavuşturma mekanizmaları güven ve itimada dayalı olarak yürütülmektedir. Bu bağlamda karz-ı hasen akitlerinde öncelikle tarafların Müslüman olmanın verdiği bilince ve sorumluluğa sahip olmaları gerekmektedir. Kur'an'da ifade edildiği üzere karz alma sürecinin taraflarca kayıt altına alınması olası zmn en önemli parçası olarak görülmektedir.

Kur'an'da karz ve karz sözleşmesi ile ilgili taraflardan istenilen adımlar şu şekilde ifade edilmiştir.

- 1- Borçlunun darlık içinde olduğu gerçeğinden hareketle ona ödeme kolaylığı sağlayacak şekilde bir sürenin tanınması gereklidir.¹⁸²
- 2- Belirli bir vade ile az olsun çok olsun karşılıklı borç alışverişinde bulunulduğunda sözleşmenin yazılması esastır.¹⁸³
  - a. Yolculuk gibi zaruri bir durumda borç sözleşmesini yazacak biri olmadığında borçlu taraf rehin bir mal vererek sözleşmeyi temellendirmelidir.¹⁸⁴
- 3- Borç sözleşmesi, iki tarafın kabul edeceği ve doğruluğuyla maruf birinin bizzat kendi yazısıyla kaleme alınması gereklidir.¹⁸⁵
- 4- Borçlu taraf, sözleşmede borcun miktarı, süresi ve şartı gibi anlaşılacak maddeleri olduğu gibi yazdırmaktan birinci derecede sorumludur. Sözleşmeyi yazan da Allah'ın kendine yüklediği sorumluluk gereği, tarafların helal dairede anlaştıkları hususları olduğu gibi, değiştirmeden ve yazmayı geciktirmeden yerine getirmesi.¹⁸⁶
  - a. Borçlu tarafın küçük çocuk, bunak veya söyleyip yazdıramayacak derecede aptal olması durumunda borç sözleşmesinin velileri tarafından dürüstçe yazdırılması,¹⁸⁷
- 5- Borç sözleşmesi, sözleşmeyi yazanla beraber iki tarafın onayladığı iki erkek ya da bir erkek iki kadın şahit huzurunda yapılmalıdır.¹⁸⁸
  - a. Sözleşmeye şahit olarak çağırılma teklifi geldiğinde çekinmeden, içtenlikle ve isteyerek kabul edilmelidir.¹⁸⁹
  - b. Şahitlik, sözleşmenin başlangıcından bitimine değin sürmekte olduğundan inkârı veya vazgeçilmesi mümkün değildir.¹⁹⁰

---

¹⁸² el-Bakara 2/280.

¹⁸³ el-Bakara 2/282

¹⁸⁴ el-Bakara 2/283.

¹⁸⁵ el-Bakara 2/282.

¹⁸⁶ el-Bakara 2/282.

¹⁸⁷ el-Bakara 2/282.

¹⁸⁸ el-Bakara 2/282.

¹⁸⁹ el-Bakara 2/282.

¹⁹⁰ el-Bakara 2/283.

c. Sözleşmeyi yazanın ve sözleşmeye şahit edenlerin zarar görmemeleri esastır.¹⁹¹

- Maddi hasarlı trafik kazalarında taraflarca tutulan kaza tespit tutanağının¹⁹² sigorta işlemleri sürecinde resmi hüviyet kazanarak mağduriyetleri önlediği gibi karz akdi beyannamesinin ihtilaf halinde resmi hüviyet kazanacak şekilde işlevselliği sağlanabilir.
- Karz sözleşmesinde şahitlerden birinin muhtar, imam veya öğretmen olması sağlanabilir. Böylelikle doğabilecek ihtilaflar engellenerek tarafların mağduriyetleri önlenebilir.
- Taraflar, istenildiği takdirde karz sözleşmesini resmi bağlayıcılığı olan noter gibi kurumlarda imza altına alabilirler.
- Diyanet, vaaz, hutbe, Kurban ve Ramazan ayı gibi dini gün ve gecelerde Müslümanlık bilinci ve sorumluluğu bağlamında karz-ı hasen konusunu ele alabilir.
- İlköğretim ve ortaöğretim DKAB öğretim programlarına karz-ı hasen uygulamasına yönelik kazanımlar koyabilir.

2.6.2. Formal Karz-ı Hasen Uygulamaların Yaygınlaşması

Formal karz-ı hasen fonu sağlayıcıları olarak İslami mikro finans kurumları, sendika, dernek gibi STK'lar, şirketlerin ikrazları, yardımlaşma sandıkları, meslek örgütleri gibi kurum ve kuruluşların olduğu görülmektedir. Yapılan bazı akademik çalışmada karz-ı hasen model önerilerinin de geliştirildiği görülmektedir.¹⁹³

Canbaz'ın geliştirdiği karz-ı hasen modeli katılım bankaları aracılığı ile karz-ı hasen uygulamasının gerçekleştirilmesine dayandığından, fon sağlayıcılarının merkezinde katılım bankaları, ikrazın merkezinde ise bireysel ve ticari desteğe

¹⁹¹ el-Bakara 2/282.

¹⁹² Hazine Müsteşarlığı, "Maddi Hasarlı Trafik Kazası Tespit Tutanağı 2018" (Erişim 25 Ocak 2020).

¹⁹³ Muhammet Fatih Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi* (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).

ihtiyaç duyanlar bulunmaktadır. Karz-ı hasen modeli döngüsü şu şekilde oluşturulmuştur.¹⁹⁴

Katılım bankaları, destekleyiciler (STK, işletme, hibe, zekat, dernek..) ve karz-ı hasen geri ödemelerinden sağlanan fonlardan oluşan bireysel ve ticari karz-ı hasen destek havuzlarının oluşturulması. Destek havuzlarından bireysel ve ticari desteğe ihtiyaç duyanlara karz-ı hasen fonlarının sağlanması.

Modelde karz-ı hasenin iş ve işleyiş sorumluluğu katılım bankalarına yüklenmiştir. Katılım bankaları öncelikle karz-ı hasen havuzuna gelecek olan nakit vb. varlıkları muhafaza etmekle ayrıca bireysel ve ticari finans ihtiyacı olanların taleplerini bir sistem dahilinde çözüme kavuşturmakla yükümlüdürler.¹⁹⁵

Karz-ı hasenin modelinin fon kaynakları havuzun salimen devamı açısından önemli gözükmektedir. Özellikle geri iadesi gerçekleşemeyen karzlar ve enflasyon gibi olumsuzluklardan en az etkilenmek için bazı öneriler getirilmiştir. Havuzun bu tür olumsuzluklardan etklenmemesi için, yeni karz-ı hasen hesaplarının açılması, borç tahsilâtının takibine yönelik sistemin oluşturulması, devlet teşviklerinin sağlanması, STK katkılarının devreye sokulması, katılım bankasının kendi katkısı, hibe ve zekât desteklerinin sağlanması sayılmaktadır. Model, bireysel karz-ı hasen destek paketleri arasında evlilik, eğitim, araç ve konut fonunu öngörmektedir. Ticari karz-ı hasen desteği olarak işletmenin sağlıklı bir şekilde işleyişinde sermaye desteğini öngörmektedir.¹⁹⁶

Model, karz-ı hasen bireysel ve ticari desteği için bazı kriterler öngörmektedir. Bireysel destek için İslami finans ile ilişkisini ölçen kriterlerin ve finansal kriterlerin olması (senet, araç rehini ve ipotek gibi) zorunlu görülmüştür. Ticari destek için, öncelik küçük işletmeler olmak üzere işletmenin 2018 yılında yaklaşık satıştan elde ettiği gelir ve mali bilançosuna ait azami 25 Milyon TL olması gerektiği öngörülmüştür. Mukriz borcunu ödeyemediğinde veya vadeleri aksattığında, takip

---

¹⁹⁴ Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*, 88.

¹⁹⁵ Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*, 89-90.

¹⁹⁶ Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*, 92-99.

sistemi devreye sokularak 1 ayı geçen vade ödemeleri aksatıldığında her hangi bir işlemin yapılmaması, devam etmesi halinde sözleşmenin feshi ve teverruk yöntemi ile borcun yapılandırılması ve hukuki takibin 90 gün sonra başatılması öngörülmüştür.¹⁹⁷

Model, karz-ı hasen iş, işleyiş ve takibi ile ilgili katılım bankasının sistemsel, operasyonel ve personel maliyetleri gibi giderleri bulunmaktadır. Bu maliyetlerin karşılanması ya katılım bankaların hizmet bedellerinin karz-ı hasen kullanıcıları tarafından karşılanması ya da yatırım modeli ile havuzdaki karz-ı hasen fonunun yatırıma dönüştürülerek bu tür giderlerin karşılanması şeklinde olması öngörülmüştür.¹⁹⁸

Bireysel veya işletme finans ihtiyacının formal kurum veya kuruluşlardan karz-ı hasen ile karşılanmasına yönelik öneriler.

- Formal karz-ı hasen sağlayıcıları olan kurum, kuruluşlar ve STK'ların karz-ı hasen uygulamalarını belirleyen standartlar ilahiyat fakülteleri ve diyanet işleri başkanlığı tarafından oluşturulan bir komisyon tarafından belirlenebilir.
- Karz-ı hasen sağlayıcısı olan kurum, kuruluş ve STK'lar bünyelerine tahsis edecekleri din uzmanları ile üyelerin ihtiyaç duyduğu bilgileri sağlayabilir, üyeler arasında meydana gelebilecek ihtilafların çözümüne katkı sunabilirler.
- Formal karz-ı hasen sağlayıcıları olan kurum ve kuruluşların karz-ı hasen işleyişlerinin iş-akış süreçleri ile ilgili olarak devlet bakanlıkları, diyanet, karz-ı hasen kurum ve kuruluşları ve yerel yönetim temsilcilerinden oluşturulan komisyonlar oluşturularak, her bir kurum ve kuruluşun asgari karz-ı hesen fonu sağlama kriterleri belirlenebilir. Oluşturulan bu komisyon karz-ı hasen akreditasyon merkezi olarak görev yapabilir. Böylelikle sistematik değerlendirme, ihtilafların önlenmesi, sorunların çözümü ve suiistimallerin önüne geçilebilir.

---

¹⁹⁷ Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*, 100-108.

¹⁹⁸ Canbaz, *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*, 109-110.

- Asli fonksiyonu itibarı ile karz-ı hasenin toplum düzeyindeki konumu ve işlevselliği Mehmetçik, TEMA, Yeşilay Vakfı örneklerinde olduğu gibi kurulacak karz-ı hasen vakfı ile sağlanabilir. Osmanlı'da örneği olan para vakıfları, esnaf, tüccar ve fakir kesimin finans ihtiyaçlarını büyük oranda karşılayarak büyük başarı elde etmişlerdir.
- Bireysel finans ihtiyacı STK, dernekler veya meslek örgütleri gibi resmî kurumlardan karşılanabilir. Bu kapsamda;
  - İran örneğinde olduğu gibi, yerel olarak camiler, cemaatler, muhtarlıklar, cemevleri ve hemşehri dernekleri gibi yerel birlikler tarafından oluşturulan karz-ı hasen fonlarından yörede mukim muhtaçların fon ihtiyaçları karşılanabilir.
    - Yerel birimlerin karz fonları oluşturabilmelerine yönelik mevzuat düzenlemesi yapılarak teşvik edilmeleri sağlanabilir,
    - Bu birimlerin karz-ı hasen fonlarının yerel yönetimlerce denetiminin sağlanarak suistimallerin önüne geçebilecek mekanizmanın oluşturulması,
    - Diyanet, aile ve sosyal politikalar bakanlığı ve belediyelerin bu tür çalışmaları teşvik ederek destekleyebilir.
    - Karz-ı hasen fonunu kullanan ihtiyaç sahiplerinin mevcut durumlarını takip eden ve geri ödeme planını daha işlevsel hale getiren bir süreç yönetimi ilgili fon sağlayıcıları tarafından geliştirebilir.
    - Rosca türü elbirliği karz-ı hasen fonları kapsamında kâr amacı gütmeyen, kontrolü Maliye bakanlığı denetiminde vakıf ve birimler oluşturulabilir.
  - Meslek birlikleri, sendikalar, işletmeler, dernekler ve yardım sandıkları gibi sivil toplum örgütleri oluşturacakları fonlar ile kendi mensuplarına veya üyelerine daha fazla karz-ı hasen desteği sağlayabilirler;

- Meslek birlikleri, sendikalar, işletmeler ve dernekler gibi birliklerinin karz-ı hasen fonu oluşturmalarına yönelik teşvik edici unsurlar mevzuata eklenmelidir.
- Bu tür STK üyelerinin birliğe ait karz-ı hasen fonu havuzuna katkıda bulunmalarına yönelik stratejiler geliştirilebilir.
- Kamu kurumlarında İLKSAN ve OYAK benzeri uygulamaların yapılabilmesine yönelik mevzuat geliştirilebilir.
- Karz-ı hasen fonunu kullanan üyelerin geri ödemelerini takip eden sistem işler hale getirilerek süreç kontrolü sağlanabilir.
  - Bu tür STK'lar bünyelerine birer dini danışman ihdas ederek faiz ve faizli işlem şüphesine mahal vermemelidirler.
- İşletme geliştirme, tarım, hayvancılık ve turizm gibi bireysel yatırım ihtiyaçların karşılanmasına yönelik Pakistan Akhuwat karz-ı hasen fonunda olduğu gibi sosyal sorumluluk kapsamında bölgesel karz-ı hasen STK'ları oluşturulabilir.
  - Bölgesel karz-ı hasen STK'larının yönetim yapısı, karar organları, işleyişi ve süreç yönetimi yerel yönetimler, sanayi, tarım, turizm gibi il müdürlükleri ile eşgüdüm içerisinde maliye denetiminde ve bağımsız kurum ve kuruluşların denetimine açık olabilir.
  - Bölgesel STK'lar karz-ı hasen fonlarının tedariki;
    - Yöredeki zengin iş adamlarının ayni ve nakdi destekleri,
    - Bağışlar,
    - Karz-ı hasen fonu kullananların geri ödemeleri,
    - Karz-ı hasen fonu ile yatırımlarını büyüyenlerin desteklerinden sağlanabilir.
  - Karz-ı hasen talebinde bulunan kişiye yönelik sosyal çevre araştırması birçok riski beraberinde getirebileceğinden

güven ve itimadı destekleyen güvenilir bir referans yeterli görülebilir.

- Bölgesel karz-ı hasen STK'ları fon sağlama süreç adımları şeffaf olarak belirlenerek ön uygulama yapılarak test edilebilir.
  - Karz-ı hasen alan yatırım sahiplerinin geri ödeme planları periyodik olarak değerlendirilerek saha ziyaretleri ile riskler en aza indirilebilir.
  - Bölgesel karz-ı hasen STK'ları şeffaf olarak dönemsel raporlarını paylaşabilirler.
  - Bölgesel karz-ı hasen STK'ları başarılı uygulamaları paylaşacakları platformlar oluşturabilirler.
  - Farklı bölgelerde benzer uygulamaların ve bölgesel karz-ı hasen STK'larının oluşturulabilmesine yönelik alan araştırması yapılabilir.
- Katılım bankaları, STK'lar, işletme karzları, dernekler, yardım sandıkları genel olarak kısa dönem bireysel finans ihtiyaçların karşılanmasında bulunmaktadır. Ancak yüksek öğretim süreci gibi 4 yılı bulan uzun dönem harç veya iâşe karz ihtiyacının karşılanmasına yönelik İngiltere'de uygulanan QardHasan platformu örnek olarak alınabilir. İngiltere QardHasan platformu, Müslüman öğrencilerin eğitim giderlerinin karşılanmasına yönelik duyarlı insanların destekleri ile karz-ı hasen fonu oluşturmuşlardır.¹⁹⁹ Bu doğrultuda;
    - Bölgesel üniversitelere veya il üniversitelerine yönelik karz-ı hasen platformları veya dernekleri oluşturulabilir.
    - Bölgesel üniversite karz-ı hasen fonları yöre zenginlerinden, bölge üniversitesi mezunlarından, bağışlardan, üniversite mezunlarının istihdam edildiği sanayi ve işletmelerden sağlanabilir.
    - Bölgesel ve il üniversite karz-ı hasen platformu veya derneği yönetimi ilgili üniversite mezunlarının koordinesi ve yönetiminde gönüllülük esasına göre yürütülebilir.

---

¹⁹⁹ QardHasan Platformu, "QardHasan" (Erişim 15 Ocak 2020).

- Üniversite platform karz-ı hasen başvurusu, miktarı, vadesi ve geri ödeme sürecine ilişkin şeffaf olma garantisi verilebilir.
- Üniversite platform karz-ı hasen başvurusunda bulunan öğrencilerin ihtiyaç sahibi olduklarının tespitine ilişkin objektif kriterler geliştirilebilir.
- Bireysel ihtiyaçlar için katılım bankalarından kredi veya karz fonları alternatif olarak görülebilir.
  - Ticari müesseseler olan katılım bankaları, müşterilerinin finans ihtiyaçlarına yönelik kredi imkânı sunmaktadırlar. Bunun yanında katılım bankaları fonlarının bir kısmını sağladıkları farklı avantaj türleri ile müşterilerinin sadakatini sağlamalarına yönelik kullandıkları görülmektedir.
    - Katılım bankaları, karz-ı hasen fonu tedarikine yönelik stratejiler geliştirebilirler. Ürdün İslam Bankası örneğinde olduğu gibi öz kaynaklarından belirli bir kısmını veya mudilerin gönüllü olarak verdikleri paralardan müteşekkil karz-ı hasen fonu oluşturabilirler.
    - Katılım bankaları, belirleyecekleri belirli kriterleri sağlayan bireysel müşterilerinin kısa dönem finans ihtiyaçlarını tahsis edecekleri karz-ı hasen kartları ile karşılayabilirler.

SONUÇ

Karz-1 Hasen, “güzel bir şekilde borç vermek” anlamını ifade eden Kur’anî bir terim olup toplumsal gelişmeyi ve sosyal güvenliği toplumun tümüne yaymanın en güzel araçlarından biridir. Karz-1 hasen, faizsiz bir borçlanma yöntemi olup kredi ile karıştırılmaması gerekmektedir. Karz-1 hasen genel olarak borçluların aldıkları fonları belirli bir süre kullanmalarına ve kararlaştırılan sürenin sonunda aynı miktarda geri ödemelerine dayanan, tazminatsız borç veya kredidir.

Karz-1 hasenin doğrudan yoksulluğun giderilmesine, toplumsal eşitliğin sağlanmasına, bireyin içinde bulunduğu sosyal yapının üretken bir ferdi haline gelmesinin sağlanmasına, üretime dayalı etkin bir ekonominin tesisine destek olmaktadır. Yoksulların maddi teminatı olmadığı için, sosyal sermaye bu borcu genişletmek için tek teminattır. Bu aynı zamanda fakirlerin İslami finans araçlarına erişebilmelerini sağlar. Karz-1 hasen uygulaması aynı zamanda toplumun fakir ve zengin kesimleri arasındaki uyumu sağlaması açısından önemli bir fonksiyonu icra ederek, toplumsal iş birliği ve dayanışmayı sağlamaktadır.

Karz-1 hasen finansmanın sağlanması üç açıdan önemli görülmektedir. Bunlar İslâmi finans sistemi içerisinde karz-1 hasenin kurumsallaşması, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmaya katkısı ayrıca dini duyarlılığa sahip insanların faizli kredilere yönelmelerinin engellenmesidir.

Karz-1 hasen olarak kullanılan fonların kaynağı kurumsal olarak iç kaynaklı veya yardım kuruluşları tarafından sağlanarak dış kaynaklı olabilmektedir. Karz-1 hasen fonları kurumsal olarak sağlanabilmektedir. Günümüze gelindiğinde Müslüman dünya ülkeleri arasında İslami finans kuruluşları başta olmak üzere birçok resmi, yarı resmi veya özel STK ve birlikler karz-1 hasen vermeye başlamışlardır. Kurumsal olarak verilen karz-1 hasen fonları, fakirleri, yetimleri ve ihtiyaç sahiplerini öncelikli olarak görmektedir. Genel olarak İslami finans kurumlarınca sağlanan karz-1 hasen fonlarında miktar ve süre kısıtlaması bulunmaktadır ki bu daha çok karz-1 hasen fonunda döngünün başka ihtiyaç sahiplerine yansımalarının sağlanmasına yöneliktir.

Karz-1 hasen ile desteklenen bireyler veya işletmeler, mevcut işletmelerinde yapacakları üretimle ticaretin canlanmasına, âtil ve işlevini yitirmiş pek çok iş

kolunun ortaya çıkmasına, yatırımların desteklenmesine ve ekonomik hareketliliğe neden olabilecektir.

İslami finans kurumlarının karz-ı hasen uygulamaları ile bu kurumların kurumsal performans ve motivasyonlarına olumlu etkide bulunma, müşteri sadakatini sağlama, zenginler ve hayır kurumları için bağış teşvikinde bulunma gibi olumlu bazı dönütleri beraberinde getirebilecektir.

Mikro kredinin tamamen ticari yaklaşımı ve uygulanan yüksek faiz oranları mikro kredi kullanıcılarına baskı olarak yansımakta hatta kredi kullananların ekonomik durumları daha da kötüye gidebilmektedir. İslami finans ilkeleri doğrultusunda verilen karz-ı hasen ile ihtiyaç sahibine sunulan finansta ticari yaklaşım ve faiz söz konusu olmadığından hatta karz-ı hasen veren kendi alacağından vazgeçebildiğinden karz sahibinin ekonomik gelişimi kuvvetle muhtemel görünmektedir.

İslam açısından mikro kredi için sağlanan kaynağın yine mikro kredi dağıtım ile elde edilen faiz gelirlerinden olduğu görülmektedir. Dolayısı ile faizin temel kaynak olduğu finans zaten İslam ekonomi sistemi için uygun değildir. Haksız kazancın kaynağı olan faiz oranları yoksul kesim için çoğu zaman sömürü aracı olarak görülmüştür. İslami finansal sistemi içinde kendine yer bulan karz-ı hasene, İslami bankaların ve finansal kurumların yeterince eğilmedikleri görülmektedir. Karz-ı hasenin kâr amacı ile ilişkilendirilememesi, yoksul insanların genel eğitim düzeylerini düşüklükleri ve parayı değerlendirme sürecinde oluşan tereddütler, erişilebilirlik eksikliği, siyasi istikrarsızlık ve hükümetlerin ekonomi politikaları gibi değişkenler olumsuz etkilemektedir. Bununla beraber doğal afetler dolayısı ile mağdur insanların sayılarının katlanarak artması bu fonların yetersiz kalmalarına mevcut fonların da zarar görmelerinden dolayı yetersiz olmasına neden olmaktadır.

Günümüzde mikro kredi adıyla uygulanan yöntemin, bir miktar daha geliştirilerek hem borç verenin hem de borçlunun hukukunu koruyacak, ortaya konulacak kaynakların, zaman içinde eriyip kaybolmasını önleyecek biçimde, faize bulaşmadan yeniden geliştirilmesi mümkün görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abul Hassan. The challenge in poverty alleviation: role of Islamic microfinance and social capital. *Humanomics*, 30/1, 2014, s. 76–90. 77-78. doi:10.1108/H-10-2013-0068.
- Acar, Ali. “Speküstasyon Motifi ile Para Talebi ve Para-Faiz Kavramlarının Analizi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 59-76.
- Ahmed Âsım. *Kâmûs Tercemesi (Okyanûsu'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît)*, nşr. Rizeli Hasan Hilmi Efendi. İstanbul: Bahriye Matbaası, 1305.
- Ahmed, Habib. “Financing Microenterprises: An Analytical Study of Islamic Microfinance Institutions”. *Islamic Economic Studies*, 9/2, 27–64.
- Akgül, Aziz. "Türkiye'de Mikro kredi Uygulaması". Erişim 17 Eylül 2019.[http://www.israf.org/pdf/mikro kredi.pdf](http://www.israf.org/pdf/mikro_kredi.pdf).
- Akgündüz, Ahmet. *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*. Diyarbakır: 1986.
- Akhuwat, “Biz Kimiz 2020”. Erişim 21 Ekim 2019.<http://www.akhuwat.org.pk>
- Aktepe, İshak Emin. *Sorularla Katılım Bankacılığı*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2013.
- Alrıfai, Tarık. *Finans ve Yeni Finansal Sistem Gelecekteki Finansal Krizlerden Korunmak İçin Ahlaki Bir Yaklaşım*. Çev. Barış Satılmış. Ankara: Buzdağı Yayınları, 2015.
- Alshebami, Ali - M. Khandare, Saleh. “Islamic Microfinance Industry in Yemen “Challenges and Opportunities”. *International Journal of Social Work*, 2/2 (2015). 15-23.
- Altunışık, Remzi vd. Serkan. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya: Sakarya Yayınları, 2010.
- Amran, Afifa Malina vd., “The Current Practice of Islamic Microfinance Institutions’ Accounting Information System via the Implementation of Mobile Banking”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 145 (2014), 79-92.

- Apaydın, H.Yunus. “Karz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/521-522. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Arzova, Burak S.- Dikgöz, Berin. “Karz-ı Hasen” *Ekonomik ve Sosyal Boyutu, I. Uluslararası Sigortacılık, Bankacılık ve Finans Sempozyumu* (08.10.2018), Ankara: 2018.
- Avrupa Komisyonu. “Methodology to Monitor the Implementation of the ‘European Code of Good Conduct for Microcredit Provision’ By Microcredit Providers - Evaluator Methodology 2013”. Erişim 10 Ekim 2019. <https://ec.europa.eu/regionalpolicy/en/information/publications/guidelines/2013/methodology-to-monitor-theimplementation-of-the-european-code-of-good-conduct-for-microcredit-provision-by-microcredit-providers-evaluator-methodology>.
- Aybakan, Bilal “Selem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/402-406. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bakhtiari, Sadegh. “Islamic Microfinance, Providing Credit to the Poor: A Case Study of Iran”. *International Economics Studies* 34/1 (2009), 99-107.
- Bardakoğlu, Ali vd.. *İlmihal (İslam ve Toplum)*, Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Baş, Halim. “Türkiye’de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/27 (2017), 255-288.
- Bayındır, Abdülaziz. *Ticaret ve Faiz*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2007.
- Bayındır, Servet. “Faize Kur’an ve Sünnet Çerçevesinden Farklı Bir Bakış”. 8. Hukukçular Koordinasyon Toplantısı, (2-3 Haziran 2010), Kocaeli: 2010.
- Bayındır, Servet. *İslami Finansta Para ve Sermaye Piyasası İşlemleri*. 2007, s. 145. Erişim 8 Kasım 2019. <http://www.borsaistanbul.com/docs/default-source/research/sunum-servet-bayindir.pdf?sfvrsn=2>
- BDDK, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu. Mikro Girişimcilere Yönelik FinansmanStratejisi:Mikro finansman,2006,http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/2866mikrogirisimci.pdf. Erişim 02 Mayıs 2019.

- Beatriz Armendáriz de Aghion - Morduch, J. *The Economics of Microfinance*. London: The MIT Press, 2010.
- Bennett, Lynn vd. *Basing Access on Performance to Create Sustainable Financial Services for the Poor in Nepal*, R. C.: Kimenyi, 1998.
- Bilen, Mahmut. “Yoksullukla Mücadelede Mikro Finans Yönteminden İslami Mikro Finansa: Fırsatlar ve Tehditler”. *İslam İktisadi ve Finansı*, ed. Hakan Sarıbaş, 61-89. Zonguldak: 2017.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1985.
- Binatlı, Yusuf Z. “Faiz ve İslam Hukukunda Faiz”. *Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi* 2/1 (Haziran 1966) 147-183. Erişim 18 Ağustos 2019. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/795061>
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Sahih*. thk. Muhibbüddin el-Hatib. Kahire: El-Matbaatü's-Selefiyye, 1983.
- Bulletin, Path. *Path Solutions' Thought Leadership Series Continue with iFinance Module*. Erişim 8 Kasım 2019. <http://www.path-solutions.com/bulletin12.pdf>
- Bulut, Halil İbrahim – Er Bünyamin, *Katılım Bankacılığındaki İki Yeni Finansal Teknik Önerisi: Mudaraba Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Risk Sermayesi Yatırım Fonları*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2009.
- Canbaz, Muhammet Fatih. *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*, (Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019).
- Canbulat, Metin vd. “Ribâ”. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed Avâd. *El-Fıkh ala'l-Mezahibi'l-Erbaa*, 5 cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2010.
- Cheston, Susy - Kuhn, Lisa. *Empowering Women through Micro Finance*. Unifem 2002. Erişim 10 Ekim 2019. <https://www.microcreditsummit.org/wp-content/uploads/2019/11/empowerment.pdf>

- Christen, Robert vd., *Financial Institutions with a “Double Bottom Line”:
Implications for the Future of Microfinance*, Washington: 2004.
- Coşkun, Selçuk. “Abdulazîm ed-Deyb’in Zübeyr b. el-Avvâm’a Yönelik Bazı
Tenkitlere Cevabı”. *Dini Araştırmalar* 3/7 (Mayıs-Ağustos 2000), 137- 160.
- Çağatay, Neşet. “Osmanlı İmparatorluğunda Riba - Faiz Konusu Para Vakıfları ve
Bankacılık”. *Vakıflar Dergisi* 9, 39-57.
- Çalışkan, İbrahim. “İstisna Akdinin Mahiyeti ve Unsurları”. *Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (1990), 349-365.
- Çobankaya, Fatma Tuba. *Katılım Bankalarının Türkiye’deki Farkındalık Düzeyinin
Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma*. Isparta: Süleyman Demirel
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Dalgın, Nihat. “Faiz Yasağıyla İlgili Farklı Yaklaşımlar”. *İslam Hukuku
Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 77-110.
- Dercon, Stefan. *Risk, Insurance and Poverty: A Review*. Oxford: Oxford University
Press, 2005.
- Dernekler Yönetmeliği, *Resmi Gazete* 25772, (31 Mart 2005), md. 72-75. Erişim 20
Ocak 2020. [https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod
=7.5.8038&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Dernekler%20Y%C3%
B6netmeli%C4%9Fi](https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.8038&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Dernekler%20Y%C3%B6netmeli%C4%9Fi)
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca Türkçe Lügat*, Ankara: 1980.
- DİYK, Din İşleri Yüksek Kurulu. “Yardımlaşma sandığından borç olarak alınan para
geri ödenirken bir fazlalık ödenmesi caiz midir?” 2020. Erişim 20 Ocak
2020. [https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/960/yardimlasma-sandigindan-
borc-olarak-alinan-para-geri-odenirken-bir-fazlalik-odenmesi-caiz-midir-](https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/960/yardimlasma-sandigindan-borc-olarak-alinan-para-geri-odenirken-bir-fazlalik-odenmesi-caiz-midir-)
- Döndüren, Hamdi. *Delilleri ile Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları,
1993.
- Döndüren, Hamdi, “Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern
Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Tecrübesi”, *UÜİF Dergisi* 17/1 (2008), 1-24.

- Dror, David M.- Jacquier, Christian. “Micro-Insurance: Extending Health Insurance To The Excluded”. *International Social Security Review* 52/1 (1999), 71-97.
- Duman, Soner. “Karz-ı Hasenin Fikhî Boyutu”. *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed. Süleyman Kaya vd. 9-23. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Dumlu, Emrullah. “XVI. Yüzyıl Osmanlı Uleması Arasında Para Vakıfları Etrafında Cereyan Eden Tartışmalar (Ebussuûd, İbn Kemal- Çivizâde, Birgivî)”, *İLTED*, 2/44 (2015), ss. 303-337.
- Dusuki, Asyraf Wajdi. “Banking for the Poor: The Role of Islamic Banking in Microfinance Initiatives”. *Humanomics* 34/1 (2008), 48-61.
- Ebu’l Âlâ El-Mevdûdî. *Faiz*. Çev. N. Ahmet Asrar. İstanbul: Hilal Yayınları, 2004.
- Elzahi, Abd elrahman - Ali, Saaid. *The Effectiveness of Regulatory and Supervisory Framework of Islamic Microfinance in Sudan* (No: 1435–16). Working Paper Series, 2014, s. 4. *scholar* Erişim 9 Kasım 2019. <https://scholar.google.com/citations?user=i2KQPHAAAAAJ&hl=en>
- El-Zoghbi, Mayada - Tarazi, Michael. “Trends in Sharia-Compliant Financial Inclusion. Focus Notes”. (March 2013), 1–12. *cgap* Erişim 9 Kasım 2019. <https://www.cgap.org/sites/default/files/Focus-Note-Trends-in-Sharia-Compliant-Financial-Inclusion-Mar-2013.PDF>
- Er-Râzi, Fahrüddin Ebû Muhammed b. Ömer b. El-Hüseyin el-Hasen b. Ali et-Teymî. *Tefsir-i Kebir Mefâtihi’l-Gayb Tercümesi*, 36 cilt. Çev. Suat Yıldırım - Lütfullah Cebeci, İstanbul: Akçağ Yayınları, 1991.
- Ersin, İfran. “İslami Finans” *Finansal İktisat*. Ed. Hasan Dinçer - Serhat Yüksel. 559-591. Ankara: Orion Kitabevi, 2018.
- Ertem, Ekrem. “Osmanlı Para Sistemi ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz”. *Bankacılar Dergisi* 56 (2006), 10-27.
- Es-Sadr, Muhammed Bakır. *İslam Ekonomi Doktrini*. Çev. Mehmet Keskin vd. İstanbul: 1979.

- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir. *Câmiu'l-Beyan An Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Beyrut: 1988.
- Fehmeen, Khan. "Microfinance Lending Models (Types of MFIs)". 2010. microfinancehub Erişim 14 Eylül 2019. <https://microfinancehub.wordpress.com/2010/04/03/8-microfinance-lending-modelstypes-of-mfis/>.
- Germidis, Dimitri vd. *Financial Systems and Development: What Role for the Formal and Informal Financial Sectors?*, Paris: OECD, 1991.
- Gonzalez-Vega, Claudio. "Do Financial Institutions Have a Role in Assisting the Poor?" *Strategic Issues in Microfinance*. Ed. Mwangi S. Kimenyi vd., 11-26. London: Asghage Publishing, 1998.
- Gönfeder, Gönülü ve Fedakâr İnsanlar Derneği. "Biz Kimiz?" Erişim 27 Ekim 2019. <http://gonfeder.org.tr/wp-content/uploads/201/12/ Dernek-Tuzu gu.pdf>
- Gül, Ali Rıza. *Tarihi Bağlamı Çerçevesinde Kur'na'da Ribâ Yasağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Gürkan Ateş - Eren Öğütoğulları. "Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Mikro kredi Uygulamaları". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/2 (Aralık 2012), 33-54.
- Hadisumarto, W. Bin Mislan, Ismail, Abdul Ghafar. "Improving the Effectiveness of Islamic Micro- financing: Learning from BMT Experience". *Humanomics* 26/1 (2010), 61-79.
- Halkbank. "Faaliyet Raporu 2016". Erişim 21 Ekim 2019. <https://www.halkbank.com.tr/channels/100.asp>
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi, çev. Mehmet Yazgan*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2009, 159-160.
- Haskefi, Muhammed b. Ali b. Abdirrahmân. *ed-Dürrü'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2002.
- Hazine Müsteşarlığı. "Maddi Hasarlı Trafik Kazası Tespit Tutanağı". 2018. Erişim 25 Ocak 2020. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2018/11/Yaln%C4%B1z-Maddi-Hasarla-Sonu%C3%A7lan-Trafik-Kazalar%C4%B1nda>

Taraflarca-Doldurulacak-Kaza-Tespit-Tutanaklar%C4%B1na-%C4%B0li%C5%9Fkin-Genelge-201718.pdf

Helms, Brigit. *Access for All Building Inclusive Financial Systems*. Washington D.C.: 2006.

Hilmi, Ömer. *Ahkamü'l-Evkaf*. İstanbul: 1978.

Iqbal, Zamir vd. “Islamic Finance and The Role of Qard-Al-Hassan (Benevolent Loans) In Enhancing Inclusion: A Case Study Of Akhuwat”. *ACRN Oxford Journal of Finance and Risk Perspectives* 4/4 Ekim 2015), 23-40.

Ismail, Abdul Ghafar - Possumah, Bayu Taufiq. “Qardhul Hasan Principles Applied to Micro Finance Facilities”. The 2nd International Workshop in Islamic Economics Theory: Islamic Micro-finance Towards Global Poverty Alleviation and Sustainable Development, Bangi 8-9 December 2010.

Izadyar, Amir Behnam - Ragnath, Feroza. “A New Perspective Of Benevolent Loan, Qard Al-Hassan, Using Upfront Payment ‘Mesbah Point’”. *International Journal of Economics* 1/3 (2014), 45-58.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulazîz. *Reddül Muhtar Alad-Durril-Muhtar*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 2015.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh. *el-Muğnî*, 6 cilt, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1997.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubi. *Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1991.

İbn Şâs, Celâlüddîn Abdullâh b. Necm. *'İkdü'l-Cevâhiri's-Semine fi Mezhebi âlimi'l-Medine*, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmi, 2003.

İbrahim Kâfi Dönmez, “İllet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/118-121. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

İKSAR, İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği. “Karz-ı hasen”. Erişim 20 Ocak 2020. <http://iksar.org.tr/karz-i-hasen/>

İnalçık, Halil. *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*. İstanbul: Eren Yayınları, 2000.

- İsmail Özsoy, “Faiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/112-114. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Jackelen, Henry R. - Ryne, Elisabeth. “Towards a more Market-Oriented Approach to Credit and Savings for the Poor”. ed. M. Harper, *Micro-finance Evolution, Achievements and Challenges* (52-71). London: ITDG Publishing, 2003.
- JIB, Jordan Islamic Bank. “Jordan Islamic Bank Annual Report-2017”. Erişim 21 Ekim 2019. <https://www.jordanislamicbank.com/en/content/annual-reports>
- Kaan, Enver Osman. “Finansman Kaynağı Olarak Bey’ Bi’l-Vefa, Bey’ Bi’l-İstiğlal ve Bey’u’l-İne”. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 17 (Bahar 2018), 223-251.
- Karagöz, İsmail vd.. *Zekat İlmihali*, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Karakuş, Abdil. *İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi*. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Karaman, Hayrettin. “Akid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/252-254. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Karaman, Hayrettin. *Hayatımızdaki İslam*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Karaman, Hayrettin. *İslam’a Göre Banka ve Sigorta*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1992.
- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.
- Karamursal, Ziya. *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara, 1989.
- Kasaba, Reşat. *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi Ondokuzuncu Yüzyıl*, çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul: Belge Yayınları, 1993.
- Kâsânî, Ebu Bekir Mes’ud Alâuddin. *Bedâiu’s-Sanâi fi Tertîbi’ş-Şerâi*, Beyrut: 1982.
- Keating, Christine, Rasmussen, Claire, Pooja, Rishi. “The Rationality of Empowerment: Microcredit, Accumulation by Dispossession, and Gendered Economy Signs”. *Journal of Women in Culture and Society* 36/1 (2010), 153-176.

- Keleş, Hamza. “Osmanlılarda 19. Yüzyıldaki Para Vakıflarının İşleyiş Tarzı ve İktisadi Sonuçları Üzerine Bir Çalışma, Karacabey (Mihaliç) Kazası Örneği”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 21/1 (2001), 189-207.
- Khan, Ajaz Ahmed vd. “Islamic Financing Principles And Their Application To Microfinance”. *Islamic Microfinance: Shari’ah Compliant And Sustainable?*. Ed. Malcolm Harper-Ajaz Ahmed Khan. UK: Practical Action Publishing, 2017, 1-13.
- Khan, Asad vd. “Role of Islamic Micro Credit Activities of Akhuwat in Poverty Alleviation in District Nowshera”. *Journal of Business School* I/2 (2018), 105-121.
- Konday, Münire. *Özel Finans Kurumlarının Türkiye’deki Gelişimi ve Bir Uygulama*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, 2006.
- KOSGEB, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı. “Destekler 2010”. Erişim 5 Kasım 2019. <http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/liste/3/destekler>
- KOSGEB, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı. “Tanıtım Kataloğu 2011”. Erişim 5 Kasım 2019. [http://www.kosgeb.gov.tr/UserFiles/Media/EKatalog Tanitim/e_katalog/e-katalog.html](http://www.kosgeb.gov.tr/UserFiles/Media/EKatalog_Tanitim/e_katalog/e-katalog.html)
- Köksal, İsmail. *Fıkıh Usûlü (Azab- ü Fırât)*, İzmir: Işık Akademi Yay, 2008.
- Kredi Garanti Fonu. “Sık Sorulan Sorular 2015”. Erişim 5 Kasım 2019. <http://www.kgf.com.tr/bilgi-merkezi/sik-sorulan-sorular/>
- Leatherman, Sheila vd. “Innovations and Barriers in Health Microinsurance”. Ed. Craig Churchill - Michal Matul, *Protecting the poor A microinsurance compendium*, 2 cilt. München: 2012.
- Ledgerwood, Joanna. *Microfinance Handbook: An Institutional and Financial Perspective*, Washington D.C.: 2000.
- Mannan, Muhammad A. “Kâr ve Faiz”. Erişim 18 Ekim 2019. <http://islamekonomisi.org/faiz-dunya-barisi-ve-kar/>

- Maria, Anne vd. "Who Takes The Credit? Gender, Power, And Control Over Loan Use In Rural Credit Programs In Bangladesh". *World Development*, 34/1 (1996), 45-63.
- McGuire, Paul B. - Conroy, John D. "The Microfinance Phenomenon". *Asia Pacific Review* 7/1 (2000), 90-108.
- Muhammad Yunus. *Banker to the Poor: Micro-lending and the Battle Against World Poverty*. New York: 1999.
- Murray, Una - Boros, Ruxandra. "A Guide to Gender Sensitive Microfinance". The Socio-Economic and Gender Analysis (SEAGA) Programme, Roma: FAO, 2002.
- MUSİAD, Müstaki Sanayici ve İş Adamları Derneği. "Karz-ı hasen Sandığı 2020" Erişim 20 Ocak 2020. <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/haberler/baskan-haber/karz-i-hasen-sandigi>
- Mutalima, Irene KB. *Microfinance and Gender Equality: Are We Getting There?*, 2006. Erişim 21 Ekim 2019. https://sarpn.org/documents/d0002613/Gender_microfinance_Mutalima.pdf
- Mutlu, İsmail. *Faiz*, İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 2003.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuseyrî. *el-Câmiu's-sahîh*, Riyad: Daru'l-Muğnî, 1998.
- Nestor, Camilla. "Commercialization of Microfinace". *CGAP* 2011. Erişim 02 Mayıs 2020. <https://www.cgap.org/blog/commercialization-microfinance>
- NobelPrize, "The Nobel Peace Prize 2006". Erişim 02 Mayıs 2020. <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2006/summary/>
- Odabaşı, Mehmet. *Faizsiz Bankacılık İlkeleri*, İstanbul: 2012.
- Otero, Maria. "Savings Mobilization and Microenterprise Programmes". *Microfinance Evolution, Achievements and Challenges*, ed. M. Harper, London: 2003.

- Önk, Halime. *Osmanlı Dönemi Para Vakıflarıyla Günümüz Katılım Bankalarının Karşılaştırılması*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2015.
- Tahsin, Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları, Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.
- Özdemir, Ahmet. “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2012), 125-145.
- Özdemir, Mücahit. “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”. *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*. Ed. Süleyman Kaya vd., 23-56. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.
- Özdemir, Mücahit. “Katılım Bankaları ve İslami Mikro finans: Türkiye'deki Mevcut Durum ve Öneriler”. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar* 13/2 (2019), 121-160.
- Özsoy, M. Şerafettin. *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*. İstanbul: Kuveyt Türk, 2012.
- Öztop, Fahri. *Özel Finans Kurumlarının Vergilendirilmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Öztürk, Nazif. “XIX. Asır Osmanlı Yönetiminde Yaşanan Batılılaşma Hareketlerinin Vakıflar Üzerindeki Etkileri”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 8/1 (1995), 13-33.
- Parlakkaya, Raif - Aklen Çürük, Suna. “Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrolinans ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi* I/2 (2015), 61-86.
- Pamuk, Şevket. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Qureşi, Anwar Iqbal. *Faiz Nazariyesi ve İslam*. Çev. Salih Tuğ, İstanbul: 1972.
- Rhyne, Elizabeth. “Commercialization and Crisis in Bolivian Microfinance”. *microfinancegateway* Erişim 21 Ekim 2019. <https://www.microfinancegateway.org/sites/default/files/mfg-en-paper-commercialization-and-crisis-in-bolivian-microfinance-nov-2001.pdf>

- Robinson, Marguerite S. *The Microfinance Revolution-Sustainable Finance for the Poor*. Washington D.C.: 2001.
- Roodman, David. "Fitting Fully Observed Recursive Mixed-Process Models With Cmp". *Stata Journal* 11/2 (2011), 159-202.
- Sabah Gazetesi. "Bizim Sorunlarımızla İlgilen Diye Üyelere". Erişim 05 Kasım 2019. http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2010/03/07/bizim_sorunlarımızla_ilgilen_diyen_uyelere_rest_çektii
- Sarı, Betül. *Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Sektöründe Müşteri Memnuniyeti ve Banka Tercihleri Üzerine Bir Uygulama*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Savaşan, Fatih. *Türkiye’de İslami Mikro finans Üzerine Uygulanabilir Model Önerileri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Schreiner, Mark. "Informal Finance and the Design of Microfinance". *Development in Practice*, 11/ 5 (Kasım 2001). 637-640.
- Selcen Çalışkan. *Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Finansal Kurumlar Dersi Araştırma Notu: Mikro finans ve Mikro finans Kurumları*. Ankara: 2008.
- Semiz, Yaşar. "Osmanlı Devleti’nde Para Vakıfları". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi* 19/1 (2016), 89-101.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed. *Kitabu'l-Mebhut*. 30 cilt, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000.
- Seyyid Kutub. *İslam’da Sosyal, Adalet*. Çev. Harun Ünal, İstanbul: Beka Yayınları, 2011.
- Shahidur, R. Khandker. *Fighting Poverty with Microcredit: Experience in Bangladesh*. New York: 1998.
- Swain, Ranjula Bali - Wallentin Fan Yang. "Does Microfinance Empower Women? Evidence from Self Help Groups in India", *International Review of Applied Economics* 23/5 (2009).

- Şîrâzî, İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmam eş-Şâfîi*. 27 cilt, Kahire: Dâru'l-Kalem, 1959.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb. *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Ma'ânî Elfâzî'l-Minhâc*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rifeh, 1998.
- Tabakoğlu, Ahmet. "Tasavvufun İçtimai, iktisadi ve Siyasi Yönleri". *İslam İktisadı, Toplu Makaleler (50-104)*. İstanbul: Kitabevi, 2005.
- Tabakoğlu, Ahmet. *Osmanlı İktisat Sistemi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Tarhan, Nevzat. *Toplum Psikolojisi ve Empati (Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiya)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- TEB, Türk Ekonomi Bankası. "Türk Ekonomi Bankası A.Ş. 2008 Yılı Faaliyet Raporu". Erişim 5 Kasım 2019. <https://www.teb.com.tr/teb-hakkinda/teb-faaliyet-raporlari/>
- TEB, Türk Ekonomi Bankası. "Türk Ekonomi Bankası A.Ş. 2009 Yılı Faaliyet Raporu". Erişim 5 Kasım 2019. <https://www.teb.com.tr/teb-hakkinda/teb-faaliyet-raporlari/>
- TGMP, Türkiye Grameen Mikro finans Programı. Türkiye Grameen Mikro finans Programı. Erişim 6 Kasım 2019. <http://www.tgmp.net/tr/anasayfa>
- Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed Hakîm. *Nevâdiru'l-Usûl fî-Ma'rifeti Ehâdisi'r-Rasûl ve Yelîhi Mirkâtu'l-Vüsûl*. Beyrut: Dâr'u Sâdir, tsz.
- TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. "Katılım Bankacılığı Nedir? Nasıl Çalışır? 2015". Erişim 08 Kasım 2019. <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonemelikler/TKBB-Katilim-Bankaciligi-Nedir-Brosur.pdf>
- TKV, Türkiye Kalkınma Vakfı. "Kurumsal, 2015". Erişim 6 Kasım 2019. <http://www.tkv-dft.org.tr/TR,7/kurumsal.html>
- Topoğlu, Emre. "Modüler İktisat Sektörüne Göre Ödünç İlişkisi (İslam Ekonomisinde Karz-ı Hasen Örneği)". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 34 (Ocak-Şubat 2013), 1-11.
- Türker, Hülya. "İslami Finans Sisteminde Finansal Aracılık: Dünyadaki Gelişmeler ve Sermaye Piyasasının Geliştirilmesi Açısından Türkiye İçin Örnekler."

- spk Erişim 8 Kasım 2019. <http://spk.gov.tr/yayingoster.aspx?yid=1021&ct=f&action=displayfile>
- Türkiye Gazetesi. “TEB’den Altın Bilezik Kredisi 2007”. Erişim 5 Kasım 2019.<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a336099.aspx>
- Türkölmez, Tolga. *Faizsiz Borç Kurumsal Bir Yapı Altında Karz-ı hasen Mümkün Mü?* İstanbul: 2018.
- Uludağ, Süleyman. *İslam’da Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış*, İstanbul: Dergah yayınları, 1988.
- Vakıflar Bankası. “Konsolide Olmayan Raporlar 2017”. Erişim 21 Ekim 2019. <https://www.vakifbank.com.tr/solo-raporlar.aspx?pageID=2534>
- Wali, Sarah vd., “Microfinance: Effective in Generating Opportunities and Mitigating Poverty in Pakistan” *Journal of Management and Business Studies* 4/9 (2015), 357-362.
- Woolford, Daniel. Ed. “The Commonwealth Youth Credit Initiative Toolkit” (2001). Erişim 13 Ekim 2019. <https://doi.org/10.14217/9781848597150-en>
- Yanpar, Atilla. *İslami Finans İlkeler, Araçlar ve Kurumlar*, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2015.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.
- Yılmaz, Rasim – Koyuncu, Cüneyt. *Mikro Finansman ve Yoksullukla Mücadele*. Bursa: Ekin Yayınları, 2006.
- Yurttadur, Mustafa - Yıldız, İshak. *Faizsiz Finans*. İstanbul: Beta Yayınları, 2017.
- Yüksel, Serhat. “İslami Bankacılığı Ortaya Çıkaran Nedenler ve İslami Bankacılığın Finansal İstikrara Katkıları”. *İslam Ekonomisi ve Finansı*. Ed. S. Erdoğan vd., 153-175. Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2017.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed Murtazâ. *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. Kuveyt: 1980.
- Zekiyüddin, Şaban. *İslam Fıkıh İlminin Esasları*. Çev. İbrahim Kafî Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, 1996.

Ziraat Bankası. “Girişimci Krediler”. Erişim 21 Ekim2019. <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim/diger-kredilerimiz/genc-ciftci-kredisi>

Ziraat Katılım. “Finansman Ürünleri 2018”. Erişim 20 Ocak 2020. <https://www.ziraatkatilim.com.tr/kurumsal/finansman-urunleri/nakdi-finansman/Sayfalar/karzi-hasen-finansmani.aspx>

Zuhaylî, Vehbe. *İslâm Fıkı Ansiklopedisi*. Çev. Yunus Vehbi Yavuz vd., İstanbul: Risale Yayınları, 1994.

BENZERLİK VE İNTİHAL RAPORU

T.C.

YOZGAT BOZOK UNIVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI
BENZERLİK VE İNTİHAL RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez Başlığı ve Konusu: İslam Hukukunda Günümüz Mikro Kredi Yerine

Karz-ı Hasen

Yukarıda başlığı ve tez konusu belirtilen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana Bölümden ve sonuç bölümünden oluşan toplam 131 sayfalık kısmına ilişkin 16.01.2020 tarihinde şahsım /tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre tezim benzerlik oranı %22' dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- Onay Sayfası hariç,
- Önsöz hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simgeler ve Kısaltmalar hariç,
- Kaynaklar hariç,
- Özgeçmiş hariç,
- Tezden çıkan yayın/yayınlar hariç,
- Alıntılar hariç / dalil
- Beş (5) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) Program menüsünde bulunan diğer filtreleme seçenekleri raporlamaya dâhil edilmez.

Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması benzerlik Raporu Alınması ve Kullanılması uygulama esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu Kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adi Soyadı: Elif KAHRİMAN
Öğrenci No:80110712020

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Statüsü: Y. Lisans DANISMAN ONAY UYGUNDUR.

(Unvani, Adi Soyadi, imza)

Doç. Dr. Gülhan Lük

Tarih ve imza
11.08.2020

DİZİN

-A-

ASCA, 22
Abdülaziz en-Neccar, 46
Afganistan, 53
Akbank, 42
Akhawat, 83, 84, 97
Albaraka Türk Katılım, 42,80, 83, 87
Amerika, 23, 26,85
Ankara, 40

-B-

Bahreyn, 53
Bangladeş, 22, 53
Bank Rakyat Endonezya, 24

Birevim, 86
Bursa, 40

-C-

Cebraail, 63,65
Canbaz, 93

-Ç-

ÇATOM, 41
Çin, 86

-D-

Dubai İslam Bankası, 46
DİB, 91
Din İşleri Yüksek Kurulu, 88

-E-

Ebû Hureyre, 63, 66
Ebû Saîd el-Hudrî, 11
Ebû'd-Dehdâ, 60
Emin Evim, 86
Endonezya, 53
Enes b. Mâlik, 63, 65, 67

-F-

Finansbank, 42
Fuzulev, 86

-G-

Gana, 22
Garanti Bankası, 41, 42
GİDEM, 41
Gönfeder, 87,88
Grameen Bank, 31, 32, 42
GYİAD, 40

-H-

Halk Bankası, 38,39
Hanbelî, 9, 12, 58, 59, 68, 71
Hanefîler, 13, 14, 56, 58, 59, 67,68, 71
Hindistan, 23, 52, 86
HSBC, 40, 42
Hz. Abbas, 7
Hz. Ebû Bekir, 65
Hz. Peygamber, 13, 61, 63, 64, 65, 66, 67,83

-I-

ING Bank, 42

-İ-

İbni Mes'ud, 7
İbni Zübeyr', 66, 69
İKSAR, 80,89,90
İLKSAN, 97
İngiltere, 44, 98
İran, 84,85, 96

-J-

Jordan Islamic Bank, 108
Jobra, 22

-K-

Katar, 53

KOSGEB, 39,40,41

Kurtûbî, 61

Kuveyt Türk Katılım, 42, 87

-L-

Lysander Spooner, 28

Lübnan, 53

-M-

Müslim, 10

Malezya, 53

Mâlikî, 13, 68

Medine, 65,83

Mehmetçik, 96

MEKSA, 42

Meksika, 86

Mısır, 57

Muhammed Uzeyr, 46

Muhammed Yunus, 22, 23, 31, 37

MÜSİAD, 80, 88

-N-

Nijerya, 22

-O-

Osmanlı, 80, 82, 96

OYAK, 97

-P-

Pakistan, 53, 83, 84,97

-R-

ROSCA, 22, 85, 86,96

-Ş-

Şafîler, 13, 59

-T-

TEB, 52

TEMA, 96

TESK, 42

TOBB, 42

TOSYÖV, 42

Türkiye Finans Katılım, 42

Türkiye Grameen Mikro finans Programı, 42

Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA), 42

Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV), 53

Türkiye, 40,41,53,80,83,86

-U-

UNDP, 40

-Ü-

Ürdün, 53, 83

Ürdün İslam Bankası, 83,99

-V-

Vakıflar Bankası, 40

Vedâ Hutbesi, 7

-Y-

Yapı ve Kredi Bankası, 41,42

Yemen, 53, 102

Yeşilay vakıf, 96

-Z-

Zahiriler, 12

Ziraat Bankası, 38,39,42, 86

Ziraat Katılım, 86

ÖZGEÇMİŞ

Çorum'un Alaca ilçesinde doğdu (1977). İlköğrenimini Alaca Sakarya İlkokulunda (1987); Orta ve lise öğrenimini Alaca İmam Hatip Lisesinde tamamladı (1994).

Atlanta, Georgia'da 'The School Of Child Day Care' (Çocuk Bakım Okulu) programını tamamladı (2000). Üniversiteyi ise Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesinde (2011) tamamladı. İkinci Üniversitesi olan Anadolu Üniversitesi İlahiyat Fakültesini (Açıköğretim) tamamladı (2018). Harran Üniversitesinden de Pedagojik Formasyon (Öğretmenlik) belgesini aldı (2018).

İleri seviyede İngilizce bilmekte olup evli ve 4 çocuk annesidir.

